

GERÉB LÁSZLÓ
BÉNI JÁNOS ÚTJA
REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ, 1958

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

amelyben megtudjuk, hogy hősiünk honnan hová érkezett

MÁSODIK RÉSZ

amelyben hősiünk azt hiszi, hogy már boldogult, pedig...

HARMADIK RÉSZ

amelyben hősiünk kapcsolatba kerül a magas politikával

NEGYEDIK RÉSZ

amelyben hősiünk majdnem elmerül, de a rendőrség „szerencsésen” megmenti

UTÓHANG

amely a szerző magyarázkodását tartalmazza

ELSŐ RÉSZ

amelyben megtudjuk, hogy hőszünk honnan hová érkezett

1

A Keleti-pályaudvar üvegteteje zúgva verte vissza a beérkező vonat zakatolását. A mozdony megállt a csarnok végében, kéményéből ütemesen pöfögött fel a füst, fehérén és sisteregve áradt a gőz a szelepekből. A mozdonyvezető kikönyökölt a nagy, fekete gépezet ablakába és végignézett a hosszú kocsisoron: a Nagyvádról Budapestre érkezett személyvonaton. A kocsikból embertömeg ömlött elő. Már is száz meg száz siető láb kopogott a peronon, nehézesen döngtek csizmák, csoszantak, csattogtak bocskorok, meztelen talpak. Kosaras paraszt-asszonyok, férfiak igyekeztek a kijáratok felé. Kereskedelmi ügynökök lépkedtek jellegzetes kis táskáikkal. Az I. és II. osztály kényesebb utasai várakozva álltak a vágány mellett, várták a tömeg elhaladását. Vasúti hordárok rakták ki a bőröndöket, átszíjazott plédeket, majd harsány „vigyázat!” kiáltásokkal tolták alacsony, háromkerekű kocsijukat az emberek tömkelegén át, ki, a pályaudvar mellett várakozó bérkocsikhoz.

Béni János is a vonat mellett állt. Elbódította a lárma, a tülekedés. Nem mert elkeveredni az embersokaságba: ki tudja, hová sodornák. Fáradtan pillogott, a tegnap hajnal óta tartó utazás kimerítette. Sápadt arcát a harmadnapos szakáll borostái petyhüdtté tették.

Előtte most rikoltozva szaladt egy úr-forma ember, kezében papírlapot lobogtatva, miközben hátra-hátranézett a mögötte siető csoportra.

- Csak utánam, emberek! Ne széledjünk el, mert eltévednek! Gyerünk! Gyerünk!

Nyomában parasztemberek - szegény emberek. Szürke a képük, kókadt a bajszuk, hervadtan csüng bő gatyájuk, mely már régen volt fehérítve. Köztük némelyik idősebbnek bunkós pásztorbot a kezében; ezek is tétován néznek maguk elé. Ha megszokták is, hogy nyájukat tereljenek, vagy társaik vezetőül tekintsék őket: most gyámoltalan juhokká váltak maguk is a nyájban, melyet elől hangos szóval vezet az az úrforma ember, hátul pedig, vagy oldalt futkosva, pulimódra terel egy kopottabb alak és vigyáz, hogy egy is ki ne váljék a csoportból. Asszonyok szinte derékszögben görnyednek a súlyos batyuk alatt, karjukon kisebb bugyor, szoknyájukba kisebb gyermekek csimpszkodnak. A nagyobbak a felnőttek közt futnak. A szegénység nehéz szaga terjeng a sokaság felett...

Amerikai kivándorlók a kivándorlási ügynökök markában.

Most a közeli irodában megváltatják velük a hajójegyet. Aztán már nyugodt a hajóstársaság: megkapta utasait; nyugodt az ügynök - megkapta jutalékát. Már csak tovább kell igazítani a nyáját a nagy, három- vagy négykéményes hajóhoz: Hamburgba - ha német vállalat ügynökei kezébe kerültek a kivándorlók - vagy Fiuméba, ha amerikai hajóstársaság szerezte meg őket...

A tömeg ritkult. János is megindult. Az oldalkijárónál a pénzügyőrök szeme rávillant János csíkos tarisznyájára, a kendő bogánál markában szorongatott kis motyójára: itt nincs elvámolnivaló. Rendőr is állt a kijárónál: mellén láncon függő, számozott pléhtábla, fején keskeny karimájú pörgekalap, fényes viaszosvászon borítással, rajta oldalt árvalányhaj bokréta. A rendőr láttára János szíve elszorult, oldalvást húzódott és ment tovább az üvegcsarnok elejéig. Ott is állt rendőr, de ezt már el nem kerülhette. Jaj, talán be sem engedik Budapestre! A rendőr azonban nem törődött vele.

- Jegyeket, kérem - mondta a kijáratnál álló kapus.

És Béni János kikerült az utcára.

Először járt Budapesten, először nagyvárosban. A novemberi alkonyat leszállt. A pályaudvar körüli téren gázlámpák zöldes fénye csillogott. Az üzletek kirakatait sorra kivilágították. A magas házak emeletein lámpafényes ablakok néztek a homályba, mintha nagy szemek volnának. Jánost elkápráztatta ez a sok fényesség.

Megszédült. A pályaház két oldalán szapora patkócsattogással jöttek-mentek a kétfogatú „fiákkerek”, lassú trapban az egyfogatú „konflis”-kocsik. Társzekerek nyikorogtak, parasztkocsik döcögtek a Kerepesi út meg a Thököly út felől. Az épület homlokzata előtt rikkancsok fülsiketítő lármával kínálták újságjaikat:

- A Nap! Ana-ap! Szenzációs kiadá-ás! A liajongi csata legfrissebb hírei. Elfogták a gödi rablógyilkost! Eredeti tudósítás Koburg Lujza hercegnő szökéséről... Ana-ap!

János körülnézett, hol talál egy békés foltot, ahol megpihenjen és tájékozódjék. Előtte magas talapzaton szobor emelkedett. A szobor körül kevés zöld pázsit; járdaszívet veszi körül az egészet. Itt már egész sereg parasztember ül batyujával. Béni János körülnézett. Éppen schonnan sem jött kocsi. Gyorsan átszaladt a járdaszívetre.

- Adjon isten! - köszönt az ott ülőknek. Senki sem fogadta köszönését. Egy idősebb ember bökte csak kalapja felé mutatóját, fele útján az is megállt. Kezében bicska, bajusza mozgott: evett. - És János érezte, hogy ő is nagyon éhes. Egészen elernyedett az éhségtől. Tegnap óta nem evett, semmi kedve sem volt hozzá.

Mégis leült a járda szélére, elővette tarisznyáját. Kenyeret szelt, hozzá egy darab füstölt szalonnát. Sós volt kegyetlenül, kissé már avas is. A kenyér is szikkadt. Napok óta egyebet nem látott. Próbálta legyűrni a falatot, forgatta sokáig szájában - nem ment. Ha legalább valamit inni lehetne...

Eközben valahogyan megbarátkozott a sok fényességgel és lármával. Indulhatna is útjára.

- Bácsika, nem tudná megmondani, hol a Práter utca?

Az idősebb szomszéd furcsálló arccal fogadta kérdését.

- Én nem vagyok idevalósi. Kérdezze meg a rendőrt.

A rendőrt! De miért is ne? Mi baja lehetne a rendőrségnek övele? Zsebében a papiros - mehet, ahová akar... Hiába katonaviselt az ember, csak fél a „középen számozott” egyenruhás-félétől, ha már egyszer meggyült vele a baja. Akár csendőr, akár rendőr...

*

Félesztendőt töltött a nagyvárad ügyészség fogházában. Egy reggel bekiáltottak érte:

- Béni János! Gyűjön. Hozza a cókmojkát is!

Puska nélkül kísérté az őr. Poros hivatalszobába léptek, megálltak vigyázzban a vizsgálóbíró íróasztala előtt. Az meghallgatta a fogházőr jelentését.

- Igen. Béni János, Béni János... - mondotta. Szórakozottan a vizsgálati fogolyra villantotta szemüvegét, majd az asztalon tornyosuló iratcsomók közt keresgélt ujjával. Egy csomagot kihúzott, felütötte borítékát. A felül levő lapot kezébe vette, ültében kissé megemelkedett, majd olvasni kezdte... János nemigen értette a hivatalos nyelvet, csak annyit vett ki belőle: „miszerint gyanúsított Béni János 31 éves élesdi lakosnál elfogatásakor bot, karó vagy egyéb, a rendfenntartó közegek testi épségének veszélyeztetésére alkalmas eszköz nem találtatván...”

Csakugyan, hová lett kezéből a karó? Elejtette a lövéskor? Kisodorták kezéből a menekülők? Nem tudja. Elég az hozzá, hogy ellene „a tekintetes királyi törvényszék vádtanácsa a vizsgálatot megszünteti és szabadlábra helyezi”.

- Máskor nem menjen olyan helyre, ahol semmi keresnivalója! - mondta végül szigorú, oktató hangon a vizsgálóbíró. - Szegény ember ne politizáljon. Nem ért hozzá. Beugrik mindenféle népbolondítóknak. Bízsa azt az okosabbakra... Most pedig örüljön, hogy ép bőrrel szabadult. Igazán csoda. Két lépésnyire a csendőrök arcvonalától tartóztatták le. - A vizsgálóbíró elkomorodva nézte az iratot, csóválta a fejét. Szinte barátságos hangon fejezte be. - Amit pedig kapott, tulajdonítsa magának. A kincstárral szemben nincs kártérítési igénye.

Intett. A fogházőr megérintette János karját.

- Köszönje meg legalább a nagyságos úrnak!

- Köszönöm...

2

A Fiumei út gyéren van világítva. Rossz a járda kövezete is. Hiányos. A láb minduntalan kis gödrökbe csúszik, megfájdul a boka. Lesüppedt földszintes, meg ócska emeletes házak. Külváros. Közben üres telkek. Egy-egy sírkő-raktár. Amott a temető sötét fala, a kapu fölött kereszt és írás: Feltámadunk.

Temető! Jánosnak eszébe jutott az otthoni temető. Az élesdi! Könny szökött a szemébe...

*

...Áprilisban történt. Azon a bizonyos vasárnapon, ebéd után jóformán el sem búcsúzott Kláritól. - No, megyek - csak ennyit mondott. Fáradt volt, mert akkoriban sokat dolgozott. Ez kissé közömbössé tette. Szokott így lenni az ember.

Klári meg sem fordult. A kicsivel bíbelődött, tisztába tette.

- Etetésre itthon leszel? - kérdezte. - Hát! - dörmögte János az ajtóból. És már ment is.

Az utcán innen is, onnan is emberek szállingóztak, ünneplőbe öltözve. A litánia ideje pedig messze még. Nem is templomba igyekeztek. A Piac tér felé mentek. Onnan már messziről zúgás, lármá hallatszott.

- Sokan vannak? - kérdezte jókedvűen, amikor barátja, Mura Tóni közeledett feléje. Tavaly együtt kubikoltak, egy gödörben dolgoztak, azóta tartják a barátságot. Mura jóalakú legény volna, de öltözete ma is kissé lompos. Szegény, az bizonyos, de huszonöt esztendősen nőtlen fiatalember létére többet adhatna magára. Az anyja is jobb gondját viselhetné, akivel együtt lakik.

Mura is vidám volt. Hetykén felelte:

- Lesz itt olyan rumli, amilyen még nem volt!

A sarkon kiláttak az országútra. Román parasztok lepték el. Seregestül jöttek, énekeltek. Ünneplő bocskorban, fehér ingben, tüszőjükön fényesre tisztítva a rézveretek. Egy csoport kis vörös zászlót lengetett. Kurta rúdon, aprócska zászló - mégis zászló, és vörös. Mintha mindjárt más képe lett volna ettől az egész sereglésnek. Így már szinte felvonulásnak, tüntetésnek

látszott. Alsó- és felső-lugosiak voltak, meg brátkaiak. Községenként indultak, az úton találkoztak és együtt jöttek be Élesdre.

A Piac téren csakugyan ezernyi nép hullámozott. Magyarok, románok vegyesen. Ünneplő kékbe öltözött gazdák, köztük ősz hajú öregek, akik még a bőujjú inghez, gatyához ragaszkodtak - az pedig már divatját múlja a módosabb népek között. Iparosok városias öltözetben, pörge kalapban, de csokornyakkendővel. Ezek a gazda- és iparosemberek községenként csoportosultak egy-egy nemzetiszínű zászló alatt. A zászlóról lehetett leolvasni, hová valók:

„48-AS FÜGGETLENSÉGI PÁRT. ESKÜLLŐ”
„48-AS FÜGGETLENSÉGI PÁRT. BUCSA”

Ezeket a feliratokat betűzgette János. Rév, Dinód, Keszeg, Nagybáród népe is idegyűlt. Sokan zászló nélkül is állottak. A románok mind. A magyarok is jórészen. A két-három kis vörös zászló körül magyarok, románok egyaránt álldogáltak. Jobban szemügyre véve a gyűlés népét, hamarosan meglátszik, hogy a Függetlenségi Párt csoportjai szinte elvesznek a zászlótlan, vagy vörös zászlós tömegben - a szegény emberek sokaságában.

- Szerbusz, Tógyer - köszöntötte János régi ismerősét, Mikuláj Tógyert; vele is együtt kubikolt tavaly a vasútnál.

- Szerbusz - parolázott Tógyer. - Mit mondasz ehhez a parádéhoz, amit a tiszteletünkre csináltak?

A Piac teret vagy ötezer ember árasztja el. A községháza előtt félszázad csendőr zöldes kakastollát libegteti a szél. Oldalt meg, a Ponyár-ház felől egy egész század huszár. Valóban, ilyen parádét még nem látott Élesd!

A toronyóra kettőt ütött. A Zöldfa utca torkolatánál mozgás kezdődött. Most érkezett az élesdi 48-as párt menete. A tér szélén haladtak, majd bekanyarodtak a szónoki emelvény elé. A Piac téren a zúgás még fokozódott.

- Ahol e! Látod, a Kerekes ügyvéd!

- Az a pártelnökük. Jól megválasztották!

- Vannak ott még urak! Mind csupa urak az elnökök...

Annyi bizonyos, a 48-as Függetlenségi Párt szép neve még jóhangzású a parasztság körében, de valójában már elvesztette becsületét a szegénység előtt. Urak szavalnak ott a népnek, nagyokat mondanak, sírnak, esküdöznek, indemnitást, kvótát, büdzsét, klotúrt és más furcsa idegen szavakat emlegetnek, de nem is pedzik, mi fáj a népnek, csak bolondítják. A nagyváradi katolikus püspökségnek kétszázhatvanezer hold földje van, a görögnek száznegyvenezer - a nép zömének semmi. Csak adót fizethet, katonát adhat, csendőrpofont nyelhet...

Béni János izgatottan forgolódott. Hol erre nézett a tömegben, hol arra. Vajon, mi lesz ma? Egész Bihar megyében betiltottak minden szocialista gyűlést, az agitátorokat letartóztatták. Hát most mégis lesz gyűlés! A 48-as ellenzék hívta össze, de az elvtársak majd felszólalnak. Erről a szónoki emelvényről!

Szebb lett volna ugyan egy kormánypárti gyűlésen tüntetni, de a kormánypártot már megette a fene. Az utolsó évben, mióta Tisza Pista a miniszterelnök, annyira dögvővason van, hogy egy nagygyűlést akár a Braun-féle vendéglő különszobájában is megtarthatnának...

- Jónapot adjonisten, Janku bácsi!

Tógyer apjának szólt a köszönés, a szálas, szikár öregembernek. Eközben az emelvényen már több úr telepedett le az asztalhoz. Szélről a járási főszolgabíró, mint „ellenőrző hatósági

közeg”. Kerekes ügyvéd felállt és beszélni kezdett. Alighanem megnyitotta a gyűlést, de szavát nem lehetett érteni a nagy zúgásban.

- Abcúg! Le vele! - szakadtak fel kiáltások a tömegből.

Kék ég, ragyogó tavaszi napsütés csókolta, a zöldbe boruló fákat. A Piac téren az akácok, az udvarokból az eperfák bókolnak a falu fölött végigfutó enyhe fuvallattól. A téren tolongó embertömegben azonban vihar fut keresztül.

- Népnéző!

- Mikor doboltatod el a telkemet?

- Nem hallgatjuk meg! Le kell húzni onnan!

Kerekes már nem is a néphez beszélt, hanem a mellette ülő úrnak mondott valamit. Le is ült, amaz állt fel.

- Még egy prókátor!

- Abcúg, Lakatos!

Éles fütyü sívított a levegőbe. Lakatosnak nagyobb a hangja: nyugalomra kérte a jelenlevőket. Magyarul, majd románul beszélt, de csak szakadozott szavak hallatszottak.

A főszolgabíró felugrott az asztal széléről, az elnökhöz sietett. Pár szót váltottak. Aztán már csak a főbíró állt a középén és mondott valamit; alighanem feloszlatta a gyűlést, mert az urak szedelőzködtek és indultak lefelé az emelvényről. Az ott álló négy csendőr máris lökdöste a közelebb állókat, hogy helyet csináljon nekik. Eltűntek az élesdi „48-asok” csoportjában és azokkal együtt visszaindultak a Zöldfa utca felé...

János haragosan felkiáltott. Vele zúdult fel a többezernyi szegénység. Hát így teszik semmivé a gyűléseket! Mert alig várták, hogy a hivatalos szónokok után néhány elvtárs kérjen szót, aztán majd azok beszélnek az emelvényről... Ennek már befellegzett. Pedig a nagyváradai pártvezetőség két küldöttje is áll már az elhagyott asztalnál. Szavukat azonban túlharsogja a huszárok trombitája. Recseg kétszer is, háromszor is.

Százötven ló patkója csattog a Piac tér kövezetén. A házak előtt, ahol álltak, a huszárok sora félfordulatot tett és megindult lassan a tömeg felé. A kardok csisszenve repültek ki hüvelyükből, pengéjükön megcsillan a napsugár - markolatukról lóbálódzik az osztrák császári fekete-sárga kardbojt. A sor jobb szélén, a többenél egy lófejjel előbbre a kapitány.

- Kiverem kezéből a kardot! - mondja románul egy hang Béni János mellett. - Kiverem én! - Mikuláj Tógyer apja mondta ezt, az öreg Janku. Huszár volt valamikor az öreg, harmincnyolc év előtt a königgrätzi csatában is részt vett... Kidüllesztette mellét, szeme vérben forgott. Szétlökdöste a vele szembe tóduló embereket. Nem menekült a lovak patája előtt, sőt éppen feléjük igyekezett. Feje fölé emelte görcsös botját, forgatta, mintha kard volna és rohamra indulna maga is.

Lobogó ujjú fehér ingében, a szálas termetű, sovány öregember elérte a huszárok jobbszárnyát. A bot magasra lendült. Jól emlékezett még az öreg a huszár hatvágásra. A kapitány kezéből kirepült a kard, villanva fordult egyet a levegőben, majd messze leesett a porba. Fájdalmasan felkiáltott a kapitány. Szájához kapta sajgó ujjait. Abban a pillanatban kiugrott mögüle egy őrmester, kardja lesújtott Mikuláj Janku fejére. Az öreg elterült.

A trombita egyre harsogott. A patkócsattogás túlhatott a lármán. A sokaság menekült. Be a házakba, az udvarokba, kapuk alá, vagy elszéledt a térnek a szónoki emelvény mögötti részén. János is lassan húzódott a posta felé. Hátra-hátranézve, látta az öreg Janku testét.

A huszárok már megfordultak a néptelenné vált téren és visszalovagoltak a házak elé. A kardok visszakattantak hüvelyükbe. A szétugrasztott tömeg pillanat alatt újra ellepte a térséget. Az emelvény elé tódulnak. Harsognak magyarul, románul:

- Halljuk Papp elvtársat! Halljuk! Halljuk!

A lármából azonban kicseng Mikuláj Tógyer átkozódása:

- Megölték a nyomorultak! Jaj nektek! Megfizetek érte! Jaj nektek az apámért!

Kucsmáját elvesztette, csapzottan lóg szemébe a haja, könnyei végigcsurognak az arcán. Jobb öklét magasra emelve rázza, míg bal karjával apja egyik lábát tartja. Egész csoport veszi körül a halottat, cipelik be egy udvarra.

Közben a járási csendőrőrmester a huszárkapitányhoz sietett. Keményen tisztelgett. Szavaira azonban a kapitány csak a vállát vonogatta, kínosan mosolygott. Sápadt az arca, jobb kezét a nadrágja zsebébe rejti: még mindig zsibbadt, sajog a hirtelen kifordult kardmarkolattól. Szeme a téren tétováz. Nem, ő nem avatkozik többé a dologba. Fegyverhasználatra nincs parancsa. Nem vereti el magát parasztoktól.

A csendőrök ekkor szuronyt szegeztek és megindultak. Egymás mögött két sorban.

János a Léderer-féle ház udvarából nézte. Oda hozták be az imént Mikuláj Jankut. Az udvar végébe istálló épült, halomban heverték a téglák. Tógyer kezében már két tégladarab van.

- Üssük őket! Üssük!

Rögtön egy hetyke hang tódítja:

- Nem szabad löniök! Úgyis csak vaktöltés van a puskákban!

Mura Tóni kiáltotta. Jánosnak egy pillanatra eszébe villant: honnan tudja ezt Mura? Hátha nem igaz! De jólesett hallania, elhinnie. Úgy érezte magát, mintha hadgyakorlaton volna, hiszen tartalékos katona. Ott is csak vaktöltés van a puskában... Ez itt mégis izgalmasabb, komolyabb, mint azok a látszat-csaták! Kirántott a kerítésből egy karót - és ki az utcára!

Tógyer elől jár. Kezéből egymás után repül ki a két tégladarab. Egy csendőrt szájon talál: bajusza vérbe borul; a másik csak egy kakastollat súrol, elrepül a fejek fölött...

- Üssük őket! Sokan vagyunk! - buzdít ismét Mura Antal, de nem lép ki a kapun. A tömeg azonban követi Tógyert. Egymáshoz csapdossák a téglákat, hogy darabokra törjenek - és kezdődik a dobálódzás. Több csendőr arca véres. A tömeg érzi erejét a gyűlölt kakastollasokkal szemben. Itt az alkalom, fizetni!

Béni János az első közt van. Kezében a karó. Lesújt. Közvetlen közelből látja a csendőrök húsos arcát. Viasszal pödrött, harcias bajszuk fölött oly sápadtan, riadtan néznek, mint akiknek elérkezett utolsó percük. Csak az a kérdés, melyik fél fegyelmezettebb: ötezer szegényparaszt vagy ötvennyolc csendőr?

A szélről haladó járási őrmester elé egy ember ugrott. Kezében valami villan. Revolver! Az őrmester megtántorodik. Estében még támadójára süti puskáját... János két lépésről látta, hogy a csendőrök egyszerre kapták vállhoz fegyverüket. A durranásra mégsem emlékszik. Elsüketítette. Csak a pillanatnyi villanás rémlik előtte és megcsapta orrát a löpor keserű füstje. Füttyültek feje körül a golyók? Erre nem emlékszik... Csak a vad rohanásra, ami ezt követte. Egymást taposták az emberek. A csendőrök káromkodtak. Összevissza lövöldöztek. A menekülők után... az udvarokba, a palánkok felé...

Aztán már csak halottak heverték a földön. János megállt ott, mintha földbe gyökerezett volna a lába. Puska tusa vágódott gyomrába.

- Bilincseljétek meg a bűdös parasztot!

Az ütéstől kábultan hagyta, hogy a községházára tuszkolják... A fogda ajtaja nyílt és csapódott. Egyre újabb és újabb foglyokat löktek be a nyíláson.

Este aztán kezdődött a vallatás...

*

Hideg pocsolyába toccsant a lába. Lyukas csizmájába szivárgott a víz... Pesten van! Persze.

Tágas, sötét téren állt Béni János. Közepén árva gázlámpa. A téren kis kálvária-stációk sorakoznak és húzódnak egy kápolna felé. Körül alacsony, szomorú külvárosi házak.

- Ha meg nem sértem az urat, tessék már megmondani, merre van a Práter utca?

A megszólított nadrágot viselt és fején micisapka volt. Barátságosan magyarázta:

- Vágjon át a téren, aztán ott tovább, egyenest. Az első utca jobb kéz felől...

A keskeny Práter utcán is csak messze egymástól árválkodott egy-egy lámpa. A késő őszi este már leszállt, nedves, párás volt. A lámpák üvege körül kör alakú ködburokba szorult a zöldes gázfény.

Az utca lejtett. János óvatosan haladt lefelé a járda szörnyű macskakövein és a homályban kínódva böngészte a házsámokat. Ez sem az, emez sem. A kopott, festéküket vesztett öntöttvas táblákon még nappal is nehéz eligazodni. Pedig valahol a cím közelében járhat.

64 - 62 - 60... Megfordult és indult vissza. Az egyik kapu előtt egy kopott, gyűrött ruhájú ember állt. Cigaretta sodort és körülnézett.

- Tessék már megmondani, hol a 63-as szám?

Amaz csak a fejével intett a túlsó járda felé. János átment. Hosszú földszintes ház. Béni Jánosnak megrándult a bokája, amikor a sötét kapu alá lépett. Alacsonyabb volt az utca szintjénél két lépcsővel. A kapualj végében, a falon petróleumlámpácska pislákol. Magasan, hogy csak létráról lehetett elérni.

Kiért az udvarra. Teljes sötétség vette körül. Sehol egy ember. János megállt és várt. Kínosan múltak a percek. Mikor szeme megszokta a sötétséget, a ködöt, már megkülönböztette az udvaron a pocsolyák csillogását. És távol, valahol az udvar végében valami kis lámpafény szüremlett elő. Amennyire lehetett, a tócsákat kerülgetve, arrafelé indult.

Az udvar végén még egy földszintes ház állott. A sötétben is látszott, hogy roskatag, régi tákalmány; abból az időből való, amikor ez a vidék nem is külvárosi, hanem falusi jellegű volt. A rongyos háztetőn a szénapadlás két kiugró bejáratának sötét foltja.

Az eső szemerkélni kezdett. János megtalálta az ablakot. Belülről sötét pokróccal volt eltakarva, csak a szélén szivárgott ki keskeny fénysáv - ezt látta meg a kapu felől. Bekopogott.

Semmi felelet. Az eső már megindult. Az eresz lyukas csurgójából vastag csöppek hullottak János nyakába. Még egyszer kopogott.

- Kit hoz az ördög ilyenkor? - hangzott belülről egy vastag hang. Majd megvilágosodott a konyhaajtó ablaka, félrehúzták a pokrócot.

- Ki az?

- Jóestét kívánok. Ha szabad kérdenem... a 63-as számú házat keresem.

- Nem érek rá. Menjen a házmesterhez!

A pokróc visszacsapódott. Megint csak az udvar tócsái csillogtak itt-ott... A kapu alatti petróleumlámpa világában egy árnyék jelent meg. Aztán eltűnt a sötétben. Egy ember közeledett. Ismerhette a járást, mert oldalt, a szomszédos ház tűzfala mellett haladt, ahol magasabb volt a talaj, kevésbé vizes. Lépései alig neszeltek. Egyszerre csak János mellett bukkant fel. Hármat koppantott az ajtó üvegjén.

Az ajtó megnyílt, a jövevény belépett. Mögötte János is benyomult a keskeny nyílásba. Amaz visszafordult. Most vette észre Jánost, arcán mintha mehökkenés tükröződött volna.

- Kit keres?

- Mura Antalt, ha itt találhám...

- Tera néni! Ez az ember valami Mura Antalt keres. Van ilyen nálunk?

Tera néni - az a vastag hangú asszonyság, aki imént oly barátságtalanul szólt ki a konyhából - megfordult és közelebb lépett. Nemcsak a hangja: mindene vastag volt. Csípője, lábaszára, karja. Vastagon egymás fölé húzva viselte minden göncét. Vagy így szokta meg, mert mindig félt a megfázástól - vagy nem volt hová tennie és félt, hogy lába kél. Mindene foszlott, rendetlen; maszatos, mint aki hónapszám nem mosdik... Szemügyre vette Béni Jánost. Bizonytalanul mozgó zöld szeme, sárga szemefehérje gyanakodva tapogatta végig a jövevényt, de nem talált rajta kivetnivalót: igazi szegény ember, nem átöltözött detektív. Mégis mielőtt felelt volna, nyersen megkérdezte:

- Miért keresi?

- Földije vagyok. Ezt a házat üzente, hogy itt keressem, ha Pestre jövök. Szállás miatt.

A vastag nőszemély földszínű arca megenyhült. Barátságosabban próbált nézni Jánosra: hiszen ez pénzt hoz a házhoz.

- Jó helyen jár. Mura Tóni éppen itt lakik, nálam. Még nem jött haza. Üljön le és várja meg... Eridj innét, hogy a nehézség essen beléd!

A felszólítást egy hátbavágás tompa puffanása kísérte. János csak most vette észre, hogy az utóbbi szavak annak a vézna kislánynak szóltak, aki a konyhaasztal mellett gunnyasztott. A kislány ijedten kotródott a benyíló szobába. János szólni sem mert. Engedelmesen lekuporgott az ülőhelyre. És várt.

Átható fokhagymaszag töltötte be a konyhát. A takaréktűzhelyen nagy fazékban rotyogott valami étel. - János megint érezte, milyen éhes, mennyire lankadt. Ismét elővette tarisznyáját, hátha folytathatná a pályaudvar előtt szelt kenyeret és szalonnát. Szeme a padon álló vizes vödrökre tévedt.

- Ha szabad volna... egy ital vizet.

Az asszony fogta a bögrét, megmerítette a vízben és János elé tette.

- Itt van... Nem akar egy tányér ételt?

- Kérek.

Barna cseréptányérban merőkanálnyi kelkáposztát helyezett elébe.

- Két krajcár. Itt előre szoktak fizetni.

Vércseszeme János kezére tapadt, amikor kicsomózta pénzes zacskóját. Megnyugodott: van pénze.

Zsírtalan volt, szörnyű szagú, liszttel sűrűre habarva, de meleg volt és János mohón ette. Kenyeréből nagyokat falt hozzá. Három bögre vizet is megivott közben. Érezte, hogy visszatér ereje, megnyugodott. Tisztulni kezdett előtte a világ.

Körülnézett a szűk, alacsony helyiségben.

A falon lógó kis petróleumlámpa csak a tűzhely fölé adott világot. Azontúl akárhová lépett az ember, csupa árnyékot vetett. Tera néni széles hátának árnyéka takarta el azt az embert, aki az asztal túlsó oldalán ült. Vagyis nem annyira ült, mint inkább feküdt, felső testével az asztalon. Kényelmetlen helyzetét a felőle áramló pálinkaszag tette érthetővé.

Az ételszagra megmozdult, fölegyenesedett ültében. Egy ideig hunyorgott, aztán lassan öntudatra tért. Nagyot ásított. Szájában csak néhány görbe, sárga fog. Vértelen ajka petyhüden lógott. Cingár, sápadt emberke, szeplős az arca. Hajdan szőke hajára csak a füle mellett emlékeztetett néhány szál.

- Adj vacsorát! Nekem is! Hallod? Tera, te!

Lármázni kezdett. Az öregasszony ügyet se vetett rá. Mikor aztán megsokallotta, félig feléje fordult, kezében a főzőkanál.

- Várj sorodra, naplopó! - kiáltotta olyan fenyegető hangon, hogy a cingár ember fejét a vállá közé sunyította és elhallgatott.

3

Ekkor újra hármat koppant az ajtó. Mura Antal érkezett.

- Szerbusz, Tóni.

- Szerbusz, Jani! Hát megjöttél?

- Meg. - Kezet fogtak. Mintha csak tegnap váltak volna el a legrendesebb körülmények közt. - Megkaptam az üzenetet anyádtól. Hát idejöttem.

- Jól tetted. No, menjünk beljebb, mert itt útjában vagyunk Tera néninek... Van-e hely a komám számára?

- Sok jó ember kis helyen is megfér - felelte az öregasszony általánosságban. János csak akkor értette meg, mi rejlik a közmondás mögött, amikor Antallal befordult a szobába.

Mestergerendás, alacsony zug ez is. Földes a padlója, fölötte jó darabon lehullott, lekopott a vakolat. Ami megmaradt, azon is alig maradt nyoma a hajdani meszelésnek. Nyirkos, nedves szag a levegőben. A falon vízfoltok. - Szemközt az ablakkal két bekeretezett olajnyomat: Jézus és Mária áldásra emelt ujjakkal. A két kép közt a falon itt is szögbe akasztott petróleumlámpa. Alatta ágy. Az egyetlen bútordarab ebben a nyomorúságos odúban. Az ágyban, tarkahuzatú ágyneműben egy ember fekszik. Nyíratlan a haja, hetes a szakállja. Arca sápadt. A lámpa halványsárga fényénél - olvas.

- Müller úr, a legrégebb albérlő - suttogetta Mura Antal. - Nyomdász. De már régen beteg...

- Jó estét kívánok - köszönt János.

Müller nem felelt. Föl se nézett könyvéből. Csakugyan teljesen elmerült olvasmányába, vagy csak úgy tett: de egyáltalában nem vett tudomást arról, mi történik körülötte. - Az ablak alatt halom szalma zizzent meg, abban feküdt az a vézna gyereklány, akit Tera néni bezavart a konyhából. Ezt a helyet, az ablak sarkát alacsony deszkaakol választotta el a szoba többi részétől. A deszka és Müller ágya közt, a fal mellett szétszórt, letaposott szalma mutatta, hogy mindaz fekvőhely. A közepe táján hevert az az ember, akivel János együtt érkezett. Más nem volt a szobában.

Antal az ágy mellett heveredett a földre és maga mellé intette barátját. - Mikor szabadultál? - kérdezte.

- Öt napja. Hát te?

Mura diadalmasan fölnevetett.

- Én? Már két hónapja kint vagyok... Futás közben fogtak el. Nem tudtak rámbizonyítani semmit... De azért nem felejttem el nekik, hogy négy hónapig bent fogtak. Hallani fognak még rólam mind. A csendőrök meg az urak! Hallani fognak még rólam!

„Hetvenkedik” - gondolta elkedvetlenedve János, amikor Tóni ökölbe szorított kézzel fenyegetőzött. Mura megkérdezte:

- Hát nálunk, Élesden mi újság?

Az ágyban Müller leengedte a könyvet. A beszélgetők felé fordult, amikor Élesd neve megütötte fülét. Pillanat volt az egész; aztán ismét könyvébe merült.

János csak sóhajtott. Mura faggatta:

- Hogy van az asszony?

- Az már jól.

- Ipadéknál hagytad?

- A temetőben...

*

Jánosnak eszébe jutott az este, amikor hazatért a váradi fogságból. Bevárta az estét, akkor ment csak be a faluba. Még akkor sem az utcán, hanem a szérűk felől ment házához.

Az ő dőlt falú kis házához! Egyetlen apai örökségéhez. Mert a kis föld már régen elment. Tízéves gyermek volt, amikor a búza ára tíz forintról ötre esett - nem is ment fel soha többé. Mindenféle pörgött a dob. A bank ellicitálta az ő földjüket is, mert adósság volt rátáblázva. A kis ház és becsület azonban még Béni Jánosra maradt. A becsülethez hozzátartozott a választójog is. Apja még a 48-asokra szavazott. János részesaratásnál, kubikolásnál megismerkedett a szocialistákkal, attól fogva a szocialista jelöltre adta szavát, ha nem is lett képviselő egy sem. Ameddig háza van az embernek, addig van választójoga...

Sötét volt a ház azon az estén, igen csöndes. Kutya nem ugatott... János lenyomta a kilincset - nyitva az ajtó!

- Klári, te - mondta a sötétben. Hangja bizonytalan volt. Örült is, hogy újra itthon van, félt is a találkozástól. De senki sem felelt. - Jó estét! - szólt még egyszer.

Hangja furcsán kongott a konyhában. Benyitott a szobába. Lépése, köhécseleése ott is visszhangot vert, mintha nem is saját otthonában járna, hanem valami üres pincében.

- Alighanem alszik már az asszony - egyebet nem gondolhatott.

Gyufát gyújtott. Üres a szoba. Üres a konyha. Se asszony, se bútor!

Hát itt hagyta őt a Klári? Amiért csendőrkézzre került. Vagy a rokonai beszéltek el? János le-sújtva állt a pitvarban. Aztán harag fogta el. Most is szégyelli, mennyire haragudott akkor asszonyára...

Indulatos léptekkel sietett ipához, hogy kérdőre vonja. Ott barátságos, megilletődött arcok fogadták. Kezét szorongatták, könnyeztek. Szíve elszorult. Alig bírta kérdezni, hol a Klári...

Két napja temették... Olyan hirtelen jött rá a sorvadás. Piros arca pár hét alatt megsápadt. A doktor meg azt mondta, nincs semmi baja, csak kényeskedik...

- Hát a kisjány hol van?

Az már hamarabb elment.

...Egy idő múlva ipa megkérdezte:

- Láttad a cédulát?

- Miféle cédulát?

- A kapun. Dehogyan látta, hiszen a kertek felől járt... Cédula van a kapun. Licitálják a házat adó-tartozás miatt. Jövő héten...

Most már se család, se becsület... Amiért félévig börtönben tartották az urak. Ártatlanul.

Aztán megkapta Mura Tóni üzenetét, hogy keresse fel Pesten. Ment is mindjárt. Hol is kapna ezután munkát odahaza? A cucilista, akit elvittek a csendőrök!

*

Egy ideig mindketten hallgattak. - Müller, a nyomdász eddig csak köhécsejt. Most erősen köhögni kezdett, összegörnyedt kínjában, fuldoklott. Arca elkékült, keze görcsösen kapkodott. Könyve a paplanon becsukódott és lekoppant a földre.

- Pali bácsi, hozzon vizet! - kiáltotta a Tóni mellett heverő ember.

Pali bácsi - az a pálinka szagú, cingár ember, akit János a konyhában látott, Tera néni férje - becsoszogott a bögre vízzel és megitta a beteget. A nyomdász hátrahanyatlott a párnán, arca sárga volt, verejtékes. Tera néni is bejött papucsosan. Fölvette a könyvet, leporolta - mintha ez volna most a legfontosabb teendő - és a beteg párnája alá dugta. Közben sápítozott, jókodott hátborzongatóan:

- Mondom mindig, ne olvasson annyit! Nem való az betegnek... És ezek az istentelen könyvek! Imádkoznék inkább Szűz Máriához, hogy gyógyítsa meg. Én mindent megteszek, gondos-kodom róla, hogy tulajdon édesanyja se tehetné jobban. Mindennap főzök neki levest és kéthetenként tiszta ágyneműt húzok. De mit törődik ő vele! Csak olvas és rongálja magát...

- Mi baja Müller úrnak? - suttogta János.

- Mellbeteg - súgta vissza Tóni. - Félesztendeje nem tud nyomdába járni. A nyomdász szak-egylettől kap betegpénzt... Amíg dolgozott, egyedül lakott a szobában... Nem sokáig húzza már szegény. Akkor majd megüresedik az ágy - tette hozzá szinte álmodozva, hátha elérheti, hogy ő kapja meg az ágyat.

Mikor elcsitult a forgolódás Müller körül, Mura folytatta a kérdezősködést:

- Hogy töltötte az időt - odabe?

- Söprögettem. Kapáltam a kertben. Meg az igazgatóéknál segítetttem... Hát te mit csináltál?

Antal ismét nevetésre húzta száját:

- Nekem jobb volt. A lakatosműhelyben dolgoztam.

- Honnan értesz hozzá?

- Nem értettem. Most már konyítok valamit. Az se rossz...

Újabb lakó érkezett haza. Aztán még egy. Leheveredtek a szomszéd mellé, összedugták fejüket és halkán suttogtak.

- Hát nem mondom - magyarázta az utolsó jövevény - kicsit bekáfoltam. A trilele lekent két vas flemmet. De ez nuku. A küberer potyára balhézott. Mondom neki: Tekintetes fogalmazó úr, becsület szentségemre, most az egyszer igazán nyúl vagyok! - Szajré simon, mert mindjárt átpasszoltam a csajnak... Kipucoltam magamat.

János fülét megütötték a furcsa szavak. Vajon, ezek milyen nyelven beszélnek?

- Kicsoda ez a te szomszédod? - kérdezte.

Antal vállat vont.

- Hartl Gusztinak hívják. Amolyan tekergő. A többi is. Nem ismerem őket. Reggel elmegyek, akkor még alusznak. Amikor este hazajönnek, már én aluszom. Most látom őket először együtt. Korábban jöttek.

- Te mit csinálsz olyan kora reggel?

- A vásárcsarnokba járok. Kofáknak hordok kosarat. Tolom a kiskocsit. Megvagyok...

János végignézett Murán. Hát bizony a fogház meg a pesti nyomorúság lekoptatta róla a falusi nap zománcát. Az otthoni öltözet is lekerült róla. Kopott, gyűrött városi ruha van rajta; durva öltésekkel nagy folt a térdén, barna toldás a szürke nadrágon.

- Nem kell mindenkinek látni, hogy paraszt vagyok - magyarázkodott. Kis szünet után hozzátette: - A parasztot a városban palira veszik.

Ezt a szót ismét nem értette János, de nem kérdezte, mi az. Az ablak felől megzördült a szalma. Az igazi szalmavacok, mely valóságos fényűzés volt ahhoz a földdel kevert törekhez képest, amelyen Jánosék tanyáztak. A kislány fojtottan sírdogált.

- Éhes - jegyezte meg Antal -, anyja későre jár haza. És ki tudja, hoz-e egy falat kenyeret.

- Az anyjával van? Hol dolgozik az anyja?

Mura vállat vont. - Alighanem az utcán... Volt már, hogy a rendőrség elkapta és napokig nem jött haza...

Az öregasszony papucs becsattogott a szobába.

- Drága a petró. Elég volt mára. Egy-kettő, aludni!

Levette az ágy fölül a lámpát és elfújta. A petróleum szaga belekeveredett a nehéz levegőbe, a dohba, az emberpárába, a konyhai fokhagymaillatba. Aztán az ablakhoz lépett és leakasztotta onnan a pokrócot. Kivetítette a konyhába, ahol Pali bácsi egy rozsdás vaságy szétnyitásával kínlódott.

Telihold volt. Tejszínűre festette az udvar fölött a ködöt. Az ablakon bederengett a fehér fény. A szennyos világosság elkeveredett a szoba mocskával.

János megvakarta mellét. Ez is a szálláshoz tartozott.

„Hát pesti lettem. Ilyen az” - gondolta... Az ablak alatt újra nyöszörgött a gyerek. Jánosnak eszébe jutott a maga kicsinye. Az a pufók arcú, rózsás csecsemő, aki olyan gyorsan elment... Könnyek csurogtak a bajuszára. Ült vackán és visszagondolt mindarra, ami elmúlt. Visszahozhatatlanul. Kis hajlékára - a meleg, tiszta ágyra - Klárra - mellette a bölcsőben szuszogó ártatlanságra.

Aztán feje fölül, a szögről lekasztotta tarisznyáját. Bicskáját kotorásztta. Kenyeret szelt, rátett egy darab szalonnát.

Lassan, szégyellősen állt fel és halkán, hogy senkit föl ne ébresszen, senki meg ne lássa, lábujjhegyen az ablakhoz settenkedett. A derengő holdfényben messziről nyújtotta a gyerek felé: - Nesze! Egyél... egyél, kislányom!

4

A kegyelmes úr ruganyos léptekkel haladt le a villa lépcsőin. Végigment a ház előtti kis kert keramitkockás útján. Kilépett a vaskapun. Rövid, barna szakálla mintha csupa tüske volna. Tüskés az egész ember. Orrán hidegen villan a csíptető üvegje, amilyen hideg, üveges a kegyelmes úr kék szeme.

Az inas mély meghajlással kinyitotta a kocsi ajtaját.

- Az országházhoz!

A kocsis jobbjaival a lovak fölé pattintotta az ostort:

- Gyí!

A lovak patkója egyenletesen trappol az aszfalton, csattog, amikor kövezett utcába ér. A két fekete büszkén emeli nyakát és szépen, szaporán kapkodja magasra karcsú lábát; fehérén pólyált bokájuk csupa elegancia. A lakkozott, fekete hintó hangtalanul gördül utánuk gumikerekein és kellemesen ring.

Csatakos az utca. Délelőtt esett. Szürke a novemberi nap, korán esteledik. 1904. november 18-a van...

Egyszerű magánfogat, nincs rajta semmi különös. Mégis közismert. A kocsis - a lovak - az utas. Az Oktogon tér közepén a lovasrendőr is szalutál neki. Nyomban utána kiáltás hangzik az Andrássy úti járdáról:

- Abcúg Tisza Pista!

A kocsi tükörtiszta ablaka mögött, a kék szövetszékén a kegyelmes úr épp úgy ül, mint máskor. Arca kemény, szenttelen. Gögös és konok, mint mindig. Szíve azonban ma nyugtalanabb, mint valaha, nagy parlamenti csaták idején. Kesztyűs kezét pillanatra a melléhez érinti: igen - minden rendben van. Ott a drága boríték, belső zsebében: a hatalmas ütőkártya, ha minden felborul...

Bezzeg az apja miniszterelnöksége idején tizennégy évig minden úgy ment, mint a karika-csapás. A tizenötödikben persze megbukott az öregúr... Azóta, 1890 óta úgy váltogatják egymást a miniszterelnökök, mint a staféták. Hol a bécsi nagyúr meneszti őket, hol az ellenzék miatt kell menniük. Mit akar ez az ország? Hiába magyarázza a Kaszinóban, nem értik - hát akkor hogyan értsék meg a közönséges polgárok! Itt nem közjogi kérdésekre megy már a játék, nem egy-két újabb miniszteri székről van szó, vagy hogy a tábornokok magyarok

legyenek, hogy a magyar ezredeket külön hadsereggé egyesítsék nemzeti zászló alatt. „Nemzeti veszedelem” az, amit csinálnak! Ha megmozdítanak egy téglát, fejükre omlik az egész épület. Ha megmozdul az ország népe, a nemzetiségek elszakadnak - oda a „történelmi osztály”, a földbirtokosok uralma. És ettől csak a bécsi szuronyok védhetnek meg.

- Abcúg Tisza! - süvít újra egy hang. A kocsi a Váci körútról fordult be az Alkotmány utcába. Kő koppant oldalán. A kocsis a lovak közé csapott. Gyorsabban gurult tovább a nesztelen gumikerék.

- Nem, nem tűröm tovább! Véget vetek a komédiának. Még ma!

A kegyelmes úr ökölbe szorítja kesztyűs kezét. Hátratámaszkodik a kellemesen ringó párnákon, behunyja szemét és próbálja maga elé idézni, ami következik...

A lovak patkója csattog, lassul, a kocsi emelkedőre ér. Megérkezett az országháza oldalkapujához, a földött bejáró alá. Az aransujtásos portás csákójához emeli kezét, miközben mély meghajlással nyitja ki a kocsi ajtaját. A kapu felé siető képviselők megállnak és előreengedik a miniszterelnököt.

Tisza István lelép a hágsóról, anélkül, hogy bárkire is nézne, megemeli kalapját - és befelé indul a kapun. A lépcsőnél utólérte Mikszáth Kálmánt. A magas termetű, testes öregúr kezében az elmaradhatatlan szivar, arca vörös, kissé zihál a lépcsőn. „A nagy palóc” aranyért sem szólalna meg a Házban. Mégis „kapacitás” - tekintély - Mikszáth képviselő úr. A Házon kívül megfizethetetlenek közvéleményt formáló írásai: kiszolgálja a közösség érdeklődését a parlamenti boszorkánykonyha iránt - egyben gúnyolódásával le is leplezi, állandóan őrlí az iránta való tiszteletet. A kegyelmes úr nyájas mosolyt erőltet arcára és megszólítja:

- Hogy vagy, kedves Kálmán bátyám?

- Mint afféle apádról rádmaradt leltári mameluk.

- Humorod és szivarod változatlan.

- Odvas fogam is, melyet húsz éve tartok füsttel, hogy ne fájjon. Csak az asztmám újabb.

- Miért nem mégy orvoshoz a fogaddal?

- Á! Nem kell nekem doktor. Khm. Hallgasd csak, Pistám, hogy jártam ma. Délben beállít egy választóm a lakásomra. Feleségem persze letagadott. Az ipse nem hagyta magát, azt mondja, a kapuban lesett, látta, hogy hazajöttem. Az nem én voltam, mondja a feleségem, hanem a testvérem. Hát akkor megvár! Ő nekem régi hívem és nagy kortes... No, ha kortes, akkor meg nem sérthetem. Kimentem hozzá azzal, hogy most érkeztem a másik ajtón. Mivel szolgálhatok, tisztelt polgártárs? Patikajog kellene a sógorának. Hát patikus a sógora? Nem, hanem hentes; de a patikajog is igen elkelne neki, mert sok az adóssága... Nehezen tudtam lerázni a nyakamról. Mondtam, jöjjön a jövő választás után, mert most már minden patikajog elfogyott...

Mikszáth nevetett. Közben felértek az emeletre. Tisza mosolyogva búcsúzott. Aztán sietett a miniszterelnöki dolgozószobába. A folyosón már berregtek az ülésterembe hívó csengők.

*

A fogat hazahajtott. Józsi, az inas, ült alagsori szobájában és nyugodtan fütyörészve olajozta az úr vadászcsizmáit. Puha legyen mindig a csizma - sosem lehet tudni, melyik napon tűnnek el a fővárosból valami vadászatra. Most ugyan igen zajlik a parlamenti élet Józsi is tudja, noha szolgaszemélyezetre ez nem tartozik - de titokban elolvassa a Friss Újságot. Lehet azonban, hogy éppen a nagy zajlás miatt mennek el hirtelen vadászni... Józsinak is megvannak a maga politikai tapasztalatai.

Amint így olajozza a csizmát, az alagsor magasan levő ablaka előtt elhalad valaki. Csak a lába látszik, parasztcsizma van rajta. Lehet, hogy Gesztről jön. Talán éppen neki hoz üzenetet Málitól, a grófnő otthoni szobalányától.

Józsi felpattan és siet a hátsó konyhaajtóhoz. Valóban idegen parasztember téblábol az udvaron. Nem tudja, hol kell bezörögni.

- Kit keres, bácsi? - kérdi Józsi, megnyitva a konyhaajtó kisablakát. Már azon nyomban megismerte a jövevényt: csakugyan őt keresi, ha nem is Gesztről, nem a Málitól. Elég kelletlen vendég. De mit csináljon az ember: nem tagadhatja meg atyafiságát. - Jó napot, Jani bátyám!

- Szerbusz, Józsi öcsém - örvendezett Béni János. - Éppen téged kerestelek. Hát ez szerencse, hogy te vagy az első ember, akit ebben a házban előtalálok.

- Mi jóban jár, Jani bácsi? - Józsi kinyitotta az ajtót. Sejtette már, miről lesz szó. Csakhogy az urak körül politikát tanul a szegény inas is, és jó képet vág a keserűhöz. Keresi, hogyan lehet simán megoldani a bogot.

János lejött az alagsorba vezető lépcsőkön. Józsi sietve vezette vendégét a maga kicsi szobájába, melyet teljesen megtöltött egy ágy, egy szék és egy félméternyi szekrényke. Leültek.

- Mi újság otthon?

Józsi lógatta a fejét, amikor meghallotta a sok rosszat. Ő csak annyit tudott, hogy János - az ő anyjának öccse - Váradon ül rács mögött abból a bizonyos élesdi sortűzből kifolyólag. Elég baj ez neki is. Ha a kegyelmes úr - isten őrizze! - megtudná, hogy a Józsi inas nagybátyja szocialista! Oda lenne a finom állás. Talán még a szüleit is elkergetné a geszti birtokról az úr!

Míg János nagy lassan elősorolta történetét, megnézte öccsét tetőtől talpig. Kamaszkora óta nem látta. Huszonegy éves a kölyök és micsoda nyalka bajusza van! Nagyon uras a fekete ruhájában. A finom különbségeket persze János szeme nem ismerheti fel, miben különbözik egy inas az uraktól. Pantallója szűkebbre van szabva mint az uraké. Szűkebb zsakettkabátja is; alul rövidebb, kihajtója viszont magasabban zárul, így ingéből csak parányi rész látszik. Főképpen pedig: kemény gallérjához *fehér* csokornyakkendőt visel! Zsaketthez úriember *feketét* hord! Ebből a vak is láthatja, hogy Józsi nem úr... Igaz, a pincérek nyakkendője fekete. Csakhogy ők frakkhoz viselik. Márpedig frakkhoz az úriemberek viselnek fehérét - frakkhoz fekete csokornyakkendőt legfeljebb egyszer hordhat egy úr: tudniillik a saját temetésén...

Józsi a történet megvigasztalta: a bíróság ártatlannak találta bátyját. A kegyelmes úr nem tud meg semmit. Az már kevésbé érdekelte, hogy közben Jani bácsinak elpusztult a felesége, gyermeke, licitálják a házat is. Minden gondolata csak saját személye, inasi boldogulása, a szolgálat, a kegyelmes úr körül forgott.

- Azért jöttem hozzád, nem tudnál-e valami állást...?

Józsi érezte, hogy nagy ember ő a családjában. Mégis szorongott: hogyan állhatna kérelemmel a kegyelmes úr elé? Soha egy magánjellegű szó nem esett köztük öt év alatt, mióta a geszti parádéskocsis fiát felfogadták belső inasnak... „Talán a titkár úrnak lehetne szólni...” - gondolta magában. Aztán megkérdezte:

- Szolgának akar bejutni Jani bácsi a postához, vasúthoz, vagy valami minisztériumba?

Hiszen az ilyen állás a szegény ember legmerészebb álma. János azonban csodálatosképpen csak legyintett erre:

- Ha vennének, se mennék. Nem való vagyok én mundéros embernek. Elég volt a katonaság... Te itt lakol Pesten, talán tudsz valami rendes munkát. Gyárba, építkezéshez, ilyenfélét. Kínőttem én már abból, hogy szolga legyek.

Ez nem valami tapintatos megjegyzés volt, tekintettel Józsi állapotára. Meg is felelt rá, nem minden gög nélkül.

- Mi - nyomta meg a szót - mi nem foglalkozunk olyannal. Minálunk csak országos dolgokról van szó. Miniszterségekről, politikáról. A kegyelmes úr nem is beszél olyan közönséges népekkel, akik csak pénzt hajkurásznak.

Hát ebben alaposan tévedett a Józsi. Bővebb eszmecserére azonban nem kerülhetett sor. Az alagsor folyosója felől női lépések hallatszottak. A cselédlányoknak ma délután kimenőjük van. Az inas megdermedt.

- A kegyelmes asszony - suttozta.

Csakugyan ő volt. Vidéki háziasszony szemével maga nézte végig délután a villát, rendben van-e minden. Már kintről megszólalt szigorú, de nem kellemetlen hangon:

- Miféle szag van itt, Józsi?

Bekukkantott a szobácskába. Mindketten felálltak. Szép asszony volt, egyszerű, fekete ruhában.

- Mondtam már, Józsi, ne fogadj itt vendégeket.

Ezzel távozott. Hosszú szoknyáját oldalt kissé felfogta, kivillant alóla magas sarkú cipője, egy darabon fekete harisnyája is. János és Józsi lélegzetüket is visszafojtották, míg el nem hangzottak lépteik.

- Hát akkor... - cihelődött fel János és menni készült. Bántotta nagyon, milyen orra van ennek a kegyelmes asszonynak. Igaz, délig a nagyvásárcsarnokban cepekedett Mura Antallal. Keresett is hatvan fillért. Délután azonban kimosdott, csizmáját megtakarította. Tera néni kimosta ingét, gatyáját, szárazra is vasalta. Arca borotválva, szőke bajsza felpödörve. Ha szegényes is minden holmija, csinos, tiszta embernek mondhatja akárki.

- Várjon, Jani bátyám - szólt gyorsan Józsi. Nem akart szégyenben maradni az atyafi előtt, ha már így leszólták előtte. - Majd tudakozódok munka miatt, ha most nem is mondhatok semmit. Nagy a város. Most nézzen maga munka után, majd csak akad valami valahol. Addig tegye el ezt. - Ágya alól előrántotta ládáját. Egy tízkoronást nyújtott bátyjának. - Szüksége lehet rá eleinte. Ha teheti, majd visszaadja. Több pénzem nincs ennél az öt forintnál, hiszen tudja, mindent hazaküldök. Ne szóljon semmit - sürgette. És tapintatosan irányította a kijárat felé.

Odakünn már öreg este volt, pedig tán csak hat órára járt az idő. A lakásban csilingelt a telefon: A kocsí menjen a kegyelmes úrért!

5

Meleg a borbélyműhely. Barátságosan világítja meg két gázlámpa. A műhely három fala mentén székek sorakoznak; azokon ülnek, beszélgetnek, újságot olvasnak a vendégek. Van, aki még sorára vár, - van, akin már elkészült a mű, most csak arra vár, hogy a pomádé megszáradjon.

A negyedik falon három tükör, előtte három borbélyszék. A mester, a segéd, az inas tevékenykedik ezen az oldalon. A borbélmester puha, meleg keze éppen megragadta egy vendég orra hegyét és fölfelé húzta. Másik kezében fenyegetően villant meg a kés, félkörívet írt le a levegőben és lecsapott áldozata torkára. Nem törődött rémült és megadó tekintetével. Megszokta. Munka közben zavartalanul csevegett:

- El sem tetszik hinni, Mersich úr, mi mindent kell tudnia egy borbélynak. Mert nemcsak a divatok változnak. Minden vendégnek más a kívánsága. Pedig mi jobban tudjuk, mi kell az illetőnek, mert mi látjuk az arcát és minden embernek másféle arca van. Nem igaz?

- De ig... - nyögte Mersich úr, helybenhagyva e nem mindennapi igazságot. Nem fejezhette be a szót. A borbély újra megragadta az orrát és magasba vonta. Keze émelyítően szappan szagú. A borotva most az áll és az ajak közti kis területen kaparászott. A mester körülhajlongta áldozatát és minden oldalról megdolgozta a „legyecské”-nek nevezett kis szőrcomót, amelyet nem szabad elborotválni. Ez ott marad az alsó ajkon és amikor az ajak tulajdonosa beszél, a *legyecske* - mozog. Megdöbbenést, gondolkodást, fitymálást, gúnyt, alázatot - mindent kifejez a *legyecske*, ha tulajdonosa tudja az ajkát megfelelően beszívni, csücsöríteni, széthúzni, duzzasztani. Ez nagyon tekintélyesen hat.

- Uraságod, mint komoly, idősebb ember egész szakállat visel, habár rövidre vágva. A fiatalabb urak azonban már csak keskenyebb *pakombartot*, azt is géppel rövidre nyírva. Már én csak így mondom, mert magyarul gorombán hangzik, hogy „pofaszakáll”... Nem parancsolná mégis kissé keskenyebbre a szakállát a pofa - bocsánat! - az arc-csont alatt? Nem? Kéremalásson, ahogy a vendég parancsolja!

A fodrászt sértette az elutasítás. Pedig ő jobban tudja...! Mersich úr hagyja, hogy egész arcát elborítsa az őszes, göndör szőrzet. Már az olló egyengette a *legyecskét*: hegye nem volt elég éles, meg-meghúzta a szőrszálakat. Aztán az orr- és fülnyílás bozontjára került a sor. - Nyisznysz - mondta az olló. - Sz, sz! - sziszegett Mersich úr. „Csúf kis majom” - gondolta a fodrász, majd nagyot kiáltott:

- Muki! Az igazgató úr keféjét!

Az inas a műhely sarkában, az utolsó széken abbahagyta egy vendég szappanozását, ugrott a faliszekrényhez, a „Mersich” feliratú kis fiókból kivette a kefét és szolgálatkészén ugrott a mesterhez.

- Tessék parancsolni kremásson! - kiáltotta, hogy magára vonja a vendég figyelmét.

A kényesebb vendégeknek saját felszerelésük van a borbélynál. - Most a kopasz koponyán árválkodó hajszálak gondos kétfelé fésülése következett; középen választékkal. A hajszálak pomádéval ragasztódnak helyükre. Aztán az ibolya illatú bajuszpedrő segítségével sodródik, hegyesedik, kunkorodik, keményedik a bajusz.

- Muki! Az igazgató úr bajuszkötőjét!

- Igeniss, kremásson!...

Mersich úr mereven tartott nyakkal, fölfelé fordított ábrázattal leereszkedett az egyik fal melletti székre. Zsinórral két fülére akasztva, tarkóján gumiszalaggal megfeszítve, orra alatt tapadt a bajuszkötő pókhálósösvete; lefogja a bajuszt, míg megszárad a bajuszkendőcs.

Furcsa látvány, amint így bajuszkötősen, eltorzított ábrázattal sorban gunnyasztanak a férfiak. Az ember kénytelen tétlenül ülni. Eközben valósággal megszeli és tehetetlenségében barátságos lesz. Mersich úr is visszamosolygott Faragó úrra, amikor fogadta köszönését.

- Alászolgája. Hogy tetszik lenni?

- Köszönöm, jól - felelte, pedig Faragó csak házmester a Zrínyi utcában; a műhely sarkában, az utolsó széken ül és az inas már félórája szappanozza, mert a mester minduntalan elhívja mellőle. Mindazonáltal Faragó úr biztos a dolgában, olyan fizető vendég ő mint más, őt a segéd fogja borotválni. Az inas csak viceházmestert borotvál, de azt ingyen, mert rajta tanul. Faragó élvezte, hogy sokáig ülhet a széken, polgári társaságban, de a tekintély kedvéért mégis megszólalt:

- Mi lesz, mester úr? Már a harmadik urat veszik elém!

- Faragó úrnak nagyon kemény a szakálla, sokáig kell szappanozni. Csak egy perc még, kremássan!

- Hahaha! - nevetett egy vendég az élclap mögött. - Hogy itt milyen jó átkozódások vannak! „Legyen neked egymillió forintod - Kossuth-bankóban!” Aztán itt egy kép. Kérde a falusi lány: „Pista bácsi, kend volt katona. Mondja, mi a vakparádé? - Ejnye, hát azt se tudod? Hát... vakparádé!” - Nagyon jó!

Feje előbukkant a lapot tartó nádkeret mögül és meglátta Mersich urat. - Jó estét kívánok.

- Jó estét, Kreisz úr.

Kreisz úr pillanatig tétozott. Aztán visszaakasztotta a fogásra a nádkeretet és áttelepedett Mersich úr mellé. Kezet fogtak. Kreisz úrnak csak egy kis üzlete van a Nagykorona utcában. „Kreisz L. norinbergi díszműár.” Az ajtótól jobbra egy tábla: „Szivarkapapírok. Babaklinika.” Balra: „Kegytárgyak, szentképek, olvasók.” A bejárat fölött pedig szerényen húzódik meg a felírás: „Cégtulajdonos: Kreisz Lajosné.” - Kreisz urat egy világ választja el Mersich úr anyagi és társadalmi helyzetétől. A közös borbély azonban a legkülönbözőbb emberek közt is - hogy úgy mondjuk - demokratikus kapcsolatokat létesít.

- Hogy van, hogy van? Kegyedet még itt lehet látni? Ha én egy Mersich volnék, egy ilyen nagy gyáros: házhoz járatnám a borbélyomat!

- Na ja, na ja - fogadta amaz a simogató megjegyzést. - Persze, itt várni kell. De megszoktam. Amikor tizenhat éves koromban gyakornok lettem egy nagy cégnél, kéthetenként borotválkoznom kellett... Múlik az idő. Nem is tudom, hány évtized óta hetenként kétszer kell borbélyhoz járnom. Valóságos lelki szükséglet nekem, hogy itt üljek és egy óra hosszat ne gondoljak üzletre.

- Ha meg nem sértem, hány emberrel dolgozik, Mersich úr?

- Hetvennel.

- Óriási! A legnagyobb borgyárak egyike az országban.

A gyáros mosolygott a bajuszkötő alatt és bólogatott.

- Na és mit szól a politikai helyzethez? - folytatta a társalgást Kreisz úr.

Mersich széttárta két tenyerét.

- Hát mit szóljak? - dünnyögte. A legyecske már mozoghat, de a felső ajaknak a bajusszal még nyugton kell maradnia.

- Marad még Tisza István?

- Marad vagy nem marad. Hát nem mindegy? Egyik miniszterelnök megy, a másik jön. Ritkán következik valami jobb utána.

E mélyenszántó bölcsességre Kreisz úr helyeslően bólogatott.

- Én mindenesetre nem fizettem be az adómat. *Exlex* van.

- Mi haszna? Ha megszavazzák a költségvetést, egyszerre fizethet két-három évet.

- Hajaj...

Muki az inas még ügyetlen: nem ő cseveg, hanem a vendéget beszélgeti:

- Faragó úr, mi az az *exlex*?

- Azt se tudod? Az országgyűlés nem szavazta meg az évi költségvetést. Nincs törvény: senkinek sem köll adót fizetni. Aki nem akar, nem fizet - behajtani nem lehet.

- Hát mért nem szavazták meg?

- Mert az ellenzék nem hagyja. Obstrukció van.

- Azt tudom.

- Hát akkor!

- Csak azt nem tudom, mi az az obstrukció?

Faragó igen elégedett volt, hogy egy ifjú polgártársat ő vezethet be a politikába. Megmagyarázta:

- Az obstrukció az, amikor az ellenzék beszél. Mindig beszél, mindenért beszél és ezért nem lehet a képviselőházban szavazni. Nem kerül rá sor. Most már évek óta minden ülést agyonbeszélnek és a kormány egyetlen törvényt sem tud tető alá hozni. A költségvetést sem, az újonclétszámot sem. Hát erre jó az obstrukció. Nem adunk pénzt és katonát annak a kutya Bécsnek.

- Hihhihi - nevetett Muki.

Mersich bizalmasan közelebb hajolt Kreiszhez:

- Tudja, meg lehet érteni a helyzetet. Azok az osztrák börgyárak olyan konkurenciát csinálnak nekünk... Ha egyszer meglenne az önálló magyar vámterület, védővámokkal! El sem tudja képzelni, milyen föllendülést hozna nekünk.

- Mersich úr 48-as?

- Mi jut eszébe? Akkor nem kapnék állami megrendeléseket!

- Persze, persze... De az a vámterület mégsem lenne bolondság. Mi, kisemberek is hasznát látnók. Én csinálnék egy saját üzemet és itt állítanám elő a norinbergi díszműáru és a Mária-érmekeket, amit most Bécsben csinálnak.

- Milyen pénzből? - kérdezte a szemben ülő ügyvéd.

- Ez az! Ezért kell nekünk önálló jegybank, az segítené hitellel a magyar ipart.

Mind többen tették le újságjukat és bekapcsolódtak a beszélgetésbe. Egy vendég odaszólt:

- Magának mi a véleménye, mester úr?

A fodrász: mitugrász emberke, magasra pödrött bajusszal, kecskeszakállal és hatalmasan fölbodorított hajzattal - fölegyenesedett a szék mellől és kezében a szappanos borotvával a beszélgetők felé fordult:

- Én kérem, mindenkit meghallgatok, mindent tudok, mindenkinek a véleményét tisztelem: de egy borbély ne politizáljon, mert akkor elmaradnak más pártállású vendégei.

Faragó úr, akit Muki még mindig szappanozott, tódította:

- Különösen választás előtt. Attól félnének, hogy elvágja a torkukat.

- Hehehe - nevetett a segéd.

- Hihi - kuncogott az inas -, ezt jól tetszett mondani.

- Én mégis azt mondom, szép elv az a 48-as - jelentette ki váratlanul Faragó.

Csönd támadt. Az újságlapok újra megzizzentek. A borotvák sercegetek. Egy idő múlva hangosan megszólalt a borbélysegéd és ezzel ismét megindította a társalgást:

- Az én nagyapám honvéd volt 48-ban. Most kint van a Honvéd Menházban. Ha nekem választójogom volna, én a 48-asokra szavaznék.

- Én is - tette hozzá Faragó.

- Én arra is szavazok - kiáltotta egy Arany János utcai lakatosmester. - Akinek nem tetszik, keressen magának kormánypárti lakatost!

A fodrász észrevette, merre fordul vendégei közt a széljárás.

- Mondják - jegyezte meg óvatosan -, hogy már az egész ország ellenzéki kezd lenni. Bárók, grófok állnak be a 48-asok közé, meg a kisebb pártokba. Múlt héten itt járt a sógorom vidékről: ott még a földbirtokosok is mind a 48-as pártkasszába fizetnek.

- Mert eladósodtak, kicsúszik lábuk alól a föld - magyarázta Mersich. - Azt hiszik, hogy így majd a fiaiknak több állás jut. Magyar diplomaták lesznek meg katonatisztek, német nyelv-vizsga nélkül.

- Hát nagy kutyaság is az a német kommandó - helyeselt a fodrász; nem vette észre, hogy előkelő vendége megrovásképpen említette.

- Az, az! - hangzott innen is, onnan is. - Megszenvedtem a német szót katonakoromban!

- Azért tüntetnek ellene folyton az egyetemi hallgatók, a jogászok - kotnyeleskedett Muki inas.
- Nem köll közös hadsereg. Nem köll fekete-sárga zsinór - azt mondják.

Mersich neheztelve tette hozzá:

- Folyton tüntetnek, beverik az ablakokat. Az ember már nyugodtan ki se léphet az utcára: minden pillanatban eltalálhatja egy kő.

- Nemcsak a jogászok! - harsogta Faragó. - A cucilisták is tüntetnek. Hogy azt mondják: Éljen az általános, egyenlő, titkos választójog!

Mersich közelebb hajolt Kreiszhez. Suttogóra fogta hangját, legalább őt akarta meggyőzni:

- Látja! Hát ez az. Ezért nem szabad engednie a kormánynak. Amíg csak a *rendes* emberek közt voltak nézeteltérések - jó! Ma azonban már a közönséges népek is kinyitják a szájukat. A munkások! Politikai jogok kellenek nekik meg tíz órai munkaidő. Hallatlan! Tönkre kell mennünk... Ezért akár Tisza, akár más: de erős kéz kell.

Kreisz kételkedve csóválta a fejét. Nem mert vitába bocsátkozni a gazdag gyárossal, aki ezenfelül a kerületben az adófelszólamlási bizottságnak is tagja. Csak a közkeletű liberális szólás-mondást idézte: - Élni és élni hagyni...

- Igazgató úr, tessék parancsolni!

A borbély a felálló vendég után megfordította a széken a viaszosvászon párnát, hogy Mersich úrnak ne az átmelegített helyre kelljen ülnie. Lekapcsolta füléről, tarkójáról a bajuszkötőt. A kefével gyorsan még egy simítás ide is, oda is. A segéd már fürgén távolította el kabátja hátáról kis seprővel a képzeletbeli hajszálakat. Az inas hozta kabátját, botját.

Mersich fizetett a mesternek. Tíz fillért a segéd zsebébe csúsztatott, négyet nyomott az inas markába.

- Jóéjt!

- Köszönöm - köszönöm alássan! - pattogott mögötte. - Alászolgája! Volt szerencsém! A viszontlátásra!

A borbélyműhely lankasztó melege után a gyárost megcsapta a nedves, hűvös őszi este. Kedvetlenül gondolta magában:

Csakugyan! Kicsodák ezek, hogy összeülök velük politizálni! Ilyen Kreisz-féle alakokkal. Ezentúl házhoz kell járatnom a borbélyt. Ebben Kreisznak tökéletesen igaz van...

6

Csak tegnap mondta ki a képviselőház, hogy ezentúl napjában két ülést tart. Egyet délelőtt, egyet délután. Majd csak belefárad az ellenzék a hetedik éve tartó, egyre megújuló „technikai obstrukció”-ba, vagyis a szabályos parlamenti munka meggátolásába - agyonbeszéléssel. Gyakran még az évi költségvetést és az újonclétszámot sem tudja a kormány megszavaztatni... Napi két ülést azonban nem győz majd szusszal a kormánypártnál kisebb létszámú ellenzék.

A csengettyűszóra eleinte kevesen szállingóznak az első délutáni ülésre. Az elnök azonban addig berregteti a csengőket, míg a kapuk és a büfé felől elegendően nem gyűlnek össze. Nem ad alkalmat a tanácskozási képesség megállapítására.

- Kérem a soros jegyző urat, olvassa fel az előző ülés jegyzőkönyvét!

Általános zúgásban, beszélgetésben olvad fel az unalmas jegyzőkönyv még unalmasabb felolvasása az előző ülésről, melyen nem történt semmi.

- Kíván valaki a jegyzőkönyvhöz hozzászólni?

Három kéz lendül a magasba - az ellenzéken. A házszabály - szabály. Az elnök megadja a szót az elsőnek.

Feláll egy bajuszos, körszakállas, középkorú úr - mintha Kossuth Lajos karikatúrája volna. Országos híre van: nagy parlamenti vitatkozó. Beszélni kezd. Lassan, ráérősen. Kifogásolja a jegyzőkönyv fogalmazását. Több helyen az ígét nem cselekvő, hanem szenvedő alakban használták, márpedig ez nem felel meg a helyes magyarság követelményeinek. Máshol a mellékmondat „azonban”-nal kezdődik, ami szintén helytelen. Tessék csak várni, mindjárt kikeresi ő Simonyi tüzetes magyar nyelvtanából. Ki is keresi...

Az idő múlik. Még ketten fognak a jegyzőkönyvhöz szólni, pedig már a tudós úr is egy órája beszél. Az ellenzéken kárörvendve figyelik az elnök feje fölött az óra mutatóját. Talán már a napirendre sem fog sor kerülni. Hej, nagy emberek ezek az újfajta kurucok! A gonosz Bécsé a hadsereg, az államkassza, a külügy. Ezzel szemben a dunaparti palotában sok nagy száj van. A távfecsegőket országszerte ünneplik...

A jegyzőkönyvi nyelvhelyesség hazafias bajnoka egyszerre csak körülpillant a teremben. Elnémul. Hát ezért építették a nyomorgó nép adófilléreiből ezt a palotát? Ezért loptak hallatlan vagyonokat az építkezésénél? Azért kétszáz méter hosszú az épület, hogy benne két kis ülésterem szerénykedjék? És ezért olyan cifrák ezek az üléstermek, mint a Szamosi-mulató a Kerepesi úton? A drága palota cifra termében azért elemezi ő Simonyi nyelvtanát, hogy - ó, szörnyűség!

- Kérem a tanácskozási képesség megállapítását!

A t. Házban már csak két-három honatya - bóbiskol. A többi sorra kiosont a - büfébe. Csak a gyorsírók és az ellenzéki laptudósítók ülnek a helyükön.

Az elnök elrendeli - a jegyző megszámlolja a jelenlevőket. A Ház nem tanácskozóképes. Az ülést felfüggesztik. A csengők berregni kezdenek.

Mi ez? A terem telni kezd. Már nemcsak tanácskozóképes, de akár határozatképes is. A miniszterelnök dolgozószobája felől mintha elektromos áram futna végig az épületen. Parlamenti tisztviselők, magántitkárok, kormánypárti hírlapírók rohannak el. Az utcán szüntelen csattognak a lovak patkói. Vágtatva gördülnek hintók. Jönnek, mennek. Egyre újabb képviselők érkeznek... Micsoda mozgósítás ez?

A telefonfülkéket megszállják. Minden párt behívja embereit... Itt valami készül!

A körszakállas úr ismét folytatja véget nem érő körmondatait. Hiszen minden képviselő addig beszél, ameddig akar, azt mondja, amit akar: ez a szólásszabadság. Csak fent a második karzat magasából vág szavába egy dörgő hang:

- Abcúg, dunaparti majomcirkusz!

Már megint valami szocialista tüntet! Az elnök haragosan rázza a csengőt és kiürítéssel fenyegeti a karzatot, amely pedig úgyis csaknem üres. Mert kit érdekelne már ez a - cirkusz.

A távszónok befejezi mondókáját. Törölgeti verejtékét és fogadja a mellette ülők szerencsekívánatait. A terem már zsúfolva van. Ekkor lép be Tisza István. Nyomában több miniszter és a képviselők közül meghittebb hívei. Helyükre ülnek; a miniszterek a képviselői padsorok előtti karszékekbe. Szegény bársonyszékek, vörös párnáitok ma utoljára érintkeznek a kegyelmes urakkal...!

Bizonytalan várakozás van a levegőben. A jegyzőkönyv ellen induló következő szónok izgatottan rendezgeti maga előtt jegyzeteit, köszörüli torkát... Ekkor váratlan esemény történik.

- Napirend előtti sürgős felszólalásra megadom a szót Bukovszky képviselő úrnak - szól az elnök.

- Házzabállysértés! - süvölt az ellenzékről több hang. - Még nem tartunk a napirendnél!

- Halljuk! Halljuk! - hangzik a kormánypárt felől, mert a szabálytalan felszólaló kormánypárti.

Az már áll is, beszél, halkan és gyorsan. Legföljebb közvetlen környezete és a gyorsírók hallják. Hiszen az egész ellenzék zúg: az elnök megsértette a házzabályt, erre még nem volt példa a parlamentarizmus történetében! Önkény! Vége a törvénynek, az alkotmánynak! Mindennek vége!

Pedig nem is tudják, miről beszélt a tisztelt túloldali képviselő úr. A szigorított házzabályról, amely nem tud napirendre kerülni a technikai obstrukció miatt... Amely egyszeribe lehetetlenné teszi az agyonbeszélős parlamenti játékot.

Tisza István arcán gúnyos mosoly fut át. Leveszi orráról csíptetőjét és megtörli. Ekkor fenn az emelvényen, a díszesen faragott elnöki asztalnál a házelnök is előveszi zsebkendőjét - és valamit csinál vele. Megtörölte homlokát? Megrázta? Intett?

A kormánypárt első padsorai felállnak. Mögöttük példájukat követik a többiek. Lábak dobognak, székek csapódnak. Pillanat az egész. Mi volt ez?

A láрма egyre nagyobb. Az elnök feláll és a gyorsírók felé fordulva mond valamit. A padokban senki sem hallja, mit. A sajtópáholyból kihajol egy újságíró és úgy kiáltja az ellenzék felé:

- A Ház harmadszori olvasásban elfogadta az új házszabályt.

Egy képviselő kiugrik balról és az elnöki emelvény alá, a „Ház asztalához” rohan. Felkap egy törvénykönyvet és magasra mutatja. Az elnök azonban nem semmisül meg ennek láttára, ezért a képviselő hozzávágja a törvénykönyvet.

Már többen felrohantak az emelvényre. Dulakodnak a jegyzőkkel. Kitépik a jegyzőkönyv utolsó lapját... Az elnök rázza a csengőt... Hiába!

Ekkor Tisza István feláll, belenyúl belső zsebébe és kiveszi az ott lapuló borítékot. Előremegy és felnyújtja az elnöknek. Pecsétes boríték. Az elnök ollót fog és felvágja a zsinórt. Valamit felolvas - aztán elhagyja az emelvényt.

Őfelsége a király berekesztette az országgyűlés ez évi ülősszakát. Alkotmányellenes? Mert nincs még költségvetés? Hát akkor tessék lármázni, képviselő urak, tessék verekedni! Nem számít: az elnök az ülést bezárta.

Az ellenzéki képviselő urak közt sok a jeles sportember. Van bennük erő! Recseg az elnöki emelvény: letörik korlátait, darabokra zúzzák a széket Röpködnek a levegőben a törvénykönyvek, lapjaik széthullnak. Feldöntik a miniszteri karszékeket és ketten-hárman megragadva egy-egyét, addig ütögetik a padlóhoz, míg szétmállik. Kiöntik a tintát. Egy teremőr beszaladt, hogy kivigye a tintatartót. A szerencsétlent összeverik, eltépik ruháját, fele cipője egyik képviselő kezében marad. És a nagyságos képviselő úr a cipővel körbefutkos és üti a falat. Másik az elnöki asztalon ül, a terem felé lóbálja lábait és üvölt mint egy eszelős...

Tisza István már elhagyta a termet. A kormánypárt sietve kotródik minden ajtón. Noha őket nem bántják: ennyire nem terjed az ellenzék alkotmányos vitézsége.

Az Országház téren egy század baka sorakozik. Teljes díszben, csákósan. Tisza István lenéz egy ablakból, aztán gögös mozdulattal közelebb inti egyik titkárát.

- Izé... szólj a parancsnoknak, tisztítsa ki a teremből ezt a - csürhét.

7

Béni János csüggedten tért szállására Józsi öccsétől. Mikor áthaladt a förtelmes udvaron és belépett a konyhába, Tera néni azzal fogadta:

- Nem azért mondom. Mert látom, hogy maga rendes ember. De nálunk az a szokás, hogy előre fizetik a szálláspénzt. Senki se akarhatja a káromat. Én a büntetést is vállalom. Nálam rendőrségi bejelentés nélkül is ellakhat. Hát azért...

János röstelkedve kotorta elő a hat krajcárt. - Engem ugyan nyugodtan bejelenthet - dörmögte. Az öregasszony vastag ráncai barátságosan széthúzódtak.

- Akar egy tányér főzeléket?

A hálóvendég visszacsúsztatta a hat krajcárt és egy húszfillérest tett az asztalra. Megint kelkáposzta volt a vacsora. Utána bement a dohos szobába és leheveredett tegnapi helyére. Most még a kislány sem volt otthon. Egyedül Müller volt a szobában és olvasott, mint mindig. Fejét se mozdítva, oldalt pillantott, megállapította, hogy János érkezett „haza”. Aztán egy idő múlva, még egyre a könyvbe nézve, hogy a beszélgetésnek bármikor véget vethessen, mintha el sem kezdte volna - megszólalt:

- Maga élesdi?

János először hallotta a hangját. Rekedten, halkán beszélt.

- Igenis, kérem szépen, élesdi vagyok.

- Mit tud arról a sortűzről?

- Magam is ott voltam.

- Véletlenül került oda?

- Én?... Dehogy! Odamentem. Vagyis: odamentünk. Mert én - szocialista vagyok.

A nyomdász a takaróra ejtette könyvét. János felé fordult. Az folytatta:

- A napokban szabadultam a börtönből.

Keserűen, dacosan mondta ezt. Miért mondta? Mi köze ennek a beteg embernek az ő dolgához?

A beteg felült. Kezét nyújtotta. Hideg, nyirkos keze volt, de János csak azt érezte, hogy ezek a csontig soványodott ujjak erősen megszorítják a kezét.

- Mindjárt gondolhattam volna. Nem a gyilkosokat, hanem az áldozatokat csukják le. Szerencsétlenek! Miért ugrottak be ennek a provokációnak?

- Nem ugrottunk be. Megmutattuk, hogy vagyunk... sokan vagyunk!

- Ez helyes. Tüntettek. De miért éppen akkor és ott? Nem gondolták, hogy a kormány keze van a dologban? Fegyveresen várták, hogy összegyűljön a nép, aztán halomra lőtték. Az életben maradottakat pedig bezárják.

- Többünket már elengedtek. Társamat, ezt a Murát is...

- Magukat igen. A tisztségviselő elvtársakat, az agitátorokat azonban évekre befogják. Már kész ellenük a vádirat: Ők az okai a tömeggyilkosságnak - nem a csendőrök. Érti már - elvtárs?

Müller lihegett, zihált, egyre nagyobb indulatba jött. Homloka izzadságtól fényes; látszott, hogy láza van.

- Érti már a játékot? Az élesdi kerületnek kormánypárti képviselője van. Az ellenzék új választások közeledtével gyűlést akar tartani. Rájuk uszítják a szocialistákat és meghiúsítják a gyűlést. A szocialistákat lelövik, becsukják. Országszerte pedig szétkürtölik, hogy román nemzetiségi zendülést vertek le és megmentették a magyar államot. Ez az úri politika...

- Az úri huncutság - tette hozzá János.

A nyomdász lázasan csillogó szemmel folytatta. Mintha tömegnek szónokolna:

- Gyászkeret illenék ehhez a szóhoz: Élesd! Vértörös gyászkeret. A proletariátus fájdalma befagyasztja a szót a torokba. Tisza István birodalmában, Biharban örökre hátborzongató marad ez a név... Arany vitézségi érdemkeresztet kaptak a csendőrök, „a kötelességteljesítő

hősök”! A hóhérlégények! Hiszen elvégezték, amit rájuk bíztak... Az ellenzék pedig hallgat. Mi köze ahhoz a pár lemészárolt paraszthoz! Az obstrukció vitézeinek ezért nem érdemes kinyitniok szájukat... Az embernek ökölbe szorul a keze...

Köhögni kezdett. Ajkán vércsöpp jelent meg. Reszkető kézzel, kapkodva rántotta elő zsebkendőjét és a szájához szorította. Fulladozott, görcsösen vonaglott a szalmazsákon. Térde hirtelen mozdulatától a paplanról lecsúszott a könyv és puffanva a földre esett.

Pali bácsi megint bejött a vízzel. Tera néni az ajtóban sápítozott. János pedig fölemelte a könyvet. „A szocializmus története” - olvasta a címét. Lapjai közül kihullott a szakszervezeti igazolvány.

A köhögési roham elmúltával, a nyomdász csendesen feküdt ágyán. Arca kékesre sápadt. Egy idő múlva, mozdulatlanul, a mennyezetre nézve, suttogetta:

- Rendes ember ez a maga társa, a Mura?

- Jó dolgos embernek ismerem - vont vállat Béni János.

- Elvtárs, melyik szervezet tagja?

Hm, bajos kérdés. Magyarázni kezdte dolgát a nyomdásznak. Örült, hogy vele együttérző emberrel beszélhet, az is jólesett neki, hogy ilyen tanult, könyvolvasó ember elvtársnak szólítja.

- Tudja, az úgy volt, hogy még siheder koromban belekeveredtem. Hallotta hírét a tamási vérengzésnek? Hát én ott voltam tizenhétéves koromban. Aratni szegődtünk, de az uraság megtagadta a kikötött előleget, az egyheti élelmet. Hogyan dolgozzunk falat kenyér nélkül egy hétig! Aztán még zsaroltak is: a bükkönyt is vágjuk le - ingyen... Letettük a kaszát. Jöttek a csendőrök. Egész nap verekedtünk velük. Vér folyt, tudja. Amikor erősítést kaptak, én is elszaladtam... Otthon nem kerestek. Az öregebbek akkoriban Földmunkás Kört alapítottak. Titokban gyűltünk össze, hol egyiknél, hol másíknál. Volt vasárnap, hogy a nagybérlőéknél mulattak az urak, ugyanakkor a pajtában gyűlést tartottunk mi, földmunkások... Akkor hallottuk először hírét a szocializmusnak...

Elhallgatott. Még az emlékezés is mosolyra készítette.

- Aztán bevonultam katonának, három évre. 97-ben jöttem haza. Egyenesen bele a nagy aratósztájukba. Én is sztrájkoltam. Akkor a birtokos nem mert csendőroket hozatni, megadta követelésünket.

A pesti szocialisták nem törődtek velünk. Külön voltunk, a Független Szocialista Pártban; Várkonyi István vezetett. Olvastuk minden héten a „Földmívelő” újságot. Aztán küldeni kezdték a körnek a „Világ szabadság”-ot, meg a „Szabad Szó”-t. Mióta Várkonyit bezárták, többnyire az Újjászervezett Szocialista Párttal tartunk, Mezőfivel...

Múlt nyáron a románok kezdtek harcot Biharban a püspökségek ellen. Négyszázezer holdja van a papoknak, a szegény nép meg éhrendöglik... Megint jöttek a nagy sztrájkok. Én is benne voltam. Befogtak, a csendőrök véresre vertek... A mezőhegyesi sztrájk törő táborból máramarosi ruszinokat hoztak. Szegény, tudatlan emberek. Mikor azonban meghallották, miről van szó: ők se vették fel a kaszát. Győztünk...

Előtte való farsangon házasodtam, későre. Addig együtt laktunk a bátyámmal, egy házban. Mikor a bátyám özvegyiségre jutott, aztán más faluba házasodott, én is családot alapíthattam... Tavaszon volt az élesdi sortűz... A többit már gondolhatja...

Müller hunyt szemmel feküdt. Fáradtan.

- Ne kallódjék el a fővárosban, elvtárs - suttogta. - Lépjen be egy szakszervezetbe. Addig is, amíg elhelyezkedik egy szakmában, lépjen be a szocialista pártba. Itt csak egyféle párt van. Menjen el a pártközpontba. Az Erzsébet körútra... Tera néni bejött és kivitte a lámpát.

*

Kint, a Práter utcából láрма hangzik be az udvarba.

- Segítség! Rabló! Gyilkos! Segítség!

Néhány ember robog végig a hepehupás kövezeten. Messze előttük egy alak tűnik el a sötétben. Véres kés repül egy kanális nyílásába. Valahol egy rendőr sípol.

A lármára megnyílik két-három ablak. Aztán közömbösen becsukódik. Késelés, betörés - mindennapos, megszokott dolgok ezen a vidéken.

A sarki kocsmákban gőz- és bűzpárában embertömegek ácsorognak, isznak, lármáznak. Ajtó nyílik; a csapos kipenderít egy randalírozó részegét. Az a járda széléig tántorog, megáll, fenyegetőzik. Aztán szomorún bölcseledve és támolyogva megindul. Pincelakásokból megvert asszonyok sikoltozása hallatszik. Az utcasarkokon sétáló árnyékok...

Éjszakába nyúló munkából sietnek hazafelé a munkások. Foszlott, foltos a munkaruhájuk. Fülükre húzva sapka, nyakukban sál, felsőkabátjuk nincs. Kémlelik az eget: a sötétben nem tör-e még át a derengés első jele - hány óra alvásra telik még az éjszakából, a következő napi robotig?

8

Mersich úr az íróasztalánál állt. Termete alacsony, szeme távollátó, így állva is elszöszmötöl íróasztalánál. Reggel van, kissé kábult még - ilyenkor különösen alacsony a vérnyomása. A forgalom aztán magával ragadja, egy óra múlva fergetegesen fog dolgozni.

Háta mögött a nagy, kétajtós pánccsaszekrény, jelképezve, hogy azt megközelíteni csak Mersich úr testén keresztül lehet.

- Mi újság, Illyefalvy?

A gyáros nagyon lenézi titkárát, a letört dzsentrit, de ugyanakkor nagyon imponál is neki. Ez a gondosan vasalt nadrág! Mersich úr ruháit a legelőkelőbb szabó vasalja, mégis mintha mindig lógnának rajta. És az a pomádéval fésült haj, csodálatosan kötött nyakkendő, ápoltság! A megjelenés e szédítő fölényével szemben Mersich úr a pénzét, hatalmát szegezi; ridegen beszél titkárával, nem szólítja úrnak, de közben érthetetlen módon tart tőle.

- Nagy botrány volt a Házban. A házszabályok megsértésével a kormány megszavaztatta a házszabály-revíziót. Az ellenzék összetörte az elnöki emelvényt és a miniszteri székeket. A miniszterelnök karhatalmat alkalmazott...

- Naa, és jó ez nekünk? Vagy rossz, mit gondol?

A titkár elmosolyodott és megengedte magának azt a hanyag mozdulatot, hogy vállat vont és kifelé fordította tenyerét. Titokban nagyon jól mulatott főnökén.

- Főnök úr kérem, munkásküldöttség akar bejönni - nyitott be az ajtón a gépíró.

- Várjanak!

Mersich úr a postájával babrált, de semmi kedve sem volt még intézkedni, a levelekre válaszokat diktálni. Csak húzta az időt. Nem fogad azonnal holmi munkásküldöttséget, még beképzelnének maguknak valamit! Különben is mit akarhat az a küldöttség? Jót aligha. Nem a születése napjára köszöntik fel, mert most nincs is születése napja és semmiféle örömnépe. Végre megnyomta a csöngő gombját.

- Küldje be őket!

Hárman léptek be, tisztos fekete ruhában. Kettő ismerős volt: gyári bizalmiak. A középső bemutatkozott: a szakszervezet küldötte. Mersich úr azonnal a helyzet magaslatára emelkedett:

- Semmi közöm a szakszervezethez. Nekem a szakszervezet nem parancsol!

- Engedje meg, főnök úr, hogy én adjam elő kívánságunkat - vágta el a vitát az egyik bizalmi. - Az élelmiszer-árak és a lakbér elviselhetetlen drágulása miatt kénytelenek vagyunk béremelést kérni. A szakmunkások óránként tíz fillért, segédmunkások hat fillért.

- Más nincs?

- Igen. Kívánjuk a bírságolások megszüntetését és a munkaidő leszállítását napi tíz órára.

- Sajnálom, uraim - felelte emelt hangon Mersich -, önöknek, mint akik felette állnak az átlagos munkások látókörén, tisztában kell lenniük azzal, hogy tavaly óta világgazdasági válság van. Kívánságaik teljesítése egyértelmű a tönkremenéssel.

- Ez bizonyára nem Mersich úr utolsó szava?

- Akárhány szót mondok, egy a vége: nem tehetem.

A másik bizalmi szólalt meg:

- Ebben az esetben sajnós a munkásság cselekvésre kényszerül. A gyár alkalmazottai elhatározták, hogy sztrájkba lépnek.

- A szakszervezet pedig tudomásul veszi és támogatja a sztrájkot - tette hozzá a szakszervezeti kiküldött.

- Én magával nem tárgyalok! - mérgesedett meg a gyáros. Minden bosszúságát, nyersségét erre az idegen emberre irányította. - Tessék elhagyni a szobámat!

Erre az egész küldöttség megfordult és szó, köszönés nélkül távozott. Mersich úr lélegzet után kapkodott.

- Illyefalvy - szólt egy perc múlva -, menjen utánuk. Adjon nekik jóakarató tanácsot. Forduljanak a kereskedelmi miniszterhez békéltető bizottságért. Kérjenek miniszteri biztost a tárgyalások vezetésére... Mondja nekik: maga meg van győződve arról, hogy én a miniszteri biztos elnöklete alatt tárgyalni fogok. Majd csak elintézzük valahogy barátságosan a dolgot.

A titkár elrohant. Mersich felsóhajtott:

- Te úristen az égben! Ez a nap is jól kezdődött.

A folytatás is következett. A gépíró - a láthatatlan írású, rejtélyes, újfajta masina avatott kezű kopogtatója - ismét beszólt: - Czobor Aladár képviselő úr.

- Kérem.

- Szervusz, kedves Marci bátyám - robbant be széles kedélyességgel a képviselő. És szorongatta a gyáros kezét, baljával meg bizalmasan veregette a vállát. - Hogy vagy? Hogy vagy? Hogy szolgál kedves nőd önagysága egészsége? Aliz kisasszony? Egyiptomban tölti a

telet? Ez igen, ez élet!... Hallom, Henrik fiad huszárönkéntes és párbaja volt a laktanyában. Slágfertig, talpig úrigyerek, mindig mondtam!

- Foglalj helyet, méltóságos uram - mosolygott zavartan a gyáros. Csorba, sárga maradék fogai kilátszottak a bajusz és a szakáll szőrzete közül. Nem tudta átvenni vendége közvetlenségét, noha az tüntetett azzal, hogy „Marci bátyámat” egyenlő rangúként kezeli. Ő azonban elfogódott volt a „méltóságos úr” előtt: mert Czobor - királyi kamarás volt, vagyis szülei, nagyszülei, dédszülei mind nemesemberek voltak.

Minden elfogódottsága ellenére is viszketést érzett a szíve táján: ott ahol pénztárcáját tartja az ember. Vajon, vendége a nagy barátság címén mennyit fog „kölcsonkélni”?

Csak hogy most nagyobb dolgokról volt szó.

- Olvastad a lapokat, Marci bátyám?

- Olvastam - füllentette Mersich. Hiszen helyette az újságolvasást titkára végezte.

- No, és mit szólna hozzá? - A méltóságos úr diadalmasan fölnevetett. - Elbántunk azokkal a szájhősökkel!

- Most mi lesz? - Mersich már maga is leült a bőrkarszékre és szivarral kínálta vendégét. Kíváncsian leste a beavatott politikus szavát.

Az kényelmesen rágyújtott, levegőbe fújta az első füstkarikát. - Mi lesz? Kétségtelen, hogy ilyen Házzal nem lehet folytatni... Háború előtt állunk. Az újonclétszámot emelni kell. Had-seregünk felszerelése elavult. Új hadihajók kellenek. Milliós tartalék fegyverben, egyenruhában. Mai állapotunkban még a kis Szerbia is veszedelmes lehet. Munkaképes parlamentre van szükségünk...

Mersich elgondolkozva bólogatott: ez a hadfelszerelés őt is érdekli. Czobor Aladár folytatta:

- A Ház feloszlatása napok kérdése. Új választás lesz. Ezért bátorkodtam felkeresni téged, kedves bátyám. Baráti tanácsot adhatok: itt az alkalmas pillanat. Kérj öfelségétől magyar nemességet.

Elhangzott a nagy szó. Czobor méltóságos úr élvezettel figyelte a hatást. Mersichet csakugyan meglepte az ajánlat. Sőt kellemesen lepte meg. A következő pillanatban azonban mindent értett; komor arcot vágott és üzleties tárgyilagossággal megkérdezte:

- Mit kóstál ez?

- Semmibe, természetesen semmibe sem kerül! Öfelsége díjfizetés nélkül, a közgazdasági élet terén kifejtett bokros érdemeid elismerésül fogja adományozni a nemességet neked és törvényes utódaidnak.

- No, de mégis?

- Persze - jegyezte meg mintegy mellékesen a képviselő két füstkarika közben - Tisza kegyelmes úr, akinek mint régi barátomat figyelmébe ajánlottalak, bizonyára jó néven venné, ha... diszkréten tízezer forintot fizetnél be... a Szabadelvű Párt kasszájába... A választás nem megy ingyen. Hiszen tudod.

A gyáros nem szólt semmit. A kamarás sietve tette hozzá:

- Hidd el, barátságból ajánlom ezt neked. Színtiszta, önzetlen barátságból. A kegyelmes úrral mindent elintézünk.

Mersich gondolkodott, számolgatott:

Ezt az önzetlen barátságot leszámíthatom kétezer forinttal. Összesen tizenkettő... Ha a munkásoknak megadom a béremelést, az is évi tíz-tizenkétezer forint. Ha nem adom meg, hogy megspóroljam rajtuk a nemesítést, akkor sztrájkolnak. A „Reich és Társa” nem adta meg: hat hétig tartott a sztrájk, aztán a munkások megtörtek és a régi bér mellett visszatértek. A gyár pedig ráfizetett harmincezeret. Biztos, hogy a munkások csak erőt gyűjtenek; a legközelebbi sztrájknál a „Reich és Társa” ész nélkül megadja az emelést. Nekem is emelnem kell. Micsoda esztendő! Micsoda esztendő!

A kamarás látta, hogy áldozata már bekapta a horgot. Ütötte a vasat, amíg tüzes:

- Jó családapa vagy. Gondolnod kell gyermekeid boldogságára. Aliz kisasszony pártiképességét ez hihetetlen mértékben emelné. Grófnál alább ne add...

Mikor látta, hogy Mersich erre legyint: megvan a véleménye a hozományvadász grófokról - akkor vakmerőbben rohamozott:

- Dédunokáid királyi kamarások lesznek. Hehehe! Hadseregszállításoknál is kedvező hatást tesz, ha pályázatodat címeres magánlevélpapírodon nyújtod be... Ugyan, kedves Marci bátyám, mi neked az a párezer forint! A mai kiélezett helyzetben Tisza Pista nem sokáig tarthatja magát. De nekem szavát adta: addig nem mond le, míg meg nem szerezte neked a nemességet. Képzeld, nemes Meskeki Mersich Márton úr leszel...

Mersich úr sóhajtott. Mélyen, nehezet, szívből. Czobor Aladár egy pillanatra megsejtette, hogy nagyon fájdalmas dolog lehet gazdag embernek lenni. Mersich úr erről meg van győződve...

A gyáros letette a szivart. Nadrágja zsebébe nyúlt, csörögve húzta elő kulcsait és roskadozó térdekkel indult a páncélszekrényhez.

*

A czoboraladárok aznap szertevágtattak a fővárosban. „Reich és Társa” ötezer forintért jogot kapott, hogy cégszövegéhez a magyar címet alkalmazhassa. Dávidházi Davidovics bankelnök úr már meglevő nemességén felül „udvari tanácsos” lesz - ez méltóságos címmel jár és tizenötezer forintba kerül. Schossberger udvari tanácsos, a nagytőkés, bárói rangot kap húszezerért. Persze Aladárék is kapnak közben egy-egy címet olcsón vagy ingyen.

Hull a kitüntetés, mint a ragya - a kormány pedig teli pártkasszával készül a választásra...

*

Ezen a napon licitálták el Élesden adóhátralék fejében Béni János viskóját kilencvenhat korona és harmincnyolc fillér vételáron.

9

Kérdezősködésére Jánost az Erzsébet körúton a járókelők a Népszava kis könyvesboltjához igazították.

Az üzletben vevők voltak. János egy darabig várt az ajtó mellett, majd nézegetni kezdte az eladóasztalra kirakott könyveket. Hátulról egy kéz ereszkedett a vállára.

- Milyen könyvet keres, elvtárs?

Oldalt tekintett. Nagyon eleven, barátságos tekintetű barna szem vont a magára először figyelmét. Csíptető szemüveg mögül nézett, mégis tiszta, szép volt. Alacsony középtermetű,

vékony ember a kérdező. Keskeny, sápadt arcát lefelé fésült, vastag bajusz tette férfiasabbá. Fehér kezelője kivillant gondosan vasalt kabátja alól. Tartása kissé görnyedt, mint aki élete javát könyvek fölé hajolva tölti. Ez a nagyon csinosan öltözött, finom jelenség nem tette elfogódottá Jánost. Bizalmat, rokonszenvet ébresztett benne. Visszamosolygott rá:

- Én?... Csak úgy nézelődöm.

- Az is valami - biccentett amaz.

Az üzletvezető megkérdezte tőle:

- Szabó Ervin elvtársnak címezzük a számlát?

- Közvetlenül a Városi Könyvtárnak.

Még egyszer megemelt az asztalról két-három kötetet, melyekből most állítottak össze számára csomagot. Gyöngéd, simogató szemmel nézte a könyveket. Aztán köszönt és kilépett az üvegajtón.

- A Városi Könyvtár igazgatója - magyarázta Jánosnak tiszteletteljes hangon a kiszolgáló, mintegy mentegetőzve, amiért eddig nem álltak vele szóba.

János elmondta, mi járatban van. Felkalauzolták a pártirodába. A házban három szoba a Szociáldemokrata Párt országos központja. Különböző időkből származó, különböző kopottságú íróasztalok. A falakon néhány színes plakát és két bekeretezett arckép: Marx és Engels.

Az íróasztaloknál többen dolgoztak. Egy sarokban hárman állva tanakodtak. János belépésekor egyikük előlépett.

- Mi jóban jár, elvtárs?

- Szocialista szeretnék lenni.

- Hohó, sokan szeretnének szocialisták lenni, de nem mindenki arra való - vágott vissza a kérdező. Kezében egy zacskó aszalt szilva volt. Láttá János meghökkenését a fogadtatás miatt. Kivett a zacskóból néhány szem szilvát és a kezébe nyomta. - Egyék maga is.

Aztán bemutatkozott. Dr. László Jenő volt a neve. Két társa is odajött, kezet fogott. Alpári Gyula volt az egyik, a másik Fáber Oszkár. Átvezették a szomszédos szobába, leültették, kérdezték. Alpári egy íróasztalfiókból füzeteket szedett elő. Kiválasztott kettőt és János elé tette.

- Egyelőre olvassa el ezeket. Aztán járjon el a Kertész utca 3. alá, hallgasson előadásokat... Hol van állásban az elvtárs? Melyik szakszervezethez tartozik?

Itt se mondhatott János egyebet, mint az este Müllernek: Állása még nincs, nem tartozik sehová, de minden munkát szívesen vállalna.

- Várjon csak, valami eszembe jutott - állt fel László dr. - Megkérdezem egy ismerőszámot.

Kiment és aztán hallatszott, amint két szobával odább telefonon beszélt valakivel. Amikor visszajött írt egy cédulát és Jánosnak adta.

- Menjen el erre a címre és keresse a fiatal Márkus urat...

*

Hosszú, keskeny és girbegurba a Szerecsen utca. Közepe táján találta meg János azt a hét-nyílásos nagy üzletet, amely fölött teljes hosszúságában hirdette az aranybetűs cégtábla: MÁRKUSZ MIKSA BÖRNAGYKERESKEDÉSE.

- A Márkus fiatalurat keresem.

Az üveges falú irodából előkerült egy alacsony fiatalember, kurta fekete bajusszal.

- Magát küldte a László ügyvéd úr?

- Engem.

- Tudja, miről van szó? Nem. Háztisztára van szükségünk. Megbízható, becsületes emberre. Mert a raktárban dolgozik és árut szállít.

- Szívesen vállalom. Én utánam lehet érdeklődni otthon, a falumban...

- Rendben van. Tíz forint a hetibére... Papa, felfogadtam egy embert. Dr. László küldte - szólt be az üvegkalickába. Ott egy ugyanolyan alacsony ember, de már pocakos, ősz bajszú. Rövidlátó halszeme van és nagy fejével bólogat. - Mi a neve?

- Béni János.

- Tehát Jani. Hát, Jani, más ruhája nincsen? Hm. Így nem jó lesz. Adok ruházkodásra egyheti előleget; majd négy hét alatt levonjuk. Mert én szociális ember vagyok... Stájner!

A pult mögül kereskedősegéd penderült elé. Márkus Pál bemutatta őket:

- Ez Jani, az új háztiszt. Ez Stájner úr... Itt van húsz korona. Nézze, Stájner, Jani nem ismeri még Pestet, becsapják. Kísérje át a Petőfi utcába. Vegyenek neki a gatyá helyett valami nadrágot.

- Felsőkabát nélkül se járhat - jegyezte meg Stájner. - Na, jöjjön, barátja az erénynek!

Kedélyes fiatalember volt ez a Stájner. Csámpásan billegve járt. Szemöldöke nem volt, orra a homlokánál valahogy más irányba indult, mint ahogy a szája fölé érkezett. Torokhangon, mindig harsányan beszélt, folyton bizalmaskodott és beszéd közben sárga munkaköponyege zsebéből pattogatott kukoricát majsolt.

A Petőfi utca a Szerecsen utca még keskenyebb mellékutcája volt. Egymás mellett az ócska-ruhás boltok. Az ajtóknál hívogató emberek állnak.

- Mi kellene uraságnak? - kérdik az elhaladót. Aki pedig megáll egy kirakat, vagy az ajtóba akasztott bundák előtt, annak nekirohannak, belekarolnak, erőszakkal cipelik be a boltba.

Janiékat is valósággal körültáncolták abban a sötét, alacsony üzlethelyiségben, ahová betértek. Egymást túlkiabálva, hárman rakták eléje a nadrágokat. Jani elvesztette a fejét ebben a sürgésben, lármában. Stájner azonban fölényesen tárgyalt. Kedélyesen gorombáskodott:

- Vigye ezt a bővít! Ez nem szövet, ez pókháló. Ezzel akarja becsapni Béni urat, a Márkus bejegyzett nagykereskedő cég főraktárosát? Ne nevetesse ki magát! Nézze meg világosság felé ennek a nadrágnak ülepét. Ezt már kiülték. Jobb szajrét kérünk!

- Ha uraságod szakember, az más - felelte a kereskedő bocsánatkérő hangon. - Bloch, hátul keressen!

Mindhárman eltűntek a rudakon függő öltözetek tömkelege mögött. Most csakugyan jobbféle holmit hoztak elő. János és Stájner megállapodtak az egyik nadrágnál.

- Tizenkét korona - hajlongott a boltos. - Becsületszavamra, csak Márkus úr kedvéért adom ennyiért. Ráfizetek.

- Nézze, tata, nem akarom a kárát. Inkább máshoz megyek - indult az ajtó felé a kereskedősegéd.

- Hát legyen - tíz... Na, ne tessék tréfálni; hát mennyit ér uraságodnak?

- Hármat.

- Ssz! - A boltos a homlokára csapott és hátratántorodott, mintha menten összerogyna a szörnyűség hallatára. De nem rogyott össze. Ismét körülvették Janiékát. Az ajtóhoz vitték a nadrágot, ki-be forgatták, mutogatták, magasztalták.

- Nyolc koronáért odaadom. Úgy éltesen engem az isten, úgy adjon egészséget szegény feleségemnek, csak azért, mert első pénz.

- Négy - felelte Stájner. Aztán mintha az egész nadrágügy nem érdekelné, másról kezdett beszélni. Megkérdezte, hol töltötték a nagyünnepeket és milyen volt a kántor hangja. Ebbe mindnyájan belemelegedtek.

További tizenöt perc elteltével hat koronáért Jánosé volt a nadrág. Hátral a sarokban leült egy székre és átöltözött. Megilletődve vette föl első városi nadrágját. Ezalatt Stájner már megpendítette a felsőkabát dolgát, de előrebecsátotta, hogy erre a célra csak tizennégy koronájuk maradt.

A boltbeliek minden igyekezetüket összeszedték, hogy ezt a tizennégy koronát el ne szalasszák. Most már egymással vitatkoztak. Megmozgatták egész raktárukat. Tavaszi felöltőket ajánlottak, azt most olcsón adják, mert nincs szezonja. Télikabátról szó sem lehetett, de Stájner azt hajtogatta, hogy a szomszédban már láttak megfelelő átmeneti kabátot.

Ismét fokról fokra kerültek elő a jobb darabok...

- Én hamarabb meghaltam volna, nem bírnék velük - ismerte el jókedvűen Jani, amikor egy óra múlva távoztak a ruhásboltból. Másfél koronát még Stájner kölcsönzött neki, hogy az üzlet létrejöjjön. A szemerkélő esőben egészen másképp érezte magát az „uraságoktól levetett” felsőkabátban.

- Várjon, barátja az erénynek - szólalt meg hirtelen a segéd és megállt az utcán. Aztán gyors léptekkel megindult, a szomszédos Laudon utca felé. Elragadta az üzletkötés szenvedélye. Ott egy zsidósnak eladták Jani lobogós gatyáját és ócska csizmáját, végül kerek kalapját is. Olcsó sapkát és egy elég viseltes, de még használható cipőt vásároltak az árán. Befejezésül Stájner meghívta Janit egy fröccsre.

János örült az átöltözésnek. Úgy érezte, emelkedett ezzel. Pedig csak olyan lett, mint sok száz-ezer más városi proletár...

10

Mura Antalt délután az udvaron leste lakótársa, Hartl Guszti. Hazatérőben megfogta.

- Egy kis munka volna. Szólt nekem egy ismerős naccsága, de én nem megyek abba a házba, mert haragszik rám a házmester... Fel tudna nyitni egy szekrényt, amelynek elveszett a kulcsa?

- Nem nagy dolog. Szerszámom is van hozzá.

Hartl megmondta neki, milyen címre menjen. Az utca túloldalán, pár házzal alább. A II. emelet 19. alatt becsöngetett. Köpcös asszony nyitott ajtót.

- Tegnap az anyámnál felejtettem kulcsaimat - magyarázta -, mindjárt úgyis odamegyek és elhozom. Átöltözni azonban nem tudok. Nyissa ki a ruhaszekrényemet.

Az álkulcs nyomán pillanat alatt kattant a zár. A szekrényajtó kitárult. Az asszony sietve hátranyúlt, a polc sarkába és kis ékszerdobozt vett elő. Aztán néhány fehérneműdarabot emelt ki.

- Becsukjam?

- Mindenesetre. Estig se legyen nyitva.

Harminc fillért nyomott Antal markába. Ez csak ekkor vetett futó pillantást a nőre. Pongyolája meglehetősen szűk és hosszú a természetéhez képest, a papucs nem illik lábához, haja fésületlen.

- Köszönöm, kezicsókolom.

Az utcán megállt, gondolkozott. Gyanús neki ez a naccsága, ez a kulcs-história. De mi köze hozzá!... Könnyelműen vállat vont és a váratlan pénzzel a sarki kocsmá felé indult.

*

A bőrnagykereskedés raktára alagsorban volt. A mennyezetről négy-öt helyen gázcső karja nyúlt alá, végükön kék-vörös színben nyílt láng lobogott. Meleg csak a raktár elején, a kis vaskályha körül terjengett. A raktár végén vízcsap, körülötte az évtizedek folyamán elkorhadt és rothadt szagot árasztott az olajozott hajópadló, meg az ott nyíló illemhely.

Körül a falak mentén gyalumatlan deszkából széles állványok. Rajtuk talpbőrök, egész tehénbőrök, cafrangos a szélük, ahogyan lenyúzták, de nem hiányzik belőlük semmi; a fejrésznél még a két lyuk is megvan, a szemek helye. Mindegyiken a gyár kerek, kék bélyegzője: „Mersich bőrgyár Újpest”. Ezek mind hibátlan, finom darabok. A vékonyabbak, hitványabbak más állványokon helyezkednek el. Ezeken többnyire bélyegző sincs: kisebb vidéki gyárak, tímármesterek készítményei. Itt-ott felpúposodnak, különösen, ahol a nyúzásnál megsérült és vékonyabb lett a bőr. A varga ezt majd beáztatja és simára kalapálja, mielőtt cipő- vagy csizmatalpat vág belőle... kilyukadni mégis ott fog.

Roppant súlyos egy ilyen talpbőr, elég az embernek egyszerre egy darabot megemelni és a mázsához cipelni.

- Nem szakadunk meg, Jani? - incselkedett vele a másik háziszolga, akivel kettesben dolgoztak.

- Úgy látszik, maga sem hordott még zsákot padlásra - nevetett vissza János. - Gyerekjáték ez ahhoz!

- Nem-e? Hát én talán rózsabokorban születtem? - zihált amaz, miközben egy-egy talpbőr-csomagot összegöngyöltek és több helyen átkötözték vastag spárgával. - A kapáláshoz, kaszáláshoz képest ez csakugyan könnyű munka. Csakhát a kereset! A kereset itt se jobb; családos ember vagyok... De most menjen fel az irodára Rózsai kisasszonyhoz a fuvarlevelekért.

János megilletődötten lépett a meleg irodába. Nagy íróasztalnál ült Rózsai. Üzleti könyvek, számlák, levelek borították az asztalt, a kisasszony birodalmát. Mosolyogva, barátságosan fogadta:

- Maga a Jani? Isten hozta. - És kezet nyújtott. - Préselje le hamar a leveleket.

Ítatóspapírokból álló könyv lapjai közé gyorsan berakta a másolótintával írott leveleket, mindegyikre megnedvesített, leheletvékony másolópapírt helyezett. A könyv aztán egy kis vasprés alá került és Jani jó erősen ráforgatta a kereket. - Máskor ezt már egyedül is meg tudja csinálni, ugye?

Ritkás barna hajú lány volt Rózsi kisasszony. Karcsú, középtermetű. Arcán halvány pirosság. Orra vékony, ajka igen keskeny. Mindent egybevetve: friss és nem csúnya, habár szeme körül sok finom ránc arról árulkodik, hogy túl van első fiatalságán.

Gyorsan borítékokba rakta a napi postát, átadta a fuvarleveleket is. Janiék kiskocsival vitték a csomagokat a közeli postahivatalba.

Aztán különböző színű szalaggal átkötött bőrcsomókat hordtak fel a raktárból az üzletbe. Minden csomagban egy tucat bőr. Zsíros, fénytelen, súlyos hasított marhabőrök. Illatos, fényes borjúbőrök, feketék, barnák, sárgák. Könnyű, kis birka- és kecskebőrök, fehérek, rózsaszínűek, de még aranyos és ezüstös is akad.

- Ezekből csinálják a báli cipellőket, meg színésznők is ilyent hordanak a színpadon - magyarázta Jani társa.

Kellemes cserszag töltötte be a levegőt. A pultoknál kiskereskedők meg nagyobb cipész- iparosok válogattak és rakatták félre a kék, sárga, rózsás papírokkal borított bőrcsomagokat.

- Igenis, még ma! - kiáltotta Stájner. Beszölt az irodába. - Kisasszony kérem, sürgős szállítólevelek vannak.

János jókedvvel, nagy buzgalommal dolgozott. Annyi csomagot rakott a vállára, a nagyobbakból a tarkójára, amennyit csak elbír.

- Helyes!... Helyes! - bólogatott nagy fejével az öreg Márkusz, mikor ezt látta.

Este volt már, amikor újra megrakták a kiskocsit.

- Öltözzék fel, Jani, már csak zárás után jövünk vissza - mondta a régebbi szolga.

Levetették nyakukból a bőrkötényt, fejükről a bolti sapkát, melyen aranybetűkkel volt kirakva: MÁRKUSZ MIKSA. A maguk ruhájában indultak az esti szállításra. János kezében égő gyertya, papírzacskóba csomagolva, hogy a lángnyelv védve legyen a légáramlástól. Úgy húzták ketten a kocsit.

Sorban rakodtak le a kiskereskedőknél. Aláírták a szállítóleveleket. Mindhárom helyen kaptak tíz vagy húsz fillért fejenként.

- Bejön egy fröccsre, Jani?

- Nem, ma már ittam - rázta a fejét és hazaindult.

*

Haza? Borzadva gondolt a vacokra, melyen el kell töltenie az éjszakát. Ott hurcolja, gyűrje meg nadrágját, szívassa tele dohhal felsőkabátját! Tisztességesebb szállást kell keresnie. Most már van munkája, megélhet belőle. Hálásan gondolt az elvtársakra, akik mind tanult emberek és lám, mégis felkarolták és mindjárt gondoskodtak róla.

Tera néninek felszólítás nélkül letette a húszfillérest az éjszakai szállásért és az örökös kelkáposztáért. A sápadt, vézna kislány szótlánul gunnyasztott a zsámolyon, de most nem kergette el senki.

Vacsora után János belépett a szobába. Meglepte a sötétség. A petróleumlámpa nem égett. Furcsa az ágy is. Alacsony, mintha senki sem volna benne. Mégis!

Visszament a konyhába és az öregasszonyra nézett.

- Délután meghalt - közölte ez. Dehogyan szólt, mielőtt a szálláspénzt megkapja.

Megilletődve fordult be ismét a halottas ágyhoz, hogy elbúcsúzzék Müller elvtárustól. Mikor szeme megszokta a sötétséget, az ágy lábánál kuporgó nőt vett észre. A kislány anyja volt. Térdelt, szípozott, kezében meg-megzördült a rózsafüzér, imádkozott. Soha egy szóra nem méltatta a nyomdász, aki ideszorult albérlőnek, amikor már betegeskedett és keveset keresett. Aki aztán ágynak esett végképp és gögös elzárkózással tűrte, hogy szobájából tömegszállást csináljanak, mert már nem tudott eleget fizetni érte. A nyomorult, magányos nőnek jólesett, hogy kiáradhattak emberi érzései, gyászolhatott egy másik magányos embert, akit talán nem is ismert...

- Mindjárt bejelentettem az előljáróságon, a halottkém is itt volt, de még nem vitték el - mentegetődött Pali bácsi.

- A szakszervezetnek is bejelentették? - Erre nem gondoltak. - Reggel jelenteni kell - mondta János. És Pali bácsi buzgón ígérte, hogy megteszi. Hiszen ott pénzt is adnak a temetésre!

...Mura Antal vígan tért haza. Kezében csomag: benne illatos főtt kolbász. Rögtön kínálni kezdte:

- Tarts velem, Janikám.

Miért ilyen jókedvű? János megmondta neki, mi történt. Az csak vállat vont.

- Tudhattuk előre.

- Most hol alszunk?

- Biztosan nem a Bristol szállóban.

Bement a szobába és leheveredett. Tera néni, miközben Pali bácsi a vaságyat bontogatta, megnyugtatta Jánost:

- Itt elülhet, lelkem, a hokedlin.

Nemsokára Antal mégis kedvetlenül kijött.

- Jössz? - kérdezte.

- Hová?

- Ide a sarokra... számár voltam, hogy nem maradtam velük... Hartl Gusztiékkal.

És mikor János tagadóan ingatta a fejét, elment...

- Gusztiékkal? Ej, de nagy lett a barátság! - Béni János nem tudta, mi történt a délután. Hogy Tóni a kocsmában találta Hartlékat és hamarosan odaérkezett a „naccsága” is, akinél a szekrényt felnyitotta. Mindenes volt abban a lakásban, és Guszti barátnője. Nagyot nevettek Tóni együgyűségén és ugratták: akarja-e feljelenteni önmagát a rendőrségen? Aztán pár koronát adtak neki a zsákmányból és itatták.

Ezen a napon kettévált János és Antal útja. Mindkettő más irányba vezetett.

MÁSODIK RÉSZ

amelyben hősiünk azt hiszi, hogy már boldogult, pedig...

11

A Szerecsen utcában tetőfokon állt a déli forgalom. Végig majdnem csupa bőrkereskedés van; előttük szinte megszakítatlan sorban állnak a járdák mellett a nyitott „stráfkocsik”. Az úttest keskeny közepén egykedvűen baktat a zöld postakocsi, gyakran beékelődik a többi kocsi közé, megáll a boltajtók előtt, tetejéről, belsejéből csomagokat szednek elő a postások. Aztán köszönve jönnek ki az ajtón és újra felülnek a bakra, a kocsis mellé. Közben a járműveket kerülgetve száguld háromkerekű biciklijén a levélgyűjtő; fekete bőrből a ruhája, sapkája, biciklije végén fekete a bőrzsák is, amelybe a levélszekrényeket üríti. - A piszkos, összeköpködött járdán gyors léptekkel igyekeznek dolgukra kereskedők, ügynökök, pénzbeszedők.

- Ana-ap! Szenzációs rablógyilkosság! Új rohamok Port-Arthur ellen! - Egymással versenyt rohantak a rikkancsok, szinte meg sem állva, nyomták vevőik kezébe az újságot. Zsebükben ütemesen csörgött az aprópénz.

János a boltajtóból árut hordott a járdaszélen álló kézikocsira. Mögötte egy gyári teherkocsi lovai álltak, a fejükre kötött zabos zsák a kiskocsi végére csüngött. Fel-felvetették a zsákot, hogy az alján levő zab is a szájukba hulljon, majd a púposodó bőrkötegekre rakták, és fülüket meg-megmozdítva kényelmesen lakomáztak.

- Hogy ityeg a fityeg, elvtárs?

A hetyke megszólítás hallatára, János előbb válláról a kocsira döntötte a bőrcsomagokat, aztán körülnézett. Zömök fiatalember állt mögötte. Barnás a bőre, fekete a bajuszkája. Sapkája fejbúbjára tolva, lába papucsban. Nyakából hosszan lóg le mesterségének jelvénye: a zöld kötény. „Suszterlegény, nem vagyok én dáma” - jutott János eszébe az ismert nóta.

- Hát csak úgy - felelte. Tréfás, kötekedő népek a vargák. Vigyázzon, ha szóba áll velük az ember, mert megcsúfolják. Lám, ez elvtársnak szólítja, noha nem ismeri. Vajon, mire akar kilyukadni?

- Azt elhiszem, hogy csak úgy - mosolygott amaz rendületlenül. - Jobban nem is lehet. Maga még új ember, nem tudja. Majd kitapasztalja. Ha bőröshöz szegődött, még a bőrét is lenyúzzák.

- Honnan ismer engem?

- Én itt mindenkit. Azt is tudom, hogy vagy két hete jött fel faluról és a Laudon utcában adta el a gatyáját.

- A nevemet is tudja?

- Azt nem. Én Hegedűs Dániel vagyok, vagyis Dani.

- Béni János - vagyis Jani.

- Mért szólított elvtársnak? Tréfált?

- Próbáltam. Ha esze van - elvtárs. Ha nincs - még megjöhet... Tagja a Bőrmunkások Szakszervezetének?

- Ha tudnám, hol van...

- Szóval, van esze. Nyolckor zárnak? Este megvárom a Király utca és a Vasvári Pál utca sarkán. Jó?

- Ott leszek.

Újra kezét fogtak. A cipésszegéd füttyörészve ment a dolgára.

Jani hordta tovább az árut, majd rákötözte a kocsira. Aztán a fuvarleveleket bőrköténye mellzsebébe süllyesztette és útjára indult. Hosszú hónapok óta először kezdett füttyörészni. Hegedűs Danival való ismerkedése földerítette. Pesten ő az első ember, aki közeledett hozzá.

Elgondolta, milyen is az ő élete, mióta fölkerült Pestre. Kétszer is járt már a Kertész utcai párthelyiségben. Az emberek ott mind ismerték egymást. Ha meg is szólították, hamar magára hagyták. Egy előadást is hallott, de nemigen értette. Odahaza másképp beszélnek.

Napjai egyhangúan folynak. Minden reggel egy sörösüvegből „vizes-nyolcasokat” locsol az olajos padlódeszkákra, aztán felsöpri. Hordja a talp-bálákat és a kötés bőrt a kocsiról a raktárba, raktárból az üzletbe, üzletből kocsira. Csomagol, kiskocsit húz. Estefelé présbe szorítja a kopír-könyvet, hogy a levelek lemásolodjanak. Mindenki dicséri, milyen dolgos.

Makacsul, ridegen éli új körében is az otthonától távol levő arató vagy kubikos életét. Pénzt csak annyit ad ki, amennyi elkerülhetetlen. Legszívesebben a borraalókból tengődne és minden fizetését félretenné. Minden szombaton, fizetéskor kikerekítette aprópénzét és beváltotta tíz- vagy húszkoronás papírokra. Félrehúzódott a raktárban és a papírpénzt bevarrta nadrágja bélésébe. Onnan el nem lophatja senki...

Hogy fölvergődjék! Hogy kikászálódjék a rossz szagú nyomorúságból. Majd egyszer... De mikor?

12

A Börmunkások Szakszervezetében előadás folyt. A nagyterem szürkésfehérre meszelt, kopár falait csak az emelvény fölött díszíti Marx és Engels olajnyomatú képe, az oldalfalon pedig a szakszervezet zászlója sok-sok szalaggal. Kényelmetlen, keskeny padok, rozoga székek fölött ömlött az előadó szava. Nem kongott a falakon - felitta a terembe zsúfolódott tömeg.

- Örökké tartónak és változhatatlannak tartsa-e a munkás a kapitalista társadalmi és gazdasági rendet? Minden nap új találmányok születnek, amelyek százvezrek életviszonyait változtatják meg. Hiába hirdetik, hogy az isteni és emberi világrend állandó. Nyilvánvaló, hogy nem igaz...

Taps csattant fel. Az emelvényen Szabó Ervin ült, a Városi Könyvtár igazgatója. Szemüvegesen mélyedt kéziratába és amint olvasott, egyik lapot a másik után tette le az asztalra.

Hegedűs Dani helyeslően bólogatott és oldalt pillantott Janira, amint egymás mellett ültek. Az is bólintott. Feszülten figyelt az előadásra. Eleinte elszontyolodott. Egy szót sem értett abból a világtörténeti vázlatból, amellyel az előadás kezdődött. Aztán felvillantak mondatok, részletek, amelyeket már megértett. Ami már számára is kézzelfogható volt.

Igen, a gép átalakítja a világot. Az ő falusi világukat is átalakította. A cséplőgép mennyi szegény szájából vette ki a falatot. Hát még ha a szántó-vető-, aratógépek is megjelennének! Ha nálunk nincsenek is, de már vannak Amerikában és ez elég volt arra, hogy a búza ára Magyarországon is a felére essék és ezen úszott el az ő apja földje is!

Ezután az előadó a modern munkásmozgalom két eleméről beszélt. Az egyik: harc a hatalom megszerzéséért, a proletariátus diktatúrájáért - a másik: a szociálreform, a törvényhozás befolyásolásával a munkásvédelem fejlesztése... A fejlődésnek mely fokán fog ez a törekvés döntő cselekvésbe átsapni és milyen formában fog ez történni - szigorú tudományossággal előre meg nem állapítható...

A terem telve volt. Bőrgyári tímárok, cipészsegédek, de kisiparosok, kereskedősegédek is ültek a hallgatóság soraiban. Hátról egy sarokba zsúfolódva választékosabb öltözetű csoport, melynek több tagja szemüveget viselt. Bizonyára magántisztviselők. Az első sorokban is nyilván vendégek ülnek: könyvtárosok, tanítók, polgári széplelkek.

Az előadó már fáradt. Hallható, hogy olvasásnál már rövid a lélegzete, kissé zihál. Rossz a tüdeje.

Vége felé haladt. Ismét a világtörténet tanulságait idézte. Az emberiség nehéz, hosszú küzdelem után jutott följebb és följebb társadalmi és gazdasági fejlődése lépcsőfokain. A jövőendő, tökéletesebb társadalom sem hullik ajándékként önkbe, azért is fáradni, küzdeni kell.

Ki fogja e munkát elvégezni? Az az osztály, amely magáévá teszi az emberiség fejlődésének ügyét, amely eltünteti mind az osztályokat és ezzel megveti alapját az emberiség egész nagy családját felölelő szolidaritásnak - ez az osztály: a munkásosztály.

Jani és Dani a többiekkel együtt lelkesen és sokáig ütötték össze tenyerüket. Az előadó gyorsan felállt és miközben papírjait szedte össze, komoly arccal a közönség felé biccentett, aztán lesietett az emelvényről. A hallgatóság egy része a kijárat felé tódult, mások az emelvény felé. Aljában állt Szabó Ervin, előadása kéziratát szorongatta és rendezte a lapokat, hogy szépen simuljanak egymáshoz, ne álljanak úgy, mint a saláta. Közben hallgatta a „hozzászólásokat” és felelgetett a kérdezőknek.

Valaki a hatalmas német munkásmozgalomról megállapította, hogy afféle dalárda-egyesület lett belőle parlamenti képviselővel együtt.

- Igaza van bizonyos tekintetben - hagyta rá Szabó. - A német és francia mozgalom helyet foglal a törvényhozásban, sőt, a franciák, olykor a kormányban is; látszólag sikereket érnek el a rövidebb munkaidő, nagyobb fizetések, munkásvédelem kiharcolásával - de nem biztos, hogy a harcban nekik van igazuk és hogy övék lesz a legnagyobb eredmény.

Dani közbeszólt:

- Hát akkor a mi vezetőségünk miért irányítja a harcot kizárólag a választójog kivívására?
- Én sem helyeslem az egyoldalú politikát és a vezetőség kizárólagos, kritikát nem tűrő uralmát...
- Miért nem hallottunk többet a forradalmi eszközökről - sürgette tovább Dani Szabó Ervint.

Mellettük Alpári Gyula bukkant fel. Helyeselt Daninak:

- Szomszédságunkban olyan párt működik, amely nincs nyilvánosan elismerve, működése tilos, mégis a japáni háború vereségeitől meggyöngyült cárizmus alatt reng a talaj. Minden pillanatban olyan forradalmat várhatunk, amilyent nem látott még a világ.

János csodálattal figyelte új barátját, milyen bátran, jártasan vesz részt a vitában. Jaj, ő alig bírja követni, miről beszélnek, felét sem érti.

Alpári Gyula figyelte a vitázókat, közbe-közbe másfelé is fordult.

- Magát honnan ismerem? - kérdezte Jánost.

Megmondta. Alpári barátságosan rázta meg a kezét.

- Ez derék. Idejár?

- Mostantól fogva. Ez a szakszervezetem.

Az emelvényről egy vezetőségi tag túlharsogta a lármát. Kihirdette, hogy új továbbképző tanfolyam indul. A jelentkezők egy héten belül forduljanak a titkársághoz.

- Gyerünk a titkárságra! - húzta el János Hegedűs Danit.

Dani a Bizalmi Testület tagja volt, a Szabadszervezeté, azé a csoporté, amely az egyes szakszervezetekben a Szociáldemokrata Pártot jelentette. Buzgón kalauzolta új barátját, agitátori tevékenységének új sikerét. - János kissé szorongott, amikor előguberálta zsebéből az egykoronás ezüstpénzt, havi tagdíját. A karton tagkönyvecskét a beragasztott bélyeggel már büszkén tette el.

A következő héttől hetenként háromszor szorgalmasan járt a továbbképző tanfolyamra. Egy fiatal tanító tartotta az órákat. Számtanból a négy alpműveletet gyakorolták, példákat oldottak meg, tanultak olvasni, helyesírást, levélfogalmazást... János a munkáséletben olvasni elég jól megtanult, ámbar csak három elemi osztályt járt, amúgy falusi módra, alig-alig. A többi tantárgy ugyancsak elkelt. Mohón látott neki az önképzésnek.

„Ezzel is kijebb jutok a rossz szagú nyomorúságból, az elesett emberek sorából. Ha többet tudok, többet érek” - gondolta magában.

A Tera néninél való szállást egyre elviselhetetlenebbnek érezte.

13

Rózsi kisasszony - teljes nevén Horváth Rózsi - tizenhat éve állt a cég alkalmazásában. Mindent tudott. Az ő kezén ment át az egész ügyvitel. Béni János tisztelettel köszönt neki; igen képzett, nagytudású embernek tartotta, aki ilyen bonyolult munkában kiismeri magát. Íróasztalán könyvelés, levelezés, pénztári napló, számlázás, leltározás... Hej, ha ő valaha ennyire vihetné! De az lehetetlen. Kicsi ember ő ahhoz. Ámbár Rózsi kisasszony mindig nagyon kedves hozzá, mosolyogva beszél vele, kedvtelve néz rá és hosszabban foglalkozik esténként a levelek másolása körül, mint ilyen nagyon elfoglalt tisztviselőnek szükséges.

Egyébként a két Márkusz, az öreg és a fiatal, mostanában órákig ül az irodában és tanakodik Rózsi kisasszonnyal. Lapozzák a zöld-fekete vászonkötésű üzleti könyveket, hosszan elidőznek egy-egy oldalon, ahol messziről láthatóan, a számoszlopok nem nyúlnak a lap aljáig. Aztán számlákat vesznek elő és tételszámokat böngésznek.

- A kopírkönyv miatt jöttem - állított be egy késő délután a meleg irodába.

A két Márkusz riadtan nézett rá vissza. Rózsi éppen ezt mondta:

- Persze, erre jobb lett volna pár hónappal előbb gondolni. Könnyebb lett volna elkönyvelni, mint ezek az utólagos toldozások...

Elhallgatott. Ő is Jánosra nézett. Nyugodtan felelte:

- Majd holnap. Ma hagyjuk a postát. Nem érünk rá. Minden megvan az esti szállításhoz?... Hát akkor indulhatnak máris.

Ramberger úr, az öreg segéd, akit inkább csak Pali bácsinak szólítottak, unatkozva állt a pult mögött. Az utóbbi időben észrevehetően csökkent a forgalom. Új áru alig érkezett. A készletet nagy tételekben szállították egyes vevőknek - alighanem hitelbe. Stájner úr se szaladgált a városban. - Pali bácsi megemelte kopasz fejéről bolti sapkáját és hosszan vakarta tarkóját. Közben óriásit ásított és nyitva felejtette a száját.

A fiatalabbak ismerték már ezt a szokását, lesték és jól mulattak rajta. Az ásítás befejeztével Pali bácsi állával az iroda felé bökött és mogorván megjegyezte:

- Valami készül! Valami táhtlimáhtli.

Régi kapcsolat volt Ramberger úr és Márkus Miksa között. Valaha együtt voltak segédek, egyszerre önállósították magukat, de Pali bácsi ügyetlen volt és tönkrement. Akkor Márkus mentette meg a csődtől. Azóta, évtizedeken át itt első segéd, üzletvezető a címe és a főnökök távollétében ő írja alá a fuvarleveleket. Mégis mélységesen gyűlöli az öreg Márkust. Néha-néha összekapnak. Csúnyán. Az öreg segédnek vörösseszőke bajusza van és kevéske haja; kopasz feje ilyenkor kivörösödik. Kiabál és nem urazza főnökét, hanem tegezi, sőt János egyszer maga is hallotta: legazemberezte. Mindenki kínosan hallgatott. Az öreg Márkus pedig néhány hasonlóképpen tegeződő gorombaság után, válla közé húzta nagy fejét és menekült az irodába.

A fiatal Márkus utálja Pali bácsit, kerüli, hogy szóba álljon vele, felmondani azonban nem lehet neki. Stájner úr mondta Janinak, hogy valami titok van a két öreg között; annak idején disznóság lehetett a dologban. Rambergernek nagyon kevés a fizetése, egész életében felszámítják neki az egykori barátságot.

- Miről beszélt az öreg? - kérdezte Jani társa Stájner urat. Ez azonban most nem húzta félre a száját, nem bizalmaskodott. Sőt, hallgatott zárkózottan, vállat vont.

A raktár üresedett, mostanában már kevesebbet csomagoltak. Jani és szolgatársa néha órák hosszat álldogáltak a raktárban és vártak parancsot. Mert leülnie senkinek sem volt szabad munkaidőben, akár volt dolog, akár nem. - Egy ízben a fiatal Márkus lejött a raktárba Stájnerrel, mintha az árut néznék. Janiékát felküldték az üzletbe. Az alacsonyabban fekvő raktár a hosszú üzlethelyiség végéből nyílt. Jani látta, hogy azok ketten nem az árut vették számba, hanem felültek egy asztal tetejére és hosszan, izgatottan tárgyaltak. Ez délután történt. Aztán Stájner úr levetette munkaköpenyét - még a pattogatott kukoricát is benne felejtette -, felöltözött és sebbel-lobbal távozott.

Másnap is csak délfelé jött be. A munkaköpenyt nem vette föl többé.

- Van már - mondta Márkus Pálnak. És ismét pusmogni kezdtek.

- Ha kell valami, a Hét Hollóban leszek - mondta Pál úr és Stájnerrel együtt távozott.

*

- Ma éjszakai különmunka van. Öt korona koponyánként és vacsora. Benne vagyunk?

Stájner úr kérdezte ezt Janitól és szolgatársától. Közvetlen, könnyed hangot ütött meg, mégis elfogódottnak látszott.

Hogyne lettek volna benne. Nem lehet ezt visszautasítani, még ha semmit se fizetnének érte, ahol állásban van az ember.

Zárás után kezdődött a dolog, amikor Ramberger, meg a harmadik, a fiatal segéd már hazamentek. A főnökök meg Rózsi kisasszony szintén bent maradtak. Az öreg főnök csak ült gondterhelt arccal az irodában. Fia és Rózsi hosszú jegyzékeket olvastak fel, szignálták, Stájner úr is

aláírta. A jegyzékek szerint hordták fel Janiék a raktárból meg az üzleti állványokról a különféle árukat. Mikor felkötözték egy kocsiravalót, felhúzták az ajtó hullámvas-redőnyét és kihúzták a járdára a kézikocsit, onnan óvatosan ledöccentették az útestre. Aztán vállukra vették a hámot, belefeküdtek. Jani dermedt kezében papírzacskóba takart gyertya.

Stájner úr mellettük sietett. A Kazinczy utcán át a Wesselényi utcába kalauzolta őket. A Síp utca sarkán megálltak. A sarokház Wesselényi utcai oldalán Stájner úr kilakatolta és feltolta egy üres üzlethelyiség redőnyét. Friss, gyalulatlan állványok álltak a falak mellett üresen. Ezekre rakodtak.

Aztán vissza a Szerecsen utcába. Újra és újra fordultak. Míg a második forduló után, társával Stájner úr a redőny lehúzásával és belakatozásával foglalatostkodott, Janinak feltűnt az utca szemben levő oldalán egy világos műhelyablak. Közelebb ment. Varroda volt. A kis kirakatablak mögött egy varrógép fölé nyúlt a gázlámpa karja. A varrógép berregett. Rohanón, zúgva. Félpercre meg-megállt, aztán ismét felberregett.

Fekete női fej hajolt a gép fölé. Haja közepén elválasztva, kétfelől fülére fésülve, hátul dús konty. Finom fehér ujjak sietve tolják a vásznat a tű alá. Csak pillanatokra áll meg, amikor eltépi a cérnát és más darabot kap fel. Aztán a két kéz ismét tolja a vásznat a cikázó tű alá... Kelengye készül, bizonyára sietős, várja a menyasszony. Hátrább, a kis műhely belsejében idősebb nő meg egy fiatal tanuló lány görnyednek az összevarrott darabok fölött. Kézzeikkel varrják a fodrokat.

Jani lebilincselve állt... Fényes, nehéz, fekete konty, benne halcsont hajtű. Várta, hogy fölemelkedjék. A hosszú, fehér ujjakon nincs jegygyűrű. Milyen ez a villámkezü lány? Szép, fiatal, hervadt, csúnya?

Stájnerék már lezárták a boltredőnyt, mennie kellett. Azonban a következő fordulónál még mindig világosság volt a varrodában. Jani ismét az ablak elé állt. Cipője megérintette a portál alját. A zörrenésre a varrónő felnézett. A kirakatüvegen kívül, a sötétben, észrevette a férfi körvonalait. Bosszúsán hajolt vissza munkájára.

Komoly, bosszús arc! Nagyon halványfehér. Sápadt az éjszakázástól. Halványkék szeme kissé gyulladt, alatta sötét árnyék. Kicsi, formás szája azonban friss, piros. És az álla olyan kedves...

Hajnali ötkor végeztek a fuvarozással. Megkapták az öt koronát, majd némi tétovázás után Stájner még két koronát adott mindegyiküknek.

- Aztán barátai az erénynek, egy szót sem az egészből. Senkinek! Megértettük? Köszönöm nagybecsű fáradozásukat és maradtam kiváló tisztelettel.

Most már jobbkedvű volt. Megrázta kezüket.

Hazamenni már nem volt érdemes. Még két óra hiányzott csak a napi munka megkezdésétől. Janiék visszatértek az üzletbe, fölfeküdtek a polcokra, a puha bőr-kötésekre és aludtak egyet.

14

A következő nap reggelén történt. Mura Tóni megkérdezte Janit, akar-e egy forintot keresni. Akkor várja a Bérkocsis utca sarkán. Dehogyan mulasztott volna el Jani két koronát.

Megbeszélés szerint, este kilenc óra felé várt az utcasarkon. Tóni oly hirtelen bukkant eléje, észre se vette, honnan jött. Talán csak a közeli kapuból lépett ki. Nehéz batyut cipelt.

- Ezt vidd a Népszínház utca negyvenegybe, Grósz ócskaruha-kereskedőnek. Az udvar felől még nyitva találod az üzletet. Csak annyit mondj, hogy a Vastag Gizi holmija, és majd ő is eljön. Egyenesen menj. Otthon majd megkapod a forintot.

János megindult a batyuval. Szeretett volna hamarosan túlesni a furcsa megbízatáson. A sötét utcában, a rossz kövezeten csetlett-botlott a nehéz zsák alatt.

Egyszerre futó lépteket hallott maga mögött. Zihálva jelent meg mellette - Hartl Guszti.

- Gyorsan! - csak ennyit mondott. És hátulról megtámasztva a batyut siettette Jánost. Földszintes ház udvarát téglafal kerítette; valami üzem lehetett ott. - Megálljon! Fogja meg! Hopp!

Jani magához sem tért meglepetéséből, kérdezni se tudta, mit akar tőle Hartl Guszti, mi köze hozzá. A határozott fölszólításra engedelmeskedett. A batyu magasba lendült, átesett a téglafalon. Guszti még a kapuhoz ment, megnyomta a kilincset, de az ajtó zárva volt. Csúnyán el-káromkodta magát.

- Ennek kampec! - mondotta. - Maga meg tűnjön el. Nem tud semmit, nem vitt semmit. Engem se látott...

Futva haladt a közeli sarokig és eltűnt a sötétben...

János izgatottan ment haza. Kérdőre vonja Murát, miféle munkát bízott rá.

Tera néni bűzös odújában azonban csak a vézna kislányt találta. Ült a konyhában, a számolyon, szemével kísérte János mozdulatait.

Mikor ez mogorván bement a szobába, utána sompolygott.

„Megint nem kapott enni” - gondolta Béni. Kialakult szokás lett már, hogy este többnyire megkínálta szalonnával az éhes gyereket. Most is azt várta, hogy a kislány megálljon előtte és sóvár szemmel nézzen a zsebére. Kedvetlen volt, maga enni sem akart. A gyerek azonban közelebb jött hozzá és suttogott:

- Jani bácsi, vigyázzon!

- Mire vigyázzak?

- Magára. Hogy el ne vigyék a rendőrök.

- Miért vinnének el? Nem csináltam én semmit.

A gyerek egy ideig gondolkozott.

- Maga nem. De Hartl bácsiék be akarják húzni valamibe...

Jani kérdő pillantására, lekuporodott mellé a szalmába és egész közletről beszélt a fülébe:

- A Hartl bácsiék rossz emberek. Tóni bácsi is velük jár. Anyám is mondja. Tegnap hallottam, hogy itt beszélgettek. Azt mondták, ma este jó lesz, mert a Gizi új gazdái színházba mennek.

- Ki viszi el a szajrét? - kérdezte Tóni bácsi. Arra Hartl Guszti azt felelte:

- Beszélj a barátoddal. Az még szűz kéz. Nyugodtan vihet. Hacsak a spiclik szagot nem fogtak már Gizinél. Akkor utána mennek és baj lesz. Leég a Janid és amilyen nyúl, mindnyájunkat beköp... Te könnyen vonogatsz a válladat, mert hülye vagy, még nem tudod, milyen a Dologház... Úgy látszik, nem bízhatom rád, nekem kell vigyáznom. Márpedig ha én közel vagyok, már az maga is kész veszedelem.

Hát ezért mondom, vigyázzon Jani bácsi. Ma már detektív kereste Sanyit, a Guszti barátját. Valamit megint csináltak.

- Köszönöm, Ilonka - felelte Jani. Tagjai mintha megdermedtek volna. Tehát bűnszövetkezetbe keveredett. A batyu: lopott holmi. A rendőrség a nyomában volt. Csakugyan az a minden hájjal megkent Hartl Guszti mentette meg a bőrét. Különben már a rendőrségen ülne, és ha odakerül, szegény ember egykönnyen ki nem tisztázhatja magát.

Lassan felállt, levette a szőgről tarisznyáját. Abban volt kevéske holmija. Vállára akasztotta. Ráhúzta felsőkabátját. Zsebében papír zörrent. Kivette aznapi szalonnáját és kenyerét; Ilonkának adta.

- Köszönöm, Ilonka - mondta még egyszer. - Isten veled!

A konyhából köszönés nélkül lépett ki. A mocskos udvaron a pocsolyák már befagytak a decemberi éjszakán. Lába alatt ropogtak a göröngyök. A kapuban pillanatig gondolkodott: most hová-merre? Aztán futni kezdett, hogy még a tízórás kapuzárás előtt Hegedűs Dani szállásán legyen.

- Van itt a házban egy kiadó szoba - mondta Dani, mikor meghallgatta Jani történetét. - Kis szoba, de egyszemélyes. Biztosan drága. Holnap üzenünk az asszonynak, hogy este meg-nézzük.

Megnézték. Egyablakos, sötét udvari szobácska, a legszükségesebb berendezési tárgyakkal. A legolcsóbb városi bútorokkal. Egyébként rendes. Külön nyílt az előszobáról. Jani számára csodálatos lakosztálynak látszott Tera néni piszka után. Csak az ára!

Huszonöt koronát kért érte a háziasszony.

- Kérem, én csak rendes úriembereknek adok szobát - hajtogatta. - Most is egy ügynök lakik itt; egész héten úton van, csak pénteken jár haza, aztán hétfőig itthon marad. Azért kell most elmennie. Mert én kérem, csak úgy adom ki a szobát, hogy este nyolctól reggel tízig lehet itthon a szobaúr. Napközben még akkor se, ha beteg... Haza se jöjjön. Azelőtt jobb napokat láttam, kérem, leromlottam, kérem, de azért úrinő vagyok. Ha ki is adok szobát, nappal úgy akarok lenni, mint a magaméban. Hozzám bármikor jöhetnek ügyfelek, mert nekem házasságközvetítő irodám van és kérem, nem kell senkinek látnia, hogy albérlőket tartok...

Jani már csüggedten távozott volna, ha Dani nem siet segítségére. Megmagyarázta, hogy ő ebben a házban már régi lakó, érdeklődni lehet utána. Jani az ő barátja, kezeskedik felőle. Egy nagykereskedő cég fixfizetéses, állandó alkalmazottja. A nagysága örüljön, ha ilyen lakót kap.

A nagysága nyilván örült is, mert engedett öt koronát. Így húsz koronáért - vagyis tíz forintért - Jani kibérelte a szobát január elsejétől. Addig meghúzódhat Daninál. Ketten laknak egy szaktársával, de a háziasszony engedelmeivel, pár napra szorítanak neki helyet.

- Mit szólsz ehhez az úrilakásos úriasszonyhoz, aki csak magadfajta úriembereknek ad ki szobát? - nevetett távozóban Dani.

- Elég koszmótos a ruhája. Ami pedig a sárga képét illeti, nem sok jót ígér. Egyébként, mi közöm hozzá. Csak az a rossz, hogy még vasárnap se lehetek itthon.

- Nem tudom, foglalkozik-e házasságközvetítéssel - dünnyögte Dani. - Bizonyos, hogy nők meg férfiak járnak hozzá. A házmesterné azt mondja, hogy pénzületekkel foglalkozik. A házmesternét borraavalózza, hát nemigen nyilatkozik róla. Szörnyen fősvény, mint afféle özvegyasszony. Kisembereknek piszlicsáré összegeket kölcsönöz uzsorakamatra. Meg a Pesti

Hírlapban minden héten hirdetése van: szobákat ad ki átutazóknak. Vagyis albérlői szobáját napközben is kiadja.

Jani nem búsult ezen.

- Mégis lesz rendes szobám ezentúl. Veled is egy házban lakom. Most már fel is öltözhetem, van, hová rakjam a holmimat...

Az első új holmihoz Dani juttatta. Egy vevő nem vette át cipőjét, mert kissé szűkre sikerült. A mester anyagáron akart túladni rajta.

- Olcsóbban is vehetsz cipőt, de ilyent nem. Én tudom, milyen anyag és milyen munka van benne. Ajándék.

A ragyogó borjúbőr cipő lázbahozta Janit. Stájner úr már nem dolgozott az üzletben, habár minden nap megjelent és hosszan tartózkodott az irodában. Jani megkérte, segítsen neki egy ruha vásárlásánál. Stájner fanyalgott. Érezte, vissza nem utasíthatja, de úgy tett, mint aki kegyet gyakorol. Jani még nem tudta, miért. A Petőfi utcában már nem a régi lelkesedéssel alkudott. Janit ez felingerelte, makacskodott. Szerencsére a boltos is rendesebb volt, mert már „állandó, régi vevőnek” tekintette, akit meg akart tartani. Rendes szürke öltözet került haza Jani ideiglenes szállására. Aztán az álmok álma: keménykalap következett. Ezt újonnan vette a „Gozsdu-udvar”-ban, a Király és Dob utca közti nagy átjáróházban. Nem fényes nyúlszőr-, csak fénytelen posztókalap volt, akár Danié, mégis igazi - *kobak*. Vasas, bőrszabó, kőműves és más szakmabeli munkásoknak ez az ünnepi viselete.

Felöltőjét, nadrágját kivasaltatta, kitisztíttatta egy kis foltozósabónál. A tömegszállásnak még a szaga is kimenjen belőle. Nem baj, hogy sokáig benzinszaga marad!

Az első havi lakbér kifizetésével Jani elköltötte összezsugorgatott keresményét, még némi előleggel is tartozott a cégnek. Volt már fehéreneműje is, ha nem is vászonból, de pamutból: inge két kemény gallérral, filléres csokornyakkendő, két pár harisnya - kész ember volt!

A tanfolyamon a tanító elvtárs már többször megdicsérte szorgalmát, haladását. Sosem hiányzott. Napközben is minden percet megragadott, hogy tanulhasson. Figyelte a segédeket, akik kisebb készpénz vásárlásoknál krétával számoltak a pultokon. Villámgyorsan szorozták össze a bőr *kvadrát*jait az árával, meg összeadták a tételeket. Jánosnak is volt krétája a raktárban. Ott számolgotott, írogatott. Vasárnap akarva-akaratlan a szakszervezetbe szorult. Az olvasószobában írt, másolt az újságokból tintával és tollal. A könyvtárból most már mindig volt nála könyv. Jókaival kezdte, *Egy magyar nábob* nagyalakú, képes díszkiadásával.

15

Az éjszakai fuvarozás óta János gyakran gondolt a Wesselényi utcai kis varrodára. Olyan esteiken, amikor nem volt tanfolyam, üzletzárás után odairamodott. A túlsó járdáról nézte a műhelyt. Mire odaért többnyire már zárva volt. Előfordult mégis, hogy világos volt az ablak, odabenn dolgoztak. A gépnél a fekete lány. Csak messziről merete nézni. Egy idő múlva eloldalgott. Az is megtörtént, hogy ácsorgása alatt végeztek odaát a munkával. Láttá, amint a fekete leány kis kalapot tesz a fejére, bebújik kurta, fekete kabátkájába. Azt már nem várta meg, hogy kilépjen az ajtón - kereket oldott.

Ejnye, micsoda ember vagyok én! - szégyenkezett magában. - Legénykoromban otthon bátran megvártam a kapuban a lányokat, szóltam is hozzájuk... Tudom, nem illik ez már hozzám. Idős lettem, harmincegy éves, özvegyember... Hát akkor miért bujkálok?

Mikorra felruházkodott, bátorsága is megjött. Végére jár a dolognak: ki az a fáradt arcú, kékszemű, fekete leány. Vagy asszony?

Egy napon bevitte az üzletbe rendes ruháját. Este nem volt se tanfolyam, se szállítás. Megbeszélte társával, hogy az egyedül zárja a redőnyöket; ő nyolc órakor rendesen felöltözve távozott. Sietett, valósággal futott a Wesselényi utcába.

A varrodában még dolgoztak. Berregett a gép, az idősebb nő és a tanuló lány a háttérben öltögettek. Jani megállt az ablak előtt és nézett. Türelmetlenül várta, mikor végeznek. Midőn azonban kijöttek a műhelybeliek, ő félrevonult - csak állt, amíg bezárták az ajtót és elmentek.

Most, hogy ruhája bent volt a raktári szekrényben, két nap múlva is felöltözött. Megint lesben állt a varroda előtt. A leány észrevette, hogy valaki már második este lesi a sötét utcáról. Amikor távozott, futó pillantást vetett a titokzatos lovagra. Az félénken megemelte kalapját, de nem szólt, nem mozdult.

A legközelebbi szabad estén áruszállítás miatt nem mehetett a varrodához. Aztán ismét tanfolyam. A legközelebbi alkalommal elkésett, a műhely már sötét volt... Végre megint egy este, amikor idejében érkezett. Nagyon is. Negyed kilenctől fél tízig ácsorgott a világos ablak előtt. A leány több ízben felpillantott, de egy arcizma sem rándult meg: szigorúan, komolyan folytatta munkáját. Úgy tett, mintha észre sem venné kitartó bámulóját.

Záráskor Jani távolabb állt az ajtótól; megvárta, míg a tulajdonosnő és a tanuló lány másfelé indulnak. Akkor köszönt. A leány biccentett. Rá se nézett, elindult. Jani egy darabon követte, aztán búsan lemaradt. Újabb két nap múlva megismétlődött a jelenet. Most már nem lehetett halogatni a megismerkedést.

- Hát maga? - kérdezte a leány, mosolytalanul, komor arccal a köszönő Janitól. De hangja nem barátságos.

Ez valamit motyogott, aminek nem volt semmi értelme. Csatlakozott a lányhoz. Észrevette, milyen olcsó, vékony kelméből van kurta kabátja; karját testéhez szorítva, markolja retiküljét és didereg. Sietve mentek. A lány szigorúan nézett maga elé. Egy idő múlva kissé elmosolyodott és anélkül, hogy a férfi felé fordítaná arcát, megszólalt:

- Tudomásul vettem, hogy a hidegben másfél órák hosszát is hűségesen bámul az ablakon át. Aztán félrehúzódik. Viselkedése elárulja, hogy nem aszfaltbetyár. Ezért engedtem meg, hogy elkísérjen. Ez a mafláság jutalma. Most tessék bemutatkozni.

A jég megtört. János megmondta, kicsoda, micsoda. A leányt Mariskának hívták. Szaporán kérdezgette. Cipője kopogott az aszfalton, János lépést tartott vele és felelgetett.

„Akár egy vizsgálóbíró - állapította meg -, alaposan kifaggat. Okos leány, fején találja a szöveget. Csak az a szomorú, nem mondhatom, hogy mesebeli királyfi vagyok.”

A leány tíz perc alatt csakugyan tudta, kivel van dolga és elfogadhatja kíséretét. Az Almássy téren megállt és kezet nyújtott:

- Tovább ne jöjjön. Nem kísérhet hazáig.

- Kezét csókolom.

A leány csak biccentett. Komoly, szigorú arccal. Nem mondott se „jó éjszakát”, se mást. Szaporán elkopogott a nyomorúságos kis Tivadar utca felé. Nem nézett hátra.

*

A családtalan férfiak, néhány gyermektelen vagy idősebb házaspár vezetésével, meg egy pár bátrabb magányos nő - a szakegyletben töltötték a Szilvesztert. Kevés bor mellett nótáztak harmónikaszóra. Kicsit táncoltak is. Kedves is volt, szomorkás is volt ez a mulatság.

Elkövetkezett az 1905. esztendő.

Újévtől Jani már albérleti szobájában lakott. Napokig tartott, amíg az idegen bútorok levegőjét megszokta és meglehetősen otthon érezte magát a sivár udvari szobában. A falon túl a szomszédos lakás konyhája; esténként edénycsörömpölés és elnyúló, falusi hangú nótázás szűrődik be hozzá: a háztartási alkalmazott mosogat.

Az előszobában kulcs zörren a zárban: hazajön a másik albérlő, az utcai szobai. A háziasszony láthatatlanul, titokzatosan tevékenykedik barlangjában: egy füzetben adatokat keresgél és leveleket írogat adósainak... Jani félénken ül szobájában, meg ne hallja senki, hogy ott van. Alig bírja megszokni, hogy ez a szoba: az övé. Még a nappali fűtés halvány emlékét őrző vaskályha is arra emlékezteti, hogy csak átjáró idegen itten. Estére a szoba lehül, Jani nem fűt. Hiszen csak aludni jár haza. Ritkán ír leckét, vagy olvasgat otthon, ezt is inkább a szakegyleti olvasószoba füstös melegében szokta: ott jobb, ott nincs is ilyen egyedül. Otthon csak akkor időzik este, amikor hazakísérte Mariskát.

A fekete leányt. Az esti kíséretések ugyanis állandósultak. Amikor a második alkalom után Jani olyasmit mondott, hogy másnap újra eljön, a leány nyomatékosan megkérdezte:

- Hát a tanfolyam? - Mert a férfi elbeszéléséből tudta, hogy hetenként háromszor tanfolyamra jár. - El akarja hanyagolni? Miattam ne mulasszon! A holnaputáni viszontlátásra.

Az ötödik alkalommal a januári sötét, havas utcán, nem a szokott tízperces utat tették meg az Almássy térig.

- Fel kell mennem egy barátnőmhöz - mondta Mariska. A Népszínház utcába mentek. Egy szecessziós stílusban épült négyemeletes, új ház kapujában búcsúztak el.

János szíve összeszorult. Hová megy ez a leány? Milyen az élete - ha ő nincs vele? Lám, ő mindent elmondott magáról, az meg tartózkodó... „Ostobaság - gondolta azután magában - féltékeny vagyok. Máris. És miért? Nem engedné, hogy a kapuig kísérjem, sőt még a kapu alatt beszéljünk, ha éppen itt valami titka volna...”

*

Újév után, az első munkanapon a kora délelőtti órákban két aktatáskás úr jelent meg a Márkus Miksa cégnél. A főnököt keresték. Pali bácsi az irodára mutatott. Az öreg Márkus felállt, udvariasan fogadta a látogatókat. Aztán visszaült székébe és mereven, tehetetlenül bámult. A látogatás nem volt váratlan, mégis rettenetesen hatott. Rövid jelenet volt.

Pali bácsi a hosszú pult mögött hátrasétált az irodáig. Jani a raktár felől jött, szintén odaállt a pult mögé. Mind az üvegfalra meredtek, mi történik odabenn.

A fiatalabbik aktatáskás csak állt, nem szólt, nem csinált semmit. Az idősebbik kinyitotta táskáját, két keze két-két ujja közé fogott egy keskeny, hosszú papirost és udvarias meghajlással a főnök felé mutatta. Márkus fölemelte tenyerét a szék karfájáról és tétován kifelé fordította. Rózs kisasszony szaporán beszélt.

A keskeny papiros ismét eltűnt a táskában; a két úr fogta kalapját, meghajolt és távozott. A személyzet szeme némán kísérte őket az ajtóig. Pali bácsi és a fiatal segéd egymásra pillantottak, majd elkapták tekintetüket, mintha szégyenkeznének. Aztán a segéd folytatta egy vevő

kiszolgáltatását, aki eközben mit sem sejtve, közömbösen válogatott az elébe rakott áruban. Pali bácsi a tarkóját vakarta és ásított.

- Mi történik itt? - kérdezte Jani a társát.

- Nem tudom. Ezek olyan furcsán néznek - intett a segédek felé.

Déltájban Pali bácsi egy csomó árut adott át Janinak csomagolásra. Ekkor megkérdezte tőle:

- Pali bácsi, mit akartak itt reggel azok az urak?

Ramberger furcsálkodva pillantott rá, mintha mondaná: hát még ezt sem tudja?

- Váltót óvatoltak.

- Mi az?

- Az öregnek lejárt egy váltója. Nem fizetett. Eljött a közjegyző és bemutatta neki. Most sem fizetett: erről írást készítenek, óvást.

- Abból mi lesz?

- Pör, végrehajtás és perköltségek - vont a vállát Pali bácsi.

Két nap múlva a két táskás úr ismét megjelent. Újabb váltót mutattak be...

Az események gyorsan követték egymást. Három nap múlva megint aktatáskások. Most már négyen. Ezek nem voltak olyan udvariasak, mint a közjegyzőék. Letelepedtek az irodába, íveket raktak maguk elé és írtak. Aztán kijöttek az üzletbe, fölnéztek, lenéztek minden polcra. Egyik írta, a másik diktált. János csodálkozott, hogy amaz csak ránéz a bőrkötésekre, a csomagolásukról, az átkötő szalag színéről tudja már, mi van benne.

- Kettő-három-öt tucat barna sevrő, lakk. Tizenöt tucat fekete box. Harminc darab Mauthner-féle krupon. - Így járták végig a boltot, a raktárt. Aztán a polcokat, az áruasztalokat is lajstromba szedték. Majd visszatértek az irodába. A végrehajtó és a becsüs.

Odabenn izgatott szóváltás folyt. Majd a fiatal Márkusz kijött egy kurta bajszú emberkével és az irodaajtó előtt beszélt vele.

- Ügyfelem szigorúan utasított. Szoros zárt kell alkalmaznom - erősködött az ügyvéd. Most már suttogtak. Végül a fiatal főnök odaszólt:

- Pali bácsi, jöjjön be!

Ramberger bement az irodába. Orrára tette csíptetőjét és az íróasztal fölé hajolva, vörös arccal, szuszogva aláírt valamit. Mindnyájan kezet fogtak vele. Aztán az aktatáskások távoztak.

- Mi történt? - kérdezte a fiatal segéd. Mind Pali bácsi köré gyűltek. - Végrehajtás?

- Naná, ahogy Pesten mondják. Meleg érdeklődés a Márkusz cég raktárkészlete iránt. Az ügyvéd itt akarta hagyni zárgondnokul az írnokát és lezárni az üzletet. Az öregek valamivel megfőzték. Engem vezettek be zárgondnoknak és nem zárták le az üzletet... Csakhogy a hitelező urak már elkéstek. Az ittlévő áru mind hitelben van. A többivel már megtörtént a táhtlimáhtli - és Pali bácsi gúnyosan nézett a hézagos polcokra, ahonnan a java áru már abba a bizonyos Wesselényi utcai helyiségbe vándorolt...

Ezután mindennapos látogatók lettek a közjegyző, a végrehajtó, az idézést kézbesítő bírósági altiszt. Jöttek ügyvédek is, akiket senki sem hívott, hogy ügyfeleiknek valami pénzt kicsikarjanak. És jöttek letört alakok, akiket Márkuszék hívtak: az úgynevezett egyeztetők.

Ezek sorra járják a hitelezőket, sírnak nekik és lelkükre beszélnek, hogy követelésük egy részét engedjék el. A lealkudott összeg után jutalékot kapnak...

János új ember volt. Azt gondolta, mindez hozzátartozik a kereskedelmi élethez, így szokott ez lenni. Nyugodtan végezte tovább mindennapos munkáját.

16

Mostanában többször előfordult, hogy Mariska János kíséretében nem az Almássy tér felé ment, hanem a Népszínház utcába. Egy alkalommal a homályos Dohány utcában Jani megpróbált belekarolni a lányba. Mariska azonban csípőjéhez szorította karját. Úgy tett, mintha észre sem venné kísérője mozdulatát. Aztán kissé elhúzódott tőle.

Legközelebb szombat este volt. Az üzleteket, műhelyeket valamivel korábban zárták. A férfi határozott mozdulattal megfogta a leány karját. De a szorosan testhez simuló karnak csak könyöke jutott a kezébe. Mariska, szokása szerint, szigorú arccal nézett maga elé. Jánosnak a sötétben mégis az a gyanúja támadt, hogy szeme csillogóbb, járása izgatottabb.

Az Almássy téren a leány kissé oldalt fordult és ezzel könyöke kicsúszott Jani kezéből. Most nem búcsúzott, hanem lassabbra fogta lépteit és elindult a drótkerítés mellett, körül a téren.

- Tulajdonképpen miért kísérget maga engem?

Hangjában egy kis ingerültség bujkált. János hallgatva lépkedett mellette. Aztán nehézkesen, komolyan válaszolt:

- Nem jó az embernek egyedül lenni.

Gyermekkori emléke volt ez a mondat a bibliából. Nem mondott ezzel többet, mint amit mondott, mégis benne rezgett az Éva teremtéséről szóló rege gondolatmenete. A lány megértette.

Egy ideig szótlantul mentek egymás mellett. Aztán Mariska beszélni kezdett.

- Nézze. Maga rendes ember. Különben semmi értelme se volna, hogy beszélgessünk... Tegyük fel, hogy mi hetenként háromszor továbbra is így sétálgatunk...

- Sétálgatunk?

- Vagy szaladunk a hidegben - bólintott derűsebben Mariska. - Mi értelme ennek?

Jani a nagy hideg ellenére egyszeriben megizzadt. Benne vagyunk már, előre! Szólni akart, de a leány elébe vágott. Olyan nyugodtan, szabatosan beszélt, mint máskor. Hűvösen, tárgyilagosan. „Mintha könyvből olvasná” - szokta gondolni János.

- Hagyja. Ne szóljon semmit. Ne kérje meg a kezemet 1905. január 12-én, este hét órakor, amikor a hőmérő tizenhat fokot mutat fagyponthoz. Ne is akarjon ijedtében elszaladni. Úgy sem mondom ki a boldogító igent. Nem gyerek már, ismeri az életet. Én is. Egyedül tartom beteg, idős anyámat. Apám hét éve meghalt. Anyám mosni járt, amíg csúzos fájdalmai engedték. Most már évek óta járni is alig tud... Apám kocsis volt. Sörgyárban. Ismeri azokat a hosszú, lajtorjás kocsikat, amelyeken egymás fölött két-két rúdon sorban fekszenek a hordók. Az alsó soron kapcsokra akasztva oldalt is hordók függenek. Egyik hordóra a kocsis rávet egy pokrócot, azon ül, oldalt lógatva a lábát... Irigyelt állás. A sörgyáriak jelképes áron, fillérekért kapják a sört, amennyit megihatnak. Borra való fejében itatják őket minden kocsmában is, ahová szállítanak. Idővel mindez nem elég. Úgy rákapnak az italra, hogy a keresetük is rámelegszik...

- Én nem iszom.

- Tudom. Nemcsak a szándékon múlik. Az alkoholizmus is csak tünet. A nyomorúság, a bizonytalanság, a szegényemberi élet tünete... Maga nem iszik. Ez javára válik. Beidegzett erkölcs, műveltség megóvhat tőle. Maga jó ember és művelődik. Élete azonban csak nyomorúság, bizonytalanság. Gyakran csak eldurvulni lehet, másképpen elviselhetetlen. A nő sorsa pedig még rosszabb. Pénzt kell keresnie, akár a férfinak, azonfelül kiszolgálni a férjurat. - Kész a vacsora? - Ha nincs, mert későn jött munkából, vagy ezernyi más dolga hátráltatta, kész a veszedelem. Hát még ha nincs miből! A férfi minden elkeseredéséért, csalódásáért, megaláztatásáért az asszonyon áll bosszút. Akármilyen nyomorult künn az életben - otthon császár.

- Jaj, ne beszéljen így. Nem mindenki egyforma. Én voltam már házasember, nálam nem így volt. Nem is lesz, nem lehet...

- Hátha mégis lehet - folytatta könnyörtelenül Mariska. - Nem próbálta sokáig. Mennél öregebb, gyöngébb, betegebb lesz az asszony, mennél csúnyább, annál elviselhetlenebb a családi élete... És tetézik a bajt a gyerekek. Pizkosak, éhesek, betegeskednek - és mindegyikre nincs segítség!... Nekem öreg, beteg anyám van, őt is tartanom kell. Nem akarom ezt az életet. Nem bírom...

Elhallgatott. Nyelt. János észrevette, hogy könnyeit nyeli, titkolja sírását. Érezte, sután hangzik, amit mond, de mondta:

- Szerény állásom van, de régi, nagy cégnél. Azt hiszem, biztos. Majd jobban körülnézek. Akadhat kedvezőbb is...

És mikor a lány nem felelt, csöndesen belekarolt. Egy percig némán mentek egymás mellett, összesimultak, egymáshoz igazították lépteiket. Néptelen volt a sötét tér, a zúzmárás fákön didergő verebek csiripeltek. A Tivadar utca sarkán Mariska hirtelen kirántotta karját János kezéből.

- Hagyjon békén! - szinte kiáltott. - Azt akarja, hogy ostobaságot csináljak... hogy én nem vagyok ember? Hagyjon és menjen el. Ne jöjjön többé értem! Huszonnégy éves vagyok, öreg lány és... Tizenkét éves korom óta dolgozom. Tizenkét év óta estig, éjszakáig. Vasárnap is, otthon. Nem lehet rólam még egy bőrt lenyúzni!

Zsebkendőjébe temette arcát. Eliramodott az utca torkolata felé. A sarkon megállt. János utánament.

- Mariska kisasszony - könnyörgött - ne haragudjék. Nem akarok én rosszat magának.

Mariska letörölte könnyeit. Aztán lassan eltette zsebkendőjét, körülményesen becsukta kezításkáját. Hangja már nem reszketett, csak rekedtesen hangzott; szeme vörös.

- Nem haragszom. Semmi okom rá. Inkább köszönöm, hogy jó hozzám. Kaptam magától valamit... ami jólesik. Szürke veréb vagyok; kopott, sovány varrónő. Még senki sem vette észre, hogy a világon vagyok. Csak maga... De azért mégse jöjjön többé értem. Könnyebb lesz úgy. Mindkettőnknek.

- Sose jöjjenek?

- Majd ha ez a szörnyű világ megváltozik - és még kedve van: akkor jöjjen.

- Mikor lesz az!

- Maga szocialista és nem hiszi, nem várja? Nem veszi észre, hogy van valami a levegőben? Itt is, keleten is. Közeledik a robbanás. Ha nem csalódom...

- Soha többé ne lássam?

Mariska elgondolkozott. Majd olyan nyugodtan, mint akinek esze már egészen máshol jár, valósággal rendelkezett:

- Kedden jöjjön értem. Elkísér valahová. Vizontlátásra!

*

Január 15-én üzletzárás előtt egyenként behívták az alkalmazottakat az irodába. A két Márkusz korábban távozott. Rózsi kisasszony mindegyiknek átadott egy levelet és aláíratta a kézbesítő könyvet. János is megkapta a magáét. Felmondás volt benne tizenöt napra.

Csak Pali bácsi állt rendületlenül a pult mögött, mint akit nem érint, nem érinthet a dolog. Márkuszék jóban-rosszban hozzá vannak kötve. Jól-rosszul, de gondoskodni tartoznak róla. Megemelte sapkáját, vakarta tarkóját és ásított. Nyitva felejtette a száját; de most senki sem mosolygott rajta. Aztán fejével az iroda felé intett. Mindig gyulladt, vörösszegélyű szemében zöldesen villant a gúny és káröröm.

*

Jánost megrázta, megalázta a csapás. Biztos állása a régi, nagy cégnél...! Megmondja-e Mariskának, beismerje-e, hogy igaza van?

Míg a varroda előtt várakozott, szemét a szemben levő üzlethelyiségre vetette, amelybe egy éjszakán át annyi árut szállítottak. Vadonatúj cégtábla feszült fölötte, fekete vásznon piros szélű, fehér betűk: STEINER J. JÓZSEF BŐRKERESKEDŐ.

Egyszóval itt a titok, amire Pali bácsi célzott, hogy valami tahtlimahtli készül!

Mariska a tulajdonosnőt megelőzve jött ki, bólintott Jánosnak. Szótlanul haladtak egymás mellett. A Dohány utcába kanyarodtak. A Nyár utca sarkán kávéház. Furcsa, hangzatos nevét János hirtelenében nem értette. Miramare - vagy micsoda.

- Menjen be előttem és keresse a tulajdonost - rendelkezett Mariska.

A kávéházban zugügynökök, gyöngé erkölcsű kisiparosok, szatócsfélék ültek együtt gyanús éjszakai alakokkal. Füstöltek kegyetlenül és kártyáztak. A tulajdonos - kis kopasz, sápadt ember, fényesre rongált fekete ruhában - hajlongva fogadta Jánosékat:

- Mivel lehetek szolgálatukra?

- Barátnői találkoztát szeretnénk tartani. Megkaphatjuk a különszobát valamelyik estére? - kérdezte Mariska.

- Hogyne, kezét csókolom, hogyne. Ha garantálnak húsz kávé habbal...

- Legalább.

A kávé még egyszer meghajolt:

- És csupa... hölgy?

- Legföljebb egy-két férfi kísérő.

- Kérem, kérem! Nekem semmi közöm hozzá. A vendég - vendég! Legyen szerencsém.

- A napokban közlöm az időpontot.

Bólintott. A kávé az ajtóig kísérte. Arcán csodálkozás. Az utcára érve János sem állhatta meg szó nélkül:

- Mi lesz ez, Mariska?

A lány derűsen nézett fel rá.

- A Népszínház utcai megbeszélések eredménye. Elhatároztuk, hogy végre megtartjuk a Szocialista Munkásnők Szervezetének alakuló gyűlését.

- Kikkel határozta el?

- Társnőimmal. Az Előkészítő Bizottságban.

Kezet nyújtott.

- Köszönöm, hogy elkísért. Egyedül nem léphettem volna be kávéházba. Most sietek haza; írásban dolgozom ki a beszédemet. Isten vele!

Gyorsan elfordult. A sarkon túl alakja eltűnt a ködben.

17

A felmondási idő napjai gyorsan múltak. Eleinte Jani nem változtatott életmódján. Aztán rádöbbsent, hogy nem olyan egyszerű más állást kapnia. A szakszervezeti munkaközvetítőben azt mondták, nehéz a tél, nagy a munkanélküliség. A boltokban, ahová árut szállított, hiába ajánlkozott. László elvtárs sem tudott semmi jót mondani. Alpári sem.

Takarékoskodni kezdett. Visszatért a szalonna- és kenyérre. Majd a szalonnát elhagyta. Akkor írták az újságok, hogy megnyíltak az első lóhússzékek. Ez volt a főváros szociális gondoskodása a szegényekről. János a falusi ember szemével gondolt a derék négy lábúakra, borzadt a lóhústól. Egy este mégis az új bolt elé vetődött, tanulmányozta az árjegyzéket. Filléres árak, csak le kellett küzdenie előítéletét...

A nyolcadik napon délután kéredzkedett el munkakeresésre. Ment az utcán. A városnak izgatott képe volt. A falak tele választási plakátokkal. Választási gyűléseket hirdettek, de ezek már a múlt héten lezajlottak. Itt volt már a „néma hét”, az utolsó, amikor gyűléseket tartani nem szabad. A szocialista pártnak nemigen voltak plakátjai, ámbar a választási agitációt kihasználták. A környéken is több gyűlést tartottak: az István téren, az Almássy téren... Új plakátok, erkélyekről, ablakokból az utca fölé függő nemzeti zászlók hirdették: Éljen Lányi Béla, szeretett képviselőjelöltünk... Vagy: Sándor Pál... vagy: akárki. Jánost nem érdekelte: neki már nincs választójoga! Szégyellte elesettségét, gondolni sem akart az egészre. Falun is mindig nagy dolog volt a választás - utoljára még Jani is szavazott, mert megvolt a kis háza.

Három nap múlva itt az új választás. Soha ilyen izgalom, soha ilyen várakozás. A kormánypárt riadtan hátrált a tömegek lelkesedése elől, a szolgabírák keze megbénult, nem mertek szembeszállni ilyen erővel, ki tudja, mi lenne belőle, ha a nép megvadul!

Jánost kevés reménnyel kecsegtette útja. Már csak a Wesselényi utcába tartott, Steiner J. József vadonatúj üzletébe. Ha kellene neki, már magától is hívhatta volna. Az áruasztal mögött egyedül találta az új főnököt.

- Ne szóljon egy szót se! - kedélyeskedett Stájner úr. - Nem kell, hogy nekem a mi Janink ajánlja magát. Hogyne alkalmaznám, nagyon szívesen - ha tehetném. Csakhogy nem vagyok én már olyan nagyúr, mint segéd koromban. Önálló kiskereskedő vagyok, kezdő, saját segédem, saját szolgám. Én hordom az árut, én söpröm az üzletet, mint inas koromban... Alászolgája, nagyságos úr! Mit parancsol?

A köszönés vevőnek szólt: tizenhároméves suszterinasnak.

- Adjon egy félkiló 2-es faszöget, kiló csirizt és gyöngyházgombot.

Stájner úr készségeskedve mérte le a kívánt anyagot, fizetésnél két fillért a vevőnél hagyott, hogy máskor is idejőjjön. Aztán folytatta Jánossal a megszakadt beszélgetést:

- Nézze, nekem egyelőre csak alkalmilag kell ember, nagyobb szállításoknál. Egyes alkalomra persze nagyon szívesen hívnám magát...

A szemben levő sarkon pálinkásbolt volt. Ott gyülekeznek az alkalmi „trógerok”. János látta, hogy itt nem vár rá semmi.

- Majd ha megszedszem magamat, mint Márkus tata, én is tarthatok alkalmazottat. Most nekem is úgy kell kezdenem, ahogy az öreg kezdte.

- A világért úgy ne végezze!

- Nézze! Mit lehet azt tudni. Mire megvénül az ember, elmegy az esze. Nem igaz? De ne féltse maga Márkusékat. Még a bőrük alatt is pénz van...

Az utcáról üvöltözés hallatszott. Első pillanatra meghökkentő. Egyre közeledett. Rikkancsok az esti lapokkal. Hangjuk mintha ma megsokszorozódott volna. Talán többen is voltak, mint máskor. Rohanva jöttek, hónuk alatt újságköteg, jobb kezükben lappéldányt lobogtatnak, lábuk dobog, zsebükben ütemesen csörög az aprópénz.

FORRADALOM PÉTERVÁRON! KITÖRT AZ OROSZ FORRADALOM!

Stájner kiugrott az ajtón és már hozta is kezében a nyomdafesték szagú lapot. János a zsebébe nyúlt. A zsugorgatott vacsora-fillérekért. Aztán köszönés nélkül kiszaladt a Stájner-féle bőrkereskedésből, a rikkancsok után. Maga is vett egy példányt. Vastagbetűs alcímek:

VÉRENGZÉS A TÉLI PALOTA ELŐTT. A KATONASÁG A TÖMEGBE LŐTT. HATSZÁZ HALOTT, EZERÖTSZÁZ SEBESÜLT BORÍTJA PÉTERVÁR UTCÁIT. A MUNKÁSOK BARIKÁDOKAT EMELNEK.

Visszafelé jöttében olvasta az első távirati jelentéseket a „véres vasárnap”-ról... A tömeg szentképekkel vonult a Téli Palota elé, hogy emlékiratot adjanak át a cárnak. Alkotmányt és rövidebb munkaidőt kértek. A katonaság bevárta, míg a tömeg a térre ér, akkor halomra lőtte. Az orosz hivatalos jelentések cáfolják az eset jelentőségét és hajtogatják, hogy „a rend helyreállt”. Magánjelentések szerint azonban a forradalom már a többi városra is áttért. Lendületes vezércikk hirdeti: Betelt a mérték, a gyilkos cárizmusnak vesznie kell!

Megállt a varroda előtt. Az ablak mögött berregett a gép, elnyomott minden külső hangot. Mariska a fehér vászon fölé hajolt és tolt a cikázó tű alá.

Abban maradtak, hogy Jani nem jár többé hozzá. Ez azonban rendkívüli eset. Megállt szorosan az ablak előtt, alakja árnyékot vetett a lány munkájára. Az bosszúsan pillantott fel. Jani ekkor az ablakra terítette az újságot:

FORRADALOM PÉTERVÁRON!

Mariska felugrott a gép mellől, kendőt kapott a vállára és kilépett a téli utcára.

- Jani! - mondta sugárzó arccal és az újságért nyúlt. - Köszönöm.

Mintha valamit még mondani akart volna, de nem szólt többet. Visszafordult az ajtóba és bement.

*

Elérkezett az este, amikor utoljára vette fel bérét, utoljára húzta le a boltajtó redőnyét.

- Hát... minden jól... nagyon örültem - motyogta az öreg Márkusz és lagymatagon kezét nyújtott. Szokása szerint nem fejezte be a mondatot.

- Hát... - Ramberger Pali bácsi csak ennyit mondott. Közömbös-mogorva volt, mint mindig. Elejtette Jani kezét, mert ásítania kellett és nyitva felejtette a száját.

Utoljára Rózsi kisasszonyhoz lépett. Elfogódottan hajolt meg. Rózsi most is nagyon kedves volt hozzá. Mosolygott:

- Remélem, még találkozunk. Jobb körülmények közt!

A hó ropogott cipőjük alatt, amint különböző irányokba távoztak. Jani, akárcsak máskor, egy ideig Rózsi után baktatott. A leány a Dalszínház utcánál az Andrássy út felé fordult. Ma a fordulónál még egyszer kissé hátranézett és János felé biccentett.

Ezzel a pillanattal szakadt meg János utolsó kapcsolata a Márkusz Miksa céggel.

Újra kezdi: hajnalban ismét a Nagycsarnokba megy... Délután állás után jár... Este jelentkezik a Mozsár utcában éjszakai hókotrásra. - Ma még bement estére a szakegyletbe.

A külső Dob utcai székházban mostanában mozgalmas az élet. A nagy munkanélküliség miatt többen járnak fel. Jani is itt van minden este, mióta Mariska kiesett az életéből... Mindig rágondol: nélküle olyan sivár lett az élete, üresek az esték. Milyen jó volt várni rá a műhely előtt, szép volt az a pár perc, amíg elkísérte. Egész nap azt a pár percet várta. Rossz így, nagyon rossz. Mégis helyesebb. Milyen képpel állna most a leány elé: igaza volt; nincs állásom. Hát még ha összeházasodtak volna...!

Már a szakegyleti lépcsőházban hallja az emeleti teremből zsongó lármát. Felfrissül az ismerős arcok láttára. Mennyien futkosnak a terem, az iroda és az olvasószoba közt... Jani is először az irodába megy.

- Nincs munka. Változatlanul...

A maga gondját egyelőre elüzi a szervezeti élet, a szaktársak nyüzsgése. A nagyterem ajtaja előtt izgatott csoport tárgyalja az orosz eseményeket. Halad-e a forradalom? Odaállt, egy ideig hallgatta a vitát. Valaki félénken megérintette a karját:

- Szaktárs, nem tudna valami állást?

Csak látásból ismeri az illetőt, a nevét nem tudja. - Két tanfolyambeli társát pillantja meg a lépcsőn. Otthagya a csoportot és most ő kérdezi ugyanezt azoktól. Azok sem tudnak semmit. Végre feltűnik a lépcsőn Dani feketekobakos alakja. Félrehívja.

- Most facér vagy. Segíthetnél.

- Miről van szó?

- A nagygyűlésről. Tüntetünk az orosz forradalom mellett. Február 5-én a Tattersalban. Röpcédulákat kell vinni a kőbányai gyárakba.

Jani bólintott. Dani egy listát adott neki.

Szombaton tíz óra tájban fölmegy a VIII. kerületi pártszervezetbe Bognár elvtárshoz. Nála lesznek addigra a röplapok, ő osztja szét. Elkéri a X. kerületi anyagot. Aztán elviszed ezekbe a gyárakba és mindegyik bizalminál egy-egy csomagot hagysz. A nevük itt van. A Dréher Serfőzőnél ne Schweitzer elvtársat keresd, mert az most beteg, hanem Knallert. Felírd, vagy megjegyzed?

- Megjegyzem...

18

4-én este találkozott újra Danival. Hókotrás előtt felnézett mindig a szervezetbe. Mindenesetre kérdezősködött, van-e valami. Szombaton különösen nagy volt a járás-kelés.

- Borzasztó - zihálta Dani és futtában cipelte Janit az iroda-ajtóból a lépcsőhöz. - A kőbányai röplapok illetéktelen kezekbe kerültek. Egy szürke télikabátos alak kaparintotta meg, hetykén kipödört szőke bajusza van, alighanem detektív. A pártvezetőség csak délután tudta meg. Már nyomják az új röpcédulákat, hogy legalább az éjszakai műszakhoz eljussanak. Ámbár azokra lehet legkevésbé holnap számítani. Kudarcot vall a nagygyűlés, ha a legnagyobb munkáskerület hiányzik...

- De én... - dadogta Jani ijedten. Hirtelenében nem tudta felfogni, miről van szó. Dani azonban a szavába vágott.

- Figyelj, nem látsz-e valahol settenkedni egy ilyen alakot. Rémes, hogy sehol sem lehet téged megtalálni.

Jani magyarázni akarta napi időbeosztását, de Dani már lerohant a lépcsőn.

Másnap délután elsők közt volt, akik megjelentek a Tattersalban. Óriási csarnok volt ez a Városliget szélén, valaha állatvásárok számára építette egy Tatter nevű vállalkozó, innen a neve. Hideg volt kegyetlenül.

Körülsemlélődött, nem látja-e azt a szürke télikabátos alakot. A rendőrség alighanem ezzel a gyűléssel foglalkoztatja.

A bejáraton egyre sűrűbben rajzottak az érkezők. Már ismerős arcok is felbukkantak közte. Mind többen lettek, Jani már a terem közepére sodródott. Egyszer csak megragadták a gallérját.

- Megvagy, jómadár! Most aztán repülni fogsz!

Bognár elvtárs fogta, a VIII. kerületből. Mellette fenyegető arcok és öklök.

- Mit akarnak tőlem az elvtársak?

- Elvtárs? Provokátor! Spicli! Ki innen!

Már húzták is a kijárat felé. Izgalom, kiáltozás támadt. A tömeg feléjük fordult, közelebb nyomultak. Jani meglátta László Jenőt.

- László elvtárs, segítsen. Itt valami félreértés történt.

- Mi történt?

Bognár dühösen fordult vele szembe.

- Maga vitte el a kőbányai röplapokat. Ne tagadja!

- Én.

- Még szép, hogy beismeri. Dobjuk ki!
- Miről van szó tulajdonképpen?
- Még kérdi! Elsinkofálta a kőbányai röplapokat!
- Én? Dani, Hegedűs Dani!

Szerencsére éppen akkor érkezett meg Dani. Csodálkozva állt meg a csoportosulásnál.

- Megfogtuk! - közölte diadalmasan Bognár. - Volt bátorsága idedugni a képét.
- Ő?

- Dani! Hát nem te küldtél a röplapokért?

- Melyek nem kerültek Schweitzer elvtárs kezébe! - vágott közbe az egyik VIII. kerületi.

- Hiszen Schweitzer elvtárs beteg...

- Csak volt. Nem tud semmit a dologról. Rögtön telefonáltunk neki, amikor Kőbányáról jelentkeztek a cédulákért. Akkor derült ki, hogy egy ismeretlen egyén már elvitte. Kaptam is a fejemre, hogy könnyelműen kiadtam.

Dani próbált tájékozódni.

- Mikor volt ez? - kérdezte.

- Fél tizenkettőkor.

- Még ott se voltam! - tört ki Jani. - Gyalog mentem. Nincs nekem villamospénzem. Különben is nem Schweitzer, hanem Knaller elvtársnak adtam.

László Jenő összefoglalta a tényállást:

- A röplapokat nyilván négy órakor, a munkaidő végén osztották szét. Schweitzer addig nem tudhatott róla... Amott jönnek is már csoportosan a kőbányaiak.

- Vaklárma volt - állapította meg Dani. - Én a pártközpont utasítására küldtem ki Béni elvtársat a röplapokért, a kőbányaiak is érte küldtek, de később. Így történt.

- És még én is kerestem a befurakodott spiclit! - mérgeskedett Jani, akinek csak most engedték el a kabátját. - A szürke télikabátban!

- Ebben! - bökött rá Bognár.

- Csakhogy ez tavaszi felöltő. Meg hogy nekem hetyke bajuszom van!

- Valóban, nem is hetyke - szégyenkezett Bognár.

- Ilyen személyleírás alapján pillanatig sem jutott eszembe, hogy sajátmagamat keresem. Még jó, hogy nem füleltem le önmagam.

Általános nevetésben olvadt fel a feszültség. Már ott volt Knaller meg egy másik bizalmi is Kőbányáról. Barátságosan üdvözölték Janit, mint ismerőst. A többiek is kezeltek vele. Bocsánatot kértek, vállát veregették.

Ekkor már több ezren szorongtak a hatalmas csarnokban. A szónoki emelvényen felhangzott a megnyitó:

- Budapest munkásai!

Forradalomnak égis zengő, hatalmasan magasztos hangjai zúgnak végig a világon.

Az orosz proletárság harcol!

Egy leigázott nép töri össze ott bilincseit, véres, fenségesen hősieles küzdelem árán.

Csodálattal, belső, igaz szeretettel eltelve nézünk a forradalom piros lobogóját vivő orosz társaink felé. Szellemünk ott van náluk s gondolatban megszorítjuk azok kérges, durva kezeit, akik tudták ölbe tenni a karjukat, mikor kellett - s tudtak fegyvert is fogni velük, amikor így kellett.

Köszönteni kell társainkat!

Tudtára kell adnunk mindenkinek, hogy büszkék vagyunk ugyanazon zászló alatt, ugyanazon célért küzdhetni, egy táborban velük, a hősökkel.

S meg kell mondanunk hangosan, világosan, érthetően a magyar haza urainak is, hogy tanuljanak, okuljanak az orosz példán és ne várják meg, míg itt is üt az elszámolás órája!...

Jani megszedült. Tömve a csarnok - nemcsak a hangulat, de a levegő is forró. Ő mégis fázik. Éhes! Még csak ötödik napja van állás nélkül, de berendezkedett a koplalásra. Mint télen a falusi napszámos-ember szokott. Emellett alig pár órát alszik naponta. Hajnaltól délelőttig a Nagycsarnok. Aztán álláskeresés. Délután - ha a szobaasszonya megengedte, hogy napközben hazamenjen - pár óra alvás. Ha nem: bement a szakegyletbe, ott bóbiskolt egy széken. Aztán ismét éjszakai hókotrás. Csak tartana a hó, amíg valami jobbat talál...

Ködbeveszett körülötte a nagygyűlés. Távolról, tompán hallotta a határozati javaslat szövegét:

Budapest proletárságának 1905. február 5-én tartott gyűlése megvetését nyilvánítja a nemzetközi reakció fő támasztékának, a cárizmusnak állatiasságával szemben, s tiltakozásának kifejezése mellett, forró üdvözlét küldi a cárizmus megdöntéséért s így közvetve az emberiség felszabadításáért szinte emberfölköti önfeláldozással küzdő oroszországi forradalmár testvéreinek...

Már zúg, harsog a Marseillaise ezernyi ezer ember ajkán:

*Csak rajta, rajta még!
Ha elnyomónk nyakára lép,
szabad lesz majd a nép!**

A fekete keménykalapok ezrei lekerültek a fejeikről. Bajuszos, szakállas és ifjú arcok fordultak a mennyezet felé. Pára gomolygott az éneklő szájak felett. Sokan vannak és mind egyek. Ismerős azonban egy sem akad Jani közelében, aki most, amikor úgy elkelne, pár jó szót adna neki. Akinek panaszt ejthetne... Különben: szégyellné is magát...

A tömeg lelkes hangulatban özönlik a kijárat felé. Kint már leszállt a téli sötétség. Jani egyenesen a Mozsár utcába tartott. Kissé korábban, de legalább az elsők közt lesz, akik hótakarításért sorban állnak.

19

Egy hajnalon, amikor visszaadták a szerszámokat és fölvtették a pénzt, a köztisztasági felügyelő odasúgta Jánosnak:

- Maga még ittmaradhat.

Félreállt. Lassan mellészállingózott néhány jobb arcú, jobb munkaerő, aki még nem járt rongyosan.

* A Marseillaise akkor elterjedt szövege.

Mikor a többiek elmentek, ők újra fölverték a seprűt, lapátot, csákányt és kimentek a Váci körútra. A Gyár utcától a Nyugati pályaudvarig olyan tisztára kellett takarítani az úttestet, mintha soha hó nem hullott volna. Távolabb, útszakaszonként más csoportok dolgoztak a téli hajnalban.

Sorra megnyíltak a kapuk, előjöttek a házmesterek is, lesöpörték, lekaparták a járdát is. Igazi munkájuk azonban csak ezután kezdődött. Nekiálltak a falaknak; tépték, kaparták, sikálták a mindent elborító választási plakátokat. Hetek múltak el a választás óta, a parlamenti élet azonban teljesen megdermedt azóta, nagy várakozás van a levegőben: mi lesz. Soha ilyent! A kormánypárt csúnya kisebbségben maradt. Harminc évi fennállás után. Tisza Kálmán pártja, melyet tizenkét évi huzavona után fia, Tisza István örökölt tőle. Győzött az ellenzék szövetsége: a koalíció, élén a 48-as Függetlenségi Párttal. Hogyan kormányozhatna tovább Tisza és a 67-esek, amikor többségben van az ellenzék és mindenben mindig leszavazza a kormányt? A parlamentáris szabályok szerint az uralkodónak mindenkor a többségi pártból kell kormányt kineveznie. Márpedig, ha a 48-asok kerülnek a kormányra - gondolja az ország - megcsinálják az önálló magyar vámterületet, a magyar nemzeti bankot, a külön magyar hadsereget: független ország lesz Magyarország! Furcsa persze, hogy a függetlenségi ellenzék azt lesi, mit kegyeskedik engedni a bécsi császár. Tanakodás, várakozás, találgatás folyik... az utcáról pedig most eltűnnek a plakátok, amelyek mindenkit az elmúlt hetek nagy választására emlékeztetnek.

Reggel lett, szürke, ködös téli reggel. Megindult, egyre erősödött a forgalom. A tízes munkacsoportokat vezető idősebb utcaseprők bosszúsan néztek a kocsik után.

Jöhetnének már a rendőrök. Így hiába dolgozunk!

Jöttek is. Egész század. Tempós léptekkel érkezett a sok erős, kövér ember. A London-szálloda előtt oszlottak szét, lezárták a Váci körutat, a járműveket a párhuzamos utcákba irányították. Csak a gyalogjárók számára maradt nyitva az út. Aztán a Várhegyről, a Ferdinánd laktanyából vonultak fel bosnyák katonák. Törökös kék bugyogó a nadrágjuk, fejükön piros fez. Tízlépésenként láncba nyitódtak az egyik oldalon, a járda előtt. Majd a Váci út felől érkeztek magyar bakák. Ezek a másik oldalon húzódtak szét láncba. Szűk magyar nadrág a lábukon és végig olyan előírásosan simul a testhez, hogy amint mondják: a bolha is sírva mászik át alatta. Csakhogy ezen a magyar nadrágon fekete-sárga zsinór fut végig, ilyen színű a combon a vitézkötés is. Lakkozott, fekete csákójukon elől kétféjű sas.

Előttük rendőrök sétáltak. Fehér kesztyű a kezükön; gömbölyű tetejű, fényes, fekete sisakjukon ma nem sárgás, hanem hófehér a lószőrforró; mellükön fényesre pucováva függ a nyakukba akasztott láncon a bádogtábla, rajta a számuk. Arcra olyan egyformák, hogy csak a számukról lehet megkülönböztetni őket, ha „tapéntatosan” gorombáskodnak valakivel. Ezért nevezi a pesti nyelv őket „középen számozott parasztok”-nak.

A járdán egyre többen álltak meg, csoportosultak. A rendőrök azonban ma dehogyis oszlatták a tömeget. Még mosolyogtak is rájuk.

- Osz tán szépen éljenezzenek! - biztatta a népet egy kövér őrmester.

Már hangzott is, ahogyan messziről szólt a katonabanda. A Belváros felől díszszázad jött, élen lóháton a százados, előtte zenekar. Simán haladtak a hagyományos osztrák katonalépéssel, amely nem emelteti magasra a lábat, mint a porosz iskola. Hosszabb, nyugodtabb lépés ez, kevesebbet mozog a csípő, a térd, inkább a lábfej, a boka.

Elhangzott a csinadratta, a fényes réztrombiták leereszkedtek. A díszszázad bevonult a Nyugati-pályaudvarra.

Az úttest ismét tükör-tiszta. Csak a százados lova hagyott nyomot maga után. Egyenruhás utcaseprő szalad a középre és lapátjába söpri. Ez a művelet megismétlődik, valahányszor egy előkelő fogat gurul végig az aszfalton a pályaudvar felé. Hajdúk a bakon, díszmagyarok csillognak a kocsiban... Katonaság, rendőrség, ismét katonaság...

Janiék a járdaszélen álltak, ahol a Váci körútból kikanyarodik a Teréz körút. (Akkor még nem volt külön neve ennek a helynek, melyet ma Marx térnek hívnak.)

Vonat hosszú fütttye hangzott. A pályaudvar üvegcsarnokából kizendült a katonabanda hangja. Lassan, ünnepélyesen fújta a *Gotterhalte*-t, a császár-himnusz.

*Isten tartsd meg, Isten óvd meg
császárunkat és hazánk...*

- Akkor is ezt fújták, amikor az aradi vértanúkat akasztották - dörmögte Jani mellett egy nagybajuszú magyar. Vásott szűr lógott a vállán, ő is a hótakarítók közé tartozott.

Egyes házakra még sietve zászlókat dugtak ki. Túl buzgó polgárok szőnyeget akasztottak ablakukba. - A király! A mi jó öreg királyunk! - mondta Jani mögött ájtatosan egy asszony, fátyolos kalappal, kézen fogva gyermekét. Jani mellett pedig a szűrös magyar zsörtölődött. - A keservit!

Odabenn a „hornista” már trombitálta a „Generálmarsot”, a díszjelet. Az utcára szüremlett az üvegcsarnokban visszhangzó, érthetetlen, rekedt német vezényszó. Most a díszszázad tiszteleg: a vállra akasztott puska szíján lefut a kéz az agyig - és jobbra nézz!

Most ereszkedik le az öreg uralkodó az udvari vonatból a peron vörös szőnyegére. Ellép a díszszázad előtt és szalutál. A századparancsnok izgalomtól elfulladva jelenti a század hovatartozását és létszámát. - Danke - feleli az öregúr - köszönöm. És belép a délinövényekkel díszített királyi váróterembe. Fogadja a frakkos polgármester meghajlását, üdvözlő dadogását - és kezet fog vele. A rendőrfőkapitány szalutál - kezet fog vele. Kezet fog József főherceggel, a budapesti rokonnal. Kezet fog a miniszterekkel, a főrendiház és a képviselőház elnökével, szalutálva ellep az országgyűlés küldöttsége előtt, mely megéljenzi...

Már csattog a Váci körút torkolatánál a lovasrendőr-század patkója. Két sorban haladnak. Csupa fekete ló, rajtuk skarlátvörös nyeregtakaró. Mögöttük tágas köz, ott lépked láncban nyolc utcaseprő, kezükben seprű és lapát... Aztán ismét csattog a kövezet: fehérlovas huszárszázad. Ezek mögött már nem lehetnek utcaseprők.

- Fene a hülye állatjait! - káromkodott Janiék vezetője, a köztisztasági felügyelő. - Megtanulhatnak, hogy nem szabad öfelsége orra alá...!

Mivelhogy most már az udvari hintó következett, hat lovas. Az első párokon egy-egy fullajtár, bakon a kocsis, a hintó hátulján két lakáj áll. Mind aranysujtásos lilában, simára borotvált, ráncos, öreg arcok fehérre púderezve; háromszögletű kalapjuk alól kenderkócból font copf lóg a hátukra, az is fehérre púderezve. A kocsi ablakából egy kis öreg emelgeti kezét magas, tiszti kalapjához. Aztán megint egy huszárszázad fekete lovon - rendőrszázad fehér lovon. Majd hintók - hintók - hintók... A Fürdő utcán és a Lánchídon hajtanak a Várba.

- Maguk itt maradhatnak! - mondják ismét Janiék. Előre kifizetik a harmadik műszakot is. - Nem tudni, mikor indul vissza a menet; akkor megint takarítani kell előtte.

Budapest egy napig királyi székvárosnak érzi magát... Janiék ezalatt ültek a fűtött pincehelyiségben és vártak. A háromszoros kereset öröme megengedte magának azt a királyi fényűzést, hogy tíz deka szalonnát vásárolt kenyérrel és uborkával...

Fenn a várban fényes padlózatú teremben áll a király. Görnyedt öregember, arcán kétoldalt ősz szakállcsomó, ősz bajusz, álla kiborotválva. Világoskék, aranyzsinóros huszáratillát visel, fekete pantallót széles vörös csíkkal. Az udvarmester jelent egy nevet, a lakájok kitarják az ajtót, belép egy díszmagyaros vagy frakkos úriember, mélyen meghajol és ott, a terem közepén állva felel az öregúr kérdéseire. Kint, az ajtó előtt órával a kézben számlálják a percek, meddig tart a kihallgatás: kinél hosszabb, kinél rövidebb ideig. Az ellenzéki uraknál nagyon rövid ideig...

Hetvenötéves az öregúr. Gógös: le nem ültet senkit szobájában. De udvarias: ő sem ül le. Megpöccenti sarkantyúját - a kihallgatás véget ért. Jöhet a következő.

„Kibontakozás”-ról tárgyalnak. Hogyan lehetne parlamentális kormányt alakítani. Mit tanácsolnak a kormánypárti, mit kívánnak az ellenzéki politikusok. Egyelőre nincs kilátás „kibontakozás”-ra. Pöccen a sarkantyú - a kihallgatásnak vége.

A palota udvarán cilinderes újságírók. Megrohanják a kapuban megjelenő személyiséget és nyilatkozatot kérnek tőle. Rejtélyes szövegek... nem elég! A személyiség kocsiba száll. Maga mögött fiákeres csattogását hallja: makacs újságírók üldözik hazáig, a kaszinóig, akármeddig - nyilatkoznia kell. Hiszen, ha volna miről!

Alkonyatkor az uralkodó elfáradt. Öreg már. Kissé ledől hálósobája kerevetére. Hálósobájában - amelyben sohasem aludt. Villanyfény világít be minden zugot. Az ajtóban a bécsi testőrök állnak. Félni nem illik, óvatoskodni sem... Hiszen a bécsi Burg valóságos átjáróház. Bárki átsétálhat udvarán és felnézhet a császár ablakaira. Őrségváltáskor ő maga néz ki az ablakon. Itt Budapesten sem gondol senki rosszra - csak a császár. Pedig a merényletek nem szokások, nem hagyományosak Magyarországon sem. Mégiscsak vendégségbe jár ide. Egyszer aludt itt életében, amikor el nem kerülhetett: 1867-ben, a koronázása alkalmával. Akkor sem a Várban, hanem kint a pályaudvaron, udvari kocsiában. Hátha a szabadságharc valamelyik vértanújának szelleme kísérti - vagy az unokája. Ki ismeri a Várhegy alagútjait és a palota titkos folyosóit?

Esteledik. Gyerünk gyorsan haza!

A lovas századok ismét végigcsattognak a szokott útvonalon. A hintó ablakában szalutálgat a császár-szakállas öreg. Végiglépdel a pályaudvar vörös szőnyegén. Köszön az országgyűlés tagjainak. Kezet fog József főherceggel. Kezet fog a miniszterekkel, a házelnökökkel, a főkapitánnyal és most utoljára a frakkos polgármesterrel. Ki a peronra. A trombitás fújja a díszjelet, a század tiszteleg, a parancsnok jelent...

A pályaudvarral szemben, a néma tömeg előtt, a rendőrök és frontot álló katonák sorfala közt rikkancsok cikáznak, lobogtatják, kínálják az esti lapokat:

- Az orosz forradalom legújabb hírei! A cár menekül!

Jani is ott áll lapáttal, seprűvel. Munkája befejeződött. Őfelsége, negyvenhat millió ember koronás ura felszállt a vonatba. Még egyszer kinézett az ablakon és szalutált.

Az állomásfőnök jelt adott. A mozdonyon álló államvasúti főmérnök megemelte cilinderét és fehérkesztyűs kezével meghúzta az indítókart. A szelepeken felsistergett a gőz, a kerekek lassan megmozdultak...

A kívül szorongó tömegben egy hang harsányan és hamisan rákezdett a Himnuszra. A tömeg utánazúdult. Az üvegcsarnokból kihangzott a nagydob tompa buffogása. A katonazenekar a *Gotterhalte*-t játssza.

És Jani komoran maga elé bámulva megismételte az alföldi magyar reggeli kifakadását: - A keservit!

Az idő váratlanul megenyhült, egész nap esett. A hó olvadt. Azon az estén János átázva, átfázva tért szállására. Felsőkabát nélkül járkált, ácsorgott régi ruhájában - a lelke is átfázott. Ócska cipője talpán lyuk: a víz minden lépésnél belefolyt és ismét kipréselődött. Kapcája sáros göngyöleg...

A felsőkabát került először zálogba, utána a ruha, kalap, cipő. Háziasszonya szóvá tette, hová hurcolkodik, hiszen nem mondta fel a szobát. Ez igaz: nem is akar elmenni, nem akar elsüllyedni, tartja magát. A zálogkölsönből először kifizette a következő havi lakbért.

Harmadnapja nem evett. Elgyöngült, már ezért sem lehetett szerencséje. Napok óta nincs hókotrás. Reggel, amikor a Nagycsarnokba érkeztek, félrelökték, letaposták a többiek. Dulakodtak a ládák, kosarak cipeléséért.

Tanácstalanul ödögött egész délelőtt a vásárlók körül. Ha barátságosabb képű asszonyt látott, akinél remélhette, hogy igénybe veszi segítségét, több ízben is ajánlkozott:

- Nagysága, hazaviszem a szatyrát.

De csak végignéztek a didergő csavargón, senki se bízta rá holmiját. Egy szakácsnő szíve meg esett rajta. Bevásárláskor visszakapott négy fillért. Kezében szorongatta. Úgyis „kosárpénz” lenne belőle. Ezt a „két krajcárt” nyomta kezébe. Gyümölcsöskofáknál tudakozódott, nem kell-e valahová vinni valamit. Egyikük néhány félig rothadt almával intézte el ajánlkozását.

Megköszönte és eltette. Érezte, hogy lejjebb már nem csúszhat: koldus lett. Dél felé a csarnokkal szemben lekuporodott a járda szélén, bicskájával kivágta az almából a rothadt részt, a többi megette. Csak ezt ne tette volna! Az alma borízű volt. A savanyúság csikarta a gyomrát, éhesebb lett, mint volt és az éhség egyre erősebben marta. Víz ivott - nem használt. Sokat ivott - még rosszabbul lett. Az utolsó tartalékhoz kellett nyúlnia: a két krajcárhoz. Kenyeret vett, feketét, nehéz, mint a sár. Ezt falta utána. Már nem használt.

Támolyogva, bizonytalanul róttá az utcákat. „Kifutó kerestetik” - olvasta két helyen is boltok kirakatában. Jelentkezett - nem kellett. Azt mondták: „jobb családból” való embert keresnek. „Talán Esterházy herceget várják!” - keseredett neki János. Szenespincékhez állt, de elkergették a „szenesemberek”, akiknek ott volt állandó „stand”-juk. Kávéházak kivilágított ablakai előtt ögylgett délután. Hátha valami küldönc-munka akad... Odabenn a meleg párát vont a nagy, fényes üvegtáblákra, de így is látszottak az ablak mellett ülők. Kávét ittak dupla habbal és kiflit ettek hozzá. Egy úrnak sonkát hoztak... Nem bírta nézni. Hazasietett.

Megmosta lábát, leöblögette kapcáját, száradni akasztotta. Előre is kiszínezte magában, milyen jó, milyen gyönyörű lesz a sok fáradság és fázás után ágyba feküdni, megmelegedni.

Az utca nyirkos hidege után egy ideig a fűtetlen szoba is kellemesen ölelte körül. De csak hamar érezni kezdte, hogy az is nagyon hideg. Ruhástul feküdt le, magára húzta a takarót, a feje fölé. Összekuporodott. Aztán hirtelen elhatározással kiugrott az ágyból és a szobában levő két széket is felfordítva a paplanra borította, úgy bújt újra alá. Foga hangosan vacogott, egész teste reszketett a hidegtől.

Ó, hogy erre nem gondolt mindjárt! Lehúzta kabátját és összehajtogatva, a feje alá tette, párnáját pedig a testére.

„Kint a nagy, csúnya, hideg világ; a magam fészkében biztonságosan megbúvók előle!” - gondolta diadalmasan, amikor vacogása enyhült. Csak a lábát is a párna alá bújtathatná! A

paplant mindenfelől óvatosan közelebb húzta a lábához, sehol se maradjon rés, melyen befér a hideg. Feje körül is behajtott minden nyílást: így lélegzete lassan fölmelegítette vackát.

Ekkor megint érezte, milyen éhes... Nem tudott elaludni. Elképzelte, hogy most abált szalonnát eszik és zöldpaprikát harap hozzá. Aztán kisfröccsöt iszik... Miért legyen ilyen szerény? Tyúklevessel kezdi... aztán sertéskarajt káposztával... marhahúst is tormával... végül tepertős túróscsuszát, bőven locsolva tejföllel... Ejnye, micsoda gazdálkodás ez? Megette a tyúklevest, de hol maradt a tyúkhús? A karajt holnapra hagyja. És mit egyék a tyúkhöz? Természetesen zsírban sült krumplit! Végül legyen palacsinta... Mi is legyen a palacsinta tölteléke?

Minden figyelmét erre a kérdésre összpontosította. Sorra elképzelte, melyik palacsinta milyen ízű... - és csakugyan elaludt.

Amikor kinyitotta szemét, a szoba homályos volt.

- Hajnal van? - töprengett. - Hiszen akkor alig aludtam. Mégis milyen jól pihentem...

Udvari szobácskájával határos a szomszéd lakás konyhája. Edénycsörömpölés hallatszott át; a háztartási alkalmazott elnyújtott torokhangon érzelmes ligeti nótát énekelt, vagyis csak a refrénjét, de azt újra és újra. Éppen megunt a minap felakasztott rablógyilkosról szóló nótába kezdett: hogyan búcsúzott a szeretőjétől, akinek a pénzt adta...

- Mari mosogat! - villant János eszébe. - Hiszen akkor este van. Egész nap aludtam. Így is jó... legalább nem kellett ennem.

Jaj, de enni muszáj!... Ekkor jutott eszébe Juli, a falujabeli, aki Pesten szolgál. Címét fölírták neki, mikor otthonról eljött. Még nem volt érkezése, hogy meglátogassa és átadja az otthoniak üdvözlését.

Hasmánt fordult, kivette kabátja zsebéből a gyűrött cédulát. Kibetűzte az elmosódó ceruza-írást: Sas utca 17. Mersich úréknál.

*

Mersich úréknál nagy estélyre készülődtek. Tegnap jelent meg a hivatalos lapban a magyar nemesség adományozásáról szóló „legfelsőbb határozat” - ma reggel hozták a napilapok, de a meghívók már három napja szétmentek, melyek a közgazdaság és a társadalmi élet kitűnőségeit a mai estélyre invitálták.

Mersichék a körülményekhez képest szerényen laktak. Egy régi lipótvárosi ház egész első emeletén. Öt utcai szoba - köztük egy valóságos terem - a reprezentációt szolgálta. A háló és lakószobák a csendes udvarra nyíltak. Az előszoba viszonylag kicsi, az onnan nyíló hall ellenben tekintélyes méreteivel már nagypolgári igényeket is kielégít. Itt most ládába ültetett pálmafák álltak; vörös szőnyeg, ragyogó villanyvilágítás díszében állt a ruhatár.

Béni János a konyhaajtón kopogtatott be a folyosóról. Négy vagy öt nőcseléd sürgött a konyhában, egy frakkos úr - a Gundel-étteremből kölcsönzött pincér - szakszerű irányításával.

Feketeruhás, fehérbóbitás szobalány keskeny rést nyitott az ajtón és úgy szólt ki, mint egy koldusnak:

- Most nem érünk rá, bácsi, jöjjön máskor!

Kávészag, csokoládészag, vaníliaszag, pástétomszag, pecsenyeszag, halszag - sokféle ételszag kavardása csapta meg János orrát. Más alkalommal talán bátortalanul visszavonult volna ilyen úri cécó előkészületeinek láttán. Az éhség azonban most elszántta tette: ide be kell jutnia. Ahol mások fölösleggel töltöznek, ott neki jussa van egy falathoz. Kint sötétség, hideg - a konyhában meleg és világosság.

Lábát megvetette az ajtó nyílásában.

- Járó Julit keresem. Hazulról hoztam neki üzenetet.

A szobalány pillanatig tétozott. Nagy dolog a szolgálat és éppen most, amikor Mersich úrból nemes mesketei Mersich lett - de hát egy szegény leány számára is nagy dolog, ha földije keresi fel, üzenettel otthonról.

- Juli, te! Keresnek.

A konyha közepén levő nagy, négyzet alakú asztalon szendvicseket raktak szét tálakra. Fehér, sárgás, barna, zöld, piros színek tarkállnak az apró, illatos kenyérkéken. - Másik feketeruhás, fehérbóbitás leány emelte fel a fejét.

- Nini, a Jani bácsi!

Már szaladt is az ajtóhoz örömmel. - Mielőtt szólhatott, kérdezhetett volna, János megfogta a kezét.

- Szerbusz, Juli. Otthon mindnyájan jól vannak és tisztelnek. Édesanyád azt üzeni, hogy légy jó... Te, Juli. Én meg azt kérdezem tőled, tudnál-e nekem valami munkát, mert két hete az utcán vagyok.

Röstellt többet mondani. Mégis milyen csodálatos gyorsan fog az esze néha egy ilyen leánynak.

- Jöjjön be - mondta és kezénél fogva behúzta a konyhába, majd az onnan nyíló cselédszobába tuszkolta. - Mihelyt ráérek, beszaladok beszélgetni.

Fordult ki a konyhába. Összesúgott a szakácsnővel. A szállításnál elnyomódott szendvicseket nem tálták; a szenesládán egy nagy tálcára rakták félre. Juli gyorsan megrakott egy széles porcelán tányért és beosont vele Jánoshoz.

Félóra múlva egy tál süteménnyel állított be.

- Ezt gyorsan egye meg, Jani bácsi, aztán segíteni fog a ruhatárban. Az úr iderendelt az irodából két szolgát, de az egyiknek kicsi volt a kölcsönzöből hozott libéria... Dugjuk el ezt a tálat az ágy mögé!

- Jó estét! Maga lesz a másik inas? - lépett be a másik beöltöztetett szolga. Szürke vadásruha volt rajta, fehér csontgombokkal. Kabátján zöld hajtóka és gallér, arra koronás ezüst „M” betű tűzve. Mintha egyenesen most érkezett volna Mersich úr sosem létezett családi birtokáról és vadászkastélyából. - Hát csak legyen ügyes, mert ma itt lehet keresni!

János gyorsan átöltözött. Termetére illett a ruha. Gyakorlottabb társa meg volt vele elégedve. - A vendégek csak később jönnek; addig várhat itt - mondta és kiment.

Alig csukódott be mögötte az ajtó, János az ágy mögül előkapta a süteményes tálat. Vad éhséggel tömte magába a tortaszeleteket, melyeken megkopott a fényesítés, vagy elferdültek benne a különféle jókból összerakott rétegek. Nem szerette az édességet, máskor rá se nézett volna effélére. Most nem nézte, hogy mi: csak ehető legyen!

Mikor elfogyott, elégedetten ült a vaságy szélén. Jóllakott. Kint a konyhában még egyre tartott a sürgés-forgás. Alighanem vacsorát készítettek a háznépnek, mert zsír sistergése hallatszott. Aztán megint megjelent Juli: egy szelet rántott májat és egy karaj kenyeret hozott. Ez hivatalosan kijárt Jánosnak, mint inasnak. Meg egy pohár bor...

A Gundeltól való pincér, mint valóságos főudvarmester, a szélső szobában megszemlélte a büfét. Egy-egy tálat megigazított. A sarokba behozatott egy gömb alakúra nyírt fácskát, eléje

kis garnitúrát állíttatott. Kijelölte a szobalányok helyét és próbát tartott. Hogyan kell tányérral és evőeszközzel szolgálni... italt tölteni... - Tudják-e, melyik üvegben mi van?

A ruhatárban kevés a tükör! Erre a falra még egyet kérek. Honnan? Tessék a lakásban keresni!

- Henrik úrfi jó lesz - készségeskedett Juli és rohant a fiatalúr szobájába. A huszárönkéntes éppen fárasztó gyakorlatot végzett a tükör előtt: vadonatúj monokliját próbálgatta. Föltette bal szemére - leesett. Föltette jobb szemére - leesett. Keservesen meresztgette, majd összehúzta szemét, fintorgatta képét - a monokli mindenképpen leesett. Ekkor elcipeltek előle a tükröt és a próba megszakadt.

- Majd csak így fityegtetem a kabátomon - vigasztalódott. - Lehet, hogy én már sosem fogom megtanulni, hogyan kell monoklival tenyérbemászó, szemtelen pofát vágni. Talán majd egyszer, ha fiam lesz, annak sikerül... az már nemesembernek születik...

Az udvarmester az inast oktatta: ne üsse össze a bokáját, mint a kaszárnnyában. Csak illessze össze, hang nélkül. Könnyedén meghajolni... Így nyújtsa kezét a ruha lesegítéséhez. A kabát ne súrolja a padlót... Gyors mozdulattal kapja össze a tenyerét, suttogja: köszönöm! Fejhajtás. És amikor a vendég elfordul, feltűnés nélkül csúsztassa a pénzdarabot kabátja jobb zsebébe. Ne a nadrágzsebbe!... Hol a másik inas?

- Juli, hol a másik inas?

- Már érkeznek az első vendégek. Hol az inas?

- Az inas?!

*

Háta mögött fojtott szitkokat hallott:

- Ilyen részeg disznókat hoz a házba! Ki fogom dobni!

Nyirkos ruháiban megállt szemben a kapuval. Mesketei Mersichék ablakai még fényesek. Az utca két oldalán számos fogat várakozik. Zene hangjai szűrődnek le. A csipkefüggönyök mögött keringőző párok árnyéka suhan el...

Még kábultan, támoilyogva indult el. A nagy jóllakás és egyetlen pohár bor elintézte: ültében aludt el az összezsukható cselédágyon, hosszú időbe telt, míg eszméltre mosták. Aztán ki-lökték.

Kiment a Zrinyi utcán, megkerülte a Bazilikát. A hatalmas templom már szinte kész, de körülötte még kőrakásokat kell kerülgetni. János felnézett a magasba: az utcai lámpák fénykörén messze túl, sötétbe vészett a két torony meg a kupola.

Szemben az Andrássy út fehéren izzó ívlámpáinak sora. A járdákon alig látszottak járókelők. Az úttest faburkolatán még végigdübörgött egy-egy emeletes omnibusz. A kocsiban akadt utas, mert mostanában végződik a színházak és az Opera előadása - de fent a tetőn ebben a hidegben csak egy-egy különc vagy részeg szellőzteti fejét. A bundás kocsis ül csak odafent, a magasban és hosszú gyeplőszárakkal igazítja a testes lovakat.

- Erre menjek, ebben a világosban szégyenszemre? - gondolta Jani és dideregve húzta össze kiskabátját. - Ej, én szégyelljem magam? Szégyelljék azok, akik nem adnak munkát!

A mozgás felébresztette. Határozottan lépkedett, a jóllakottság még derűs érzést is keltett benne.

- Holnaputánig kibírom. Mindenesetre nyertem egy napot. Ettem, aludtam is melegben pár órát. Haza nem mehetek, mert tíz óra már régen elmúlt és a házmesternek kapupénz jár.

Gyerünk a Nyugati-pályaudvarra - no nem a királyi váróterembe! Hajnalban első leszek a Nagycsarnoknál.

Az Andrassy út és Nagymező utca sarkán embersokaságba került. A Fővárosi Orfeum műsora éppen véget ért, a Folies Caprices mulató azonban most kezdődött. Polgári közönség igyekezett hazafelé - lumpok és éjjeli pillangók a mulatóba.

Egy kéz csapott a vállára. Körülnézett, ki az? Mura Tóni állt mellette. Csak éppen, hogy egymásra néztek, Tónit félrelökte egy másik alak. Hartl Guszti vigyorgó ábrázatával találkozott.

- No, Szent János, magát se nagyon segítette az a jóisten, mióta tőlünk vitézül meglógott. Úgy látszik, becsületben fog megőszülni. Pedig ha én akkor ott nem vagyok...!

- Köszönöm is magának.

- Szót se róla! Nem magáért tettem. Mindnyájan belebuktunk volna... No, és most hogy vagyunk?

A kihívó vigyorgás Hartl Guszti arcára fagyott. János csak azt érezte, hogy két marok szorítja hátra könyökét. Meglepetésében vissza se nézett. Megértette, mi történik. Ugyanakkor a Gusztit is lefogta egy vastag bajszerű ember. Detektívek!

- Ne ugrálj, fiacskám, mert megjáród - hallotta füle mögött egy érdes hang dörögését. Karját kissé fölrántják, hogy meg kell görnyednie a fájdalomtól. - Na, látod. Hát maradj nyugton!

A Gusztit fogó alak intett egy bérkocsinak. A sokaságból néhányan már észrevették a jelenetet. Megálltak bámészkodni. A két titkosrendőr kituszkolja foglyait a csoportosulásból, be a szűk fogatba. A kocsis savanyú arccal emelt kalapot: pénzes színházi utas helyett ingyen rendőri fuvart kell szállítania.

Ismét vissza azon az útvonalon, amerről János jött. A főkapitányság Zrínyi utcai kapujánál kiszálltak a kocsiból. Fel a második emeletre.

Vagy hetven éve pompás szállodának épült ez a nagy ház. Most: összevissza áttört folyosók zezzugos kanyargásokban, hiányos fapadló, lehullt vakolat, különböző méretű, alakú és többféle színű, kopott ajtók. Síralmas hivatalépület.

- Szervusz, Guszti, hát megint visszajöttél! - köszönt a „nagy fiúra” egy ügyeletes detektív-felügyelő. És barátságosan kezet rázott vele, mint akik együtt játszanak állandóan társasjátékot - fogócskát. Aztán közről Jani arcába bámult. - Vele fogtátok? Új cimborá. Ezt a pofát még nem láttam. Vigyétek csak be!

János zsebeit végigkutatták.

- Há! Zálogcédulák! Honnan? Miből?

- Az én holmim.

Nevetés. Erre felelni sem érdemes. Bejelentőlapjával kézben faggatni kezdik adatai felől. Ugyanazokat mondja.

- Jól megtanultad. Majd meglátjuk az ujjlenyomatodat... Eredj a Nyilvántartóba!

Ez egy fiatal detektívnek szólt, aki János adataival és ujjlenyomatával elsietett.

A belső szoba ajtaja nyílt. Az, amelyiken Guszti nyomban érkezésükkor eltűnt. Kölcsönösen ismerték már odabenn egymást, hamar végeztek. A vörösképi felügyelő Jánost hívta.

- Állj oda a falhoz!

Eléállt, úgy nézte bejelentőlapját. Óvatosságból ő is végigkérdezte adatait. Ekkor az egyik detektív elémutatatta János szakszervezeti könyvecskéjét. Ugyanazok az adatok!

- Szakszervezeti tag? Hm. Ritka eset. - Aztán fölényesen fordult beosztottjaihoz. - Három hónapja lépett be. Alibinek. Nem dőlünk be neked, drágaságom! - nevetett János arcába. Megrázta előtte a zálogcédulákat. - Valld be gyorsan, honnan van a szajré!

Abban a pillanatban János megszédült. Máris. Az első ütés. Akár a csendőrök.

- Az én holmim.

A felügyelő félreállt. Az egyik detektív lépett helyébe. Aztán a másik. Gyorsan váltogatták egymást. Rúgás...

János elterült a padlón.

HARMADIK RÉSZ

amelyben hősiünk kapcsolatba kerül a magas politikával

21

Hajnali három óra. A dróton függő, magányos villanykörteben sárgán izzik a szénszál és halvány fényt vet a kis irodahelyiségre. Az üzemvezető üvegkalitkája ez, mindjárt a pince-nyomda ajtaja mellett. Ilyenkor azonban nincs itt üzemvezető, se korrektor. A két íróasztal és két székhely mégsem elhagyatott.

Négy nő ül ott; ki íróasztalon, ki széken. Fázósan gubbasztanak. Várakoznak. Igazi télikabátja csak az egyiknek van. Egybeszabott, harang alakú, földig érő. Mamájától kapta kölcsön a mai éjszakára. Micsoda előkelő, ünnepi dísz! Fején ódivatú kalapka - ez a nagymamára vall! - szalagcsokorral álla alá kötve. Keze barna muffba bújik, melyről három róka fark csüng alá.

A fiatal nő ül az íróasztalon és lógázza lábait. Hirtelen észbekap, lábát a kabát alá húzza. - Meg ne fázzál, édes lányom! - kötötte lelkére a mamája. Csak azzal a feltétellel adta kölcsön kabátját erre a hideg éjszakára, ha a *cúgos* cipőjét is felveszi. És most a *cúgos* cipővel kell elrontania ezt az eleganciát - *cúgos* cipővel, amilyent már csak az öreg mamák viselnek. Amellett ez a cipő hiába *cúgos*, nem melegít, mert bokában lötyög, lábafejét viszont szorítja, hiszen a mamának másforma lába van.

Társnője tavaszi kabátra varrt prémgallért, hogy télikabátnak látsszék - ettől azonban nem melegebb. - A harmadik minden ceremónia nélkül burkolózik egy nagykendőbe, hogy csak az orra látszik ki belőle - ő az egyetlen, akin nincs kalap.

A negyedik: Mariska. Olcsó szövetből készült, örökös fekete öltözetében.

Az üvegkalitkában kis gázkályha égett, kevés meleget és sok gázzagot árasztva. Már éjszaka tizenegykor eloltották. Lemondtak a melegről, inkább, semhogy gázmérgezést kapjanak.

Nyolc óra óta ülnek itt. Akkorra mondták, hogy kész lesz a lap... Még mindig nem kész.

- Úszik - mondta a gépmester. - Elúszott a munka. Valami sürgős közbejött.

Ez a Világosság Nyomda, a Szociáldemokrata Párt nyomdája. - Várnak hát négyen a kis irodában és közben kinézegetnek az üvegfalon. Túl rajta egy nagy-nagy gépet szerelnek. Mindössze ketten dolgoznak rajta, lassan megy a munka. A betonpadlón felépítik a gépet. Darabról darabra csavarják össze.

Mariska kiment a készülő géphez, ácsorgott, nézte. A szerelők németül beszéltek egymással. Németországból jöttek, a géppel. Mariska megkérdezte tőlük:

- Mi lesz ebből?

Csodálkozva pillantottak rá: hogy lehet, hogy valaki ezt sem tudja!

- Rotációs gép.

Mariska tovább sétált. A nyomda nagy része sötét. Csak hátul, a túlsó falnál égnek lámpák. Ott dübörög a gyorsajtó. Forognak a nagy kerekek. A gép karja szelet vetve fekteti le egymásra a kinyomott íveket.

Időnként nyílt egy ajtó, lányok jöttek ki és átvitték a kész lapokat a szomszédos helyiségbe, ahol hajtogatják. - A gépmesternek nincs több dolga. Indult öltözni. Mára befejezte a munkát. A gép rendesen működik. A villanyt kikapcsolni, a gépet megállítani a kizárólagos feladatuk is tudják.

- Mikorra készülnek el azzal a rotációsgéppel? - kérdezte tőle Mariska.

- Egy hónap múlva készen kell lennie - mosolygott a gépmester és gondolkodva pödörgette öszülő bajuszát. - Addigra valamennyire nekem is bele kell tanulnom. Április 1-től kezdve azon nyomják a *Népszavát*. Napilap lesz a *Népszava*!

Végre! Végre!

Egy munkás állított be az üvegkalitkába. Mindkét kezében egy-egy összespárgázott hírlap-csomag. Közömbösen az egyik íróasztalra tette és ment.

Ennyi az egész. Ez a két köteg.

A lányok megbűvölve nézték. Aztán Mariska ideges ujjakkal bogozni kezdte a zsinórt. A lányok körülállták. A télikabátos emelte le a csomag legfelső darabját és kinyitotta. Reszketett a keze. Egymás válla fölött néztek bele.

Az első pillanatban lélegzetüket is visszatartották. Aztán ujjongó sikolyok hangzottak fel.

- Milyen gyönyörű!

- Jaj!

- Hát nem aranyos!

- Hogy ezt megérhettük!

A *NŐMUNKÁS* első száma volt. Kis lapocska, csinosan rajzolt fejléccel. Mennyi készülődés, tervezés, aggodalom előzte meg. Végre itt van, előttük, kézzelfoghatóan. I. évfolyam 1. szám. 1905. március 1.

Óvatosan kezükbe vettek egy-egy lappéldányt. Félve nyitották fel, mintha törekeny volna a papír. Minden sorát ismerték, mindent ezerszer megbeszéltek... és mégis!

Mariska ült az egyik széken és maga elé, az íróasztalra tette a lapot. Rátette ujjait, mint a varrógépen a sifonra, úgy csúsztatta maga előtt, amint olvasta.

Először a saját cikkét. Amit ő írt! Előbb ceruzával. Aztán tintával. Újra és újra. Most pedig itt van - nyomtatásban. Csodálatos!

Torka reszketett, miközben elolvasta. Aztán ijedten nézett a papírra. Ujjai elmázolták a friss nyomdafestéket. Keze maszatos... Kicsordult a könnye és ráhullt az elpiszkolódott, drága lappéldányra...

Negyedóráiig csönd volt az üvegfalú irodában. Aztán nehéz sóhajtások szakadtak fel.

- Menjünk.

- Ki-kik eltette példányát. A felbontott csomagot újra összekötözték. Kissé lazább lett a zsinór, mint volt, de tart. Ketten-ketten megfogtak egy köteget és kissé meghajolva, magas sarkú cipőikben ügyetlenül tipegve, kimentek a nyomdából, fel a lépcsőn, az utcára.

Téli hajnal. Köd, hidegség. Sváb parasztszekér haladt el lépésben a ház előtt, zörögtek rajta a tejeskannák. Sivár, néptelen a külvárosi utca. Akár máskor. Mintha nem is történt volna semmi.

Pedig megjelent a *NŐMUNKÁS*. Most indultak terjeszteni - a szerkesztőség tagjai...

*

Március elején, egy sötét hajnalon János, mint mindennap, a Nagycsarnok felé sietett. Az utóbbi időben a Ráday utca felé került. Elhaladt egy négyemeletes, befejezetlen ház előtt. Ősz óta álltak körülötte az állványok, várva tavaszra a munka folytatását. János is leste, mikor lát végre valami mozgást körülötte. Makacsul ápolta azt a meggyőződését, hogy neki itt munkát kell kapnia.

Ezen a napon két ember őgyelgett szemben az épülettel. Fölfelé mutogattak, magyaráztak egymásnak. Egyiknek kezében táska, arra tervrajzot fektetett. A másik, kisebbforma ember, pallér lehetett.

- Jó reggelt. Engedelmet kérek az uraktól: ehhez az építkezéshez tartoznak?

- Ehhez. Mit akar?

- Munkát keresek.

- Kőműves?

- Kubikos voltam odahaza, de épületnél is dolgoztam.

A két ember egymásra pillantott. A tervrajzos nyersen megkérdezte:

- Büntetve volt?

- Nem én! - pattant fel János. Alig tudta elnyomni haragját az ilyen kérdésre. Aztán megjuhászodott. - Utoljára boltiszolga voltam Márkus Miksa cégnél a Szerecsen utcában. Lehet utánam érdeklődni. Telefon is van. Itt a bejelentőlapom.

- Írja fel! - nyújtotta a tervrajzos, a mérnök, a bejelentőlapot a pallérnak. Az elővette jegyzőkönyvét és ákombákom betűkkel felírta János adatait, meg a cég telefonját.

- Majd érdeklődöm - mondta nem túlnagy meggyőződéssel. - Őr kellene. Ideiglenesen.

- Vállalom.

- Aludni csak nappal szabad, egyelőre tíz és három óra között. Jó. Hát akkor maradjon mindjárt itt és ha hoznak két fuvar téglát, ide, a járda mellé rakassa. A meszet és a homokot pedig ide...

Az állványok alatt bevezette az udvarba. Kinyitotta egy kis kamra rozsdás láncán a lakatot.

- Fogjon ásót és amíg az anyagot hozzák, tisztítsa ki a meszesgödöröt... Délelőtt visszajövök.

Így került Béni János a Ráday utca 30. számú ház építkezéséhez.

*

...Mikor az a februári eset történt, a rendőrségi fogdában másnapig aludt. A helyiség valamennyire fűtve volt; Jánost nem zavarta, bármilyen lármát csaptak az odazárt gyanús alakok. Délben ismét a vörösképi felügyelő elé vezették.

Ez is fölényes, oktató hangot ütött meg most, akár a váradi vizsgálóbíró:

- Most az egyszer szerencséje van. Elmehet. De vigyázzon magára.

Már magázta. Kirakta elébe elszedett iratait. János csöndesen felelte:

- Lássam, ha előbb kinyomozza, igaz-e, amit mondtam, nem kellett volna annyit fáradnia a veréssel. Csakhogy az uraknak semmit sem ér a szegény ember becsülete.

- Hallgasson, maga... maga... - A felügyelő magasra emelte és a zálogcédulák tetejére csapta a szakszervezeti könyvecskét. Valami nagyon becsmérlőt akart mondani. - Maga szocialista! Láttam én már vöröset is ülni.

- De nem maguknál, a bűnügyi osztályon - felelte János és irataival kezében kiment. A felügyelő felugrott, megkerülte az íróasztalt és utánarohant. Aztán csak az ajtón töltötte ki dühét: bevágta mögötte.

Albérleti szobájától felmondás nélkül szabadult. Háziasszonya szörnyen megrémült, amikor detektív állított be hozzá. Szerencséjére, az csak János iránt érdeklődött. Mégis, mikor albérlje hazatért a rendőrségről, nyomban visszaadta neki félhavi lakbérét:

- Csak menjen, menjen azonnal! Én úrinő vagyok, nem akarok valakit a házamban, akit a rendőrség keres.

Neki alighanem oka volt a rendőrség figyelmét elkerülni.

Azóta János ismét Tera néni odújában vackolt. A régi lakók közül egy sem volt ott. Csupa új arc. Kik voltak, nem firtatta. A rendőrségi bejelentéshez azonban ragaszkodott és Tera néni nem ellenezte: jó volt, ha egy-két lakója bejelentőlapjával fedezhette a többit.

*

Most hát a tömegszállástól ismét megszabadult. Örököse másnapján, rövid alvási idejéből csípett le egy órát, hogy odaszaladjon és elhozza tarisznáját. Ez volt már megint minden ingósága. Hamarjában a rendőr-őrszobán is elintézte a szállásról való kijelentkezését.

- Saját főbérleti bódém van - vetette oda tréfásan az öregasszonynak, amikor átadta neki a kijelentőlap szelvényét. - Ha valami örökséggel keresnének, küldje utánam a milliót.

Örökséggel ugyan nem keresték, de nem telt bele két nap és Tera néni csakugyan utánaküldött valakit.

Mikuláj Tógyert. Kitöltötte büntetését, elengedték a nagyváradai fogházból. Most ő is feljött Pestre, társai után. Janival örvendeztek egymásnak nagyon. Jani sem lesz többé olyan elhagyatott, ha mellette van földije, akivel együtt kubikoltak. Beszélgethetnek, váltogathatják is egymást az éjjeli őrsegen. Mert Jani ott marasztotta Tógyert a bódében. Jó ez Tógyernek is: ingyen szálláshoz jutott és mindjárt segédmunkásnak is alkalmazták az épületnél.

Jöttek egymás után az anyagszállítások. A ház melletti kis közben egymás mellett emelkedtek a téglahalmok, szép kockákba rakva. Már a szerelők is megjelentek; fölszerelték az anyagszállító felvonót, amely tél óta a bódében pihent. Pallérok jöttek-mentek, akik az épület egyik-másik részének falazását vállalták maguk toborozta munkásokkal. Megnézték a munkát, a helyzetet.

A mérnök is el-eljött reggelenként. Egy alkalommal a bódé ajtajában állt meg, úgy beszélt Jánossal, mert az éppen odabenn volt. Nem lépett be a nyomorult szállásra.

Az ajtó mellett egy felfordított láda állt, ez szolgált asztalul. A mérnöknek feltűnt, hogy a ládán valami papírlap fekszik, rajzzal és számokkal. Beszéd közben átlépett a küszöbön és véletlenül a papírlapra pillantott.

- Mi ez?

- Felrajzoltam, hogy hová mennyi téglát raktam, mennyi meszet, homokot. Minden kupacnak száma van. Ide oldalt írtam, melyik szám alatt mennyi anyag található. Ha nem tudom pontosan, hogyan feleljek érte!

A mérnök álltában ránézett a vázlatra, Jani gyerekes, de hibátlan írására.

- Hm - valami ilyesféle dörmögő hangot hallatott. Majd köszönés nélkül elment.

Másnap reggel beállított az a zömök, hasas, akivel együtt vette fel a mérnök-vállalkozó Jánost. Ez volt a főpallér. Vastag füzetet dobott a ládára.

- Vezessen anyagleltárt. Kezdje a füzet elején. A végén meg írja be a szerszámokat, köteleket, meg minden állandó felszerelést, ami itt van és amit kiad a munkához. Ezért külön kap valamit... Miért nem mondta mindjárt, hogy írni tud? Mennyi előleget akar az első hetibérig?

Jani és Tógyer két-két koronát kaptak. Ebből már gazdálkodni lehetett. Bogrács volt a bódében; víz, hulladékfa is akadt - a krumplit megvették és esténként paprikás krumplit főztek. Janinak reggelenként falat szalonnára is telt. Tógyer csak száraz kenyeret rágott. Harmadnapra azt sem. Éhen várta az estét.

Feltűnt ez Jánosnak, de nem szólt. Az első bérfizetés után azonban rájött a dolog nyitjára. Tógyer két nap múlva ismét pénztelenül állt.

Az építkezéssel szemben pálinkamérés volt. Tógyer nem tudott ellenállni. Különösen, ha Jánost váltotta az éjjeli őrökében.

- Ejnye, Tógyer, nem lesz ez így jó!

- Hát mit csináljak? A béremből nem vehetem meg ezt a házat. Ez a szegény ember egyetlen öröme. A pálinka erőt ad.

- Dehogyan ad. Elveszi azt is, ami van. Nem fogod így bírni a munkát.

- Ha nem bírom, hát nem bírom! - kiabált Tógyer. - Megette a fene a világot!

János látta, hogy nem lehet vele okosan beszélni. Talán majd máskor... Hiszen otthon Tógyer rendes ember volt. Itt kiesett a régi rendjéből. Ami régebben alkalmi mulatság lehetett számára, itt, magárahagyatottságában megrögzött rossz szokássá vált...

A második héten megjelentek a kőműves csapatok, elfoglalták munkahelyeiket és folytatták az ősszel abbahagyott falazást. Tógyer az épületen dolgozott mint segédmunkás, János megmaradt állandó őrnek, kijelölte, milyen sorrendben használják fel az anyagot és vezette leltárát. A napszámon felül ezért külön kapott heti öt koronát.

Folytatta a krajcároskodást. A második szombaton, bérfizetés után elszaladt a zálogházba. Kiváltotta felöltőjét. Örvendett a viszontlátásnak. A felöltő azonban meggyűrődött, meghervadt azóta.

- Majd ha tehetem, kivasaltatom, kitisztítatom - vigasztalta magát.

Este elment a Sas utcába. Megkérte a házmester kisfiát, hogy hívja le a kapu alá Julit. Hadd lássa, hogy nem elesett ember ő, talpraáll a maga erejéből...

22

Másnap, vasárnap délután három órakor találkoztak a Bazilika előtt. János Tógyerral volt - az is földi.

Juli elhozta Kincses Marit, akivel együtt szolgált. Dunántúli lány volt, kicsit gyorsan beszélt, meg kellett szokni, amíg megértette az ember. Különböző helyes, csinos, fiatal volt az is. Szőke volt, Juli meg barna és fejjel magasabb. Vasárnap mindketten copfban viselték hajukat, hátuk közepén a vége, színes szalagcsokorral. Sok tarka szoknya volt rajtuk, virágos, szűk pruszlik,

kezükben keszkenő, lábukon vastag, kötött harisnya. Egész héten fekete szobalányi ruhában pompáztak, vasárnapra, szabad állapotban visszaváltoztak falusiakká. Csak csizmát nem hordtak többé. Helyette gombos félcipőt.

Szépek voltak így ketten. A két meglett özvegyember büszkén ballagott mellettük.

- Hová megyünk?

- A Ligetbe. A Vurstliba.

A két lány egyszerre sikított fel örömeiben.

Megfogták négyen egymás kezét. János került a két lány közé, Tógyer Juli mellé szélről, mert a földiek együtt maradtak. Az egész járda szélességében lépkedtek egymás mellett. A Nagykorona utcán haladtak először az Erzsébet térre. Ott már virított a sok színes szoknya. Áldogáltak a járdán, a sétatéren csoportokban. Négy-öt lányra jutott egy legény. Többnyire katona. A Buda környéki sváb falvakból való háztartási alkalmazottak és a városban dolgozó, a laktanyákban szolgáló, odavalósi fiúk találkozó helye volt ez. Juli az István térre szokott járni, a Dob utca mellett, ez az ő vidékük gyülekezője vasárnaponként. Mári a Nyugati-pályaudvar elé, a Váci út torkolatához. Így tartják egymással a kapcsolatot az egy környékre valók, kicserélik az otthoni híreket, állást is közvetítenek egymásnak, ha valamelyikük már nem bírja ki helyét, „mert a naccsága olyan szekánt”. A három évre idegenbe került katonák is így érintkeznek szülőföldjükkel. Ámbár a katonákat többnyire odahelyezik, ahol nem akad földi, meg ha akad is, nem oda jár a baka, ahová a földik, hanem ahová egy bizonyos kislány, aki nem is földi...

Jánosék ellépkedtek az Erzsébet téren csivitelő csoportok, szőke copfok, rikító szalagsokrok mellett. Juli kardoskodott, hogy a Rákóczi úton kell a Városligetbe menni, úgy szokás. Arra jár a nép.

Jani kevésbé ragaszkodott ilyen begyökeresedett hagyományokhoz. Tudta, hogy a Rákóczi út innen óriási kerülő a Liget felé. Juli, Mári elképedtek forradalmi javaslatára:

- Gyerünk az Andrássy úton.

- Ott csak az urak járnak!

- Hát aztán?

Tógyer is ellenkezett. Az nem jó, oda ő nem megy! Végül is elfogadták a közvetítő megoldást: kerülő, de kisebb. Mennek a Király utcán.

Vasárnap van. Az egymás mellett sorakozó kis boltok redőnyei lehúzva. Minden boltnak van egy boltosa, a boltosnak felesége, aki „naccsága” és akinél Julik meg Márik szolgálnak... A Király utcában csak egy cukrászda van nyitva. Kíváncsian bekandikáltak az ablakán, aztán tovább mentek. Juli pörölt:

- Látja, Jani bácsi! Mondtam, hogy menjünk a Rákóczi úton. Ott kényelmesen elfér az ember. Itt olyan keskeny a járda, hogy nem is mehetünk egymás mellett. Folyton letaszígnak az útra...

Csak a Teréz-templomon túl békült meg Juli. Ott az utca kiszélesedik is ismét kézen fogva mehetek négyesben. Sodorták is, aki elébük került. Közben beszélgettek.

Juli elmondta, hogy amikor télen Janival az az eset történt, Mersichné el akarta őt küldeni. Még jó, hogy Henrik úrfi olyan jó volt, lebeszélte az anyját. Így aztán ott maradhatott Juli. - Henrik úrfi nagyon finom hozzám. Igazán nem tudom, mivel érdemlem tőle...

János megharagudott.

- Ha finom, ha nem finom, sose akard te azt megérdemelni - pattant fel -, csak vigyázz magadra, meg arra az úrfira. Egyik olyan, mint a másik.

- Miért kiabál Julival? - avatkozott bele Mária. - Nem csinált semmi rosszat. Arról nem tehet, ha az úrfi finoman beszél vele. Az is baj?

János elnyelte mérgét. Csak annyit dörögött:

- Nem mondtam mást, csak hogy vigyázzon magára...

A Lövölde téren túl kiértek a Városligeti Fasorba, elhaladtak a fák alatt, amelyeken már duzzadtak a tavaszi rügyek. A két lány nótázni kezdett, de ha szembejött valaki, lehalkították hangjukat dúdolóra.

A Liget szélén balra fordultak és szaporázták lépteiket. A lánc szétszakadt. A lányok valószínűleg szaladtak és maguk után vonszolták kísérőiket. Boldog izgalom töltötte el őket, akár a gyerekeket. Jaj, már idehallatszik a Vurstli!

Papírtrombiták rekedt üvöltése, kereplők zaja töltötte be a levegőt. Kis harangok csilingelésébe, verklik gépzenéjébe rezesbandák harsogása keveredett. És közbe-közbe pufogtak a puskák a céllövöldékben.

Már ott is voltak a Vurstli szélén. Óriási por. Nyüzsgő embersokaság tülekedett előre-hátra, szembe, egymás háta mögött. Mindenki igyekezett valamerre, mindenki látni akart mindent. És ezek a látnivalók csupa nagyszerűséget ígértek.

- Friss a soss-pre-ec! Itt kapható a soss-pre-ec!

Vettek egy-egy sósperecet a lányoknak. Aztán tolongtak tovább. A zajt itt már az egymást túlharsogó kikiáltók fokozták pokoli zűrzavarrá.

Jánosék mellett egy szandálba, nadrágba, és a kora tavaszi időjárás ellenére, csak vöröscsíkos trikóba öltözött, kis ember állt. Micisapka a fején, tarkójára tolva. Seszínű bajusza kurtára vágva, haja csapzottan lógott homlokába. Mint egy fanatikus üvöltő dervis, magából kikelve üvöltötte:

- Két grajcár a dallos-könyv! Csak kétt grajcár a dallos kő-önyv! A legújabbslá-gerekke-el!... Pali-Pali-Palikám, fizesd ki a vacsorám!... A vass-gyere-ek! A vass-gyere-ek!

És tönkreordibált torkával, rekedt hangon nyomban rákezdett a legújabb, a legnépszerűbb ligeti dalra:

*Ha a-a Ligetbe kí-imegyek,
körülvesznek a kíberek.
De én közöttük á-átmegyek,
mert én vagyok a vass-gyere-ek,
a vass-gyere-ek, a vassgyere-ek!*

A lányok megragadták Janiék karját és elgyönyörödve hallgatták. Egész tömeg torlódott a daloskönyv-árus körül.

- Kszöm szépen. Tsék pancsolni.

Osztogatta a füzetkéket, zsebelte a krajcárokat. Aztán rázendített a szívhez szóló balladára a szegény suszterinasról, aki lelőtte anyja és családja megrontóját.

*Kálvária téren minap mi történt,
hallgassátok a Kis Laci esetét...*

Mári a szemét törölte. Juli magafeledten szorította János karját. Az nem tehetett egyebet. Előkerült zsebéből a négy fillér és az éneklő árus markába vándorolt. Az nyújtotta a füzetet.

Közben tovább üvöltötte kibicsakló hangon:

*Szegény Lacit a rendőrök megfogták,
a börtönbe vitték, ottan becsukták.*

A lányok megnyálazták ujjukat, fellapozták a füzetben a szöveget, együtt dúdolták az áruossal:

*Megkövetem a kapitány urakat,
csak megvédtem a két szegény árvákat.*

A faluról Pestre került egyszerű ember érzelmvilágát szolgálta ez a vásári ponyváról az aszfaltra telepített nótáskönyv. János is elszomorodott. A többinek ez a kis érzékenyülés múltó, szükséges hangulat volt - benne megmaradt. Mióta Élesdről elkerült, ha volt is olykor derűsebb perce, lelke általában nyomott maradt. Fájdalma elkísérte, amerre ment. Többé a Vurstli zsvajgása se nyomta el. Mint felnőtt a gyerekeket, úgy kísérte tovább a lányokat. Csodálkozott Tógyeren, hogy nála idősebb ember léte, mennyire együtt érez a „gyerekek”-kel. Pedig már öszült lelógó, nagy bajusza.

Mellettük magasba lendültek a hajóhinták. Minden hintán egy lány, egy legény. Amikor a hinta nagyon magasan járt, úgy illett, hogy a lány sikítson. Hát még amikor némelyik legény úgy meghajtotta, hogy a hinta átfordult a tetőponton és teljes körfordulatot írt le!

- Menjünk hintázni! - szakadt fel Máriból a kívánság.

Szerencsére ebben a pillanatban kezdett szomszédságukban csilingelni a körhinta csengettyűje.

- Tessék beszállni! Beszállni tessék! Hölgyeim és uraim! Egy menet csak tíz fillér! Csak tíz fillér!

Rohanva kapaszkodtak fel a ringispíltre. A lányok tükrös hintóba kerültek, Tógyer lóra pattant. János nem akarta rontani kedvüket, ő is felszállt, de nem ült sehova. A ringispíles ember körbeszaladt, beszedte a díjakat:

- Mehet!

A villanymotor meglendítette a nehéz alkotmányt. A lányok tükrös hintója külön is forgott, mégpedig ellenkező irányban, mint a körhinta. Tógyer lova hintázott. János pedig pokolba kívánta az egész multságot és csak arra ügyelt, hogy szédülés nélkül állja meg a tíz percet. A tulajdonosnő - kövér, festett hajú asszonyság - a középén állt s míg körülötte forgott a világ, kötelességtudóan csavarta a verklit, melynek muzsikájából csak a vastag kíséret hangzott: bum-bum-taram, bum-bum-taram.

A forgás lassult, az alkotmány megállt.

- Kiszállás!

- Kár, hogy már vége - sóhajtott Juli.

- Olyan szép volt a hintóban - ábrándozott Mári.

- Tógyer bácsi volt a mesebeli királyfi, lóháton kísérte a királykisasszonyok hintóját - csúfolódott Jani, mire a lányok hátbavágták.

Piff-puff - szóltak a puskák a céllövöldében. Megálltak nézelődni. Ritka volt a találat: ha volt, akkor leesett egy bádognyúl, vagy körbefordult egy pojáca.

- Megpróbálom, úgyse lőttem katona korom óta - mondta Tógyer. Befizetett. De nem szolgált neki a szerencse. Csóválta is fejét a szégyenen, amely a lányok szeme láttára érte.

- Jani bácsi is próbálja meg.

Nem szívesen tette. Kivette Tógyer kezéből a puskát és megnézte. Nem hiába volt három lövészbajtja a katonaságnál, megtalálta a hibát. - Balra ferde a célgömb, azért nem találtál.

- Háromszori szerencsés lövés után, a találó ajándéktárgyat kap! - biztatta a céllövöldés az ácsorgókat. Olcsó csecsebecsét mutogatott egy polcon.

János előbb álló célt keresett. Talált.

- Jó a puska, ugyebár, csak jó kéz kell hozzá - ordított a lövöldés.

Legnehezebb cél az a tojás volt, amelyet szökőkutacska vize vitt a magasba, aztán alábbszállt a víz, vele a tojás; folyton mozgott.

János eltalálta. A lányok el voltak ragadtatva. Újra és újra a tojást vette célba, a lövöldés nem kis aggodalmára. Törte a tojásokat. Takarékos életmódjával ellenkezett, de még kétszer befizetett.

Végül a lövöldés egy apró celluloid babát nyújtott át ünnepélyesen Julinak. - Ezt az úr nyerte a kisasszonynak.

Viháncolva haladtak tovább. A festett vászonnal borított mutatványos sátrak mintha mind óriási titkokat, pompás élményeket rejtegetnének. Nincs annyi pénz a világon, amennyiért mindbe be lehetne menni!

Az egyik sátor oldalán szinte reszketett a ponyva, úgy harsogott, dobolt odabenn a zenélőgép. A bódé eleje emelvény, azon két csúnyácska törpe álldogált. Cilinderben, frakkban a férfi, menyasszonyi ruhában, fehér fátyolosan a nő. Cinóberrel vörösítve az arcuk, mégis olyan butaszomorúan álltak, hogy fájdalom volt nézni. Előttük ágált a kikiáltó:

- Tessék, hölgyeim és uraim, tessék besétálni! Itt láthatók a világ legnagyobb törpéi... Itt van az orrjáskígyóó: fejétől fargáig disz meder, farrkától fejéig hussz méderr, összesen ödvenn méderr!... Itt látható a buvvárr! A víz alá buv, nem esz, nem isz, hanem ír és olvasik!

Ejnye, be ismerős ez a trikós alak - tűnt fel Jánosnak. Az már feléjük is fordult:

- Csak tessék, tessék! Katonák örmestertől lefelé a felét fizetik. Szép kisasszonyok, ha szabad kérnem!

- Hát tartalékosok mennyit fizetnek? - kérdezte Tógyer.

- Darrdalékosok ma eggész kivételesen az egézszer fizedik. Legyen szerencsém hadgyakorlat alkalmával, akkor a felét.

A kikiáltó leszökölt a lépcsőn és fölsegítette Julit a bejáráthoz. Utána kényszerültek a többiek.

- Nem fizetnek semmit - súgta gyorsan. - Csak megindítják a forgalmat. Ez a reklám... Gyerünk, hölgyeim és uraim! Csak egymás után.

Mit láttak a homályos ponyva mögött, mit nem - maguk sem tudták. Néhány festett kép, egy megvilágított akvárium és egy másik ordító alak, aki magyarázott valami zagyvaságot, majd a túlsó ajtón kitessékelte a betévedteket.

Onnan nem volt visszatérés a bejárat oldalra, csak igen nagy kerülővel. A becsapott emberek inkább egy fröccsbe, vagy pohár sörbe fojtották bosszúságukat. A hátsó kijárat ugyanis egy vendéglő kerthelyiségébe nyílt, ahol fehérkabátos pincérek futkostak italokkal.

Itt Tógyer fizetett. Jani hátranézett. Csakugyan! A bódé előtti tülekedésben pillanatra felvillant szeme előtt, inkább megérezte, mint meglátta, hogy utánuk nem más jött be, mint - Hartl Guszti.

Az már iszkolt is kifelé a vendéglőből. Tógyer maradni akart, de a lányok Janit pártolták.

- Gyerünk vissza a mutatóanyagokhoz.

Visszaballagtak. Messzebről János újra megnézte a kikiáltót. Ő volt kétségkívül. Tógyer is megismerte.

- Te! Nem a mi Mura Tónink az, aki fenn úgy kiabál? Nahát!

- Nem a mienk az már...

Jani ekkor már mást is látott. Ismét Hartl Guszti kapaszkodott fel a lépcsőkön, valamit Tóni markába nyomott.

- Köszönöm szépen. Tessék besétálni.

A kikiáltónak eltűnt keze a zsebében. Tovább járkált és kiáltott.

- Hartl is „reklám”? - töprengett János. - Azért jár be tízpercenként? Aligha. Hartl zsebtolvaj. Mihelyt valamit szerzett, leadja Tóninak. Az falaz neki.

Tógyer azonban ártatlan megbotránkozással szemlélte, hogy egy élesdi ember, aki vele együtt dolgozott, hogyan csúszhatott le városligeti jasszá. Közelebb tolakodott.

- Tóni, te! Szerbusz - köszönt fel neki.

Tóni lehajolt és megrázta a kezét. Ezzel is felkelti a nézők érdeklődését.

- Hát nem szégyelled magad, komédiázni? - korholta Tógyer. - Hiszen kiszakad a torkod. Gyere inkább, igyál velünk egy pohár sört. Szerzünk neked munkát az épületen, ahol mi dolgozunk Béni Janival.

- Köszönöm, Tógyerkám. A szezon végén okvetlenül jelentkezem.

Tógyer nem értette, mi ebben a vicc. Tóni azonban már otthagya és tovább ordibált, miközben szeme Hartlt kereste a tömegben: mikor bukkan fel újra és nincs-e a közelben rendőr?

Távolabb kitartó harang-csilingelés keltette fel figyelmüket. A Kis Színkörben kezdődött az előadás.

- Voltatok már színházban, lányok?

- Még nem.

- Én sem.

Bementek az állóhelyre. Láruk alatt úgy ropogott, recsegett a kiszáradt deszkapadló, alig hallották, mit beszélnek a színpadon. Szerencsére a művészet ligeti apostolai többnyire olyan ordítózást csaptak, mint a kikiáltók. Zongora, dob és trombita volt a zenekar. Valami bohózatot adtak. Gyorsan pergett az előadás, egy délután háromszor is eljátszották. Mi történt a nagy összevisszaságban? Az első felvonásban kétségkívül megtetszett egy elegáns úrnak egy elegáns kisasszony, de hiába énekelt, táncolt neki - nem kellett. Sértődötten távozott. A második felvonásban a szép kisasszony epekedve énekelt és táncolt, de most ő nem kellett az

úrnak. Azért se! Végre jött a mindent rendbehozó harmadik felvonás. Mikor bejöttek a színpadra esküvői öltözetben, a taps majd szétvetette a deszkaszínházat, úgy tetszett ez a megoldás a népnek. Valóban, ilyesmi nem mindennap fordul elő...!

Juliéknak is nagyon tetszett. Hazafelé Máriával érzelmesen énekelték, hogy: „Hallja, postás kisasszony! Énrajtam ne mulasson. Nyissa ki az ablakát. S ha már csókot nem is ad: Adjon hát egy bélyeget...”

Korán esteledett. Most nem gyalogszerrel mentek. Omnibuszon! A végállomáson szálltak fel, a kocsi üres volt. Az utazást megint vita előzte meg. János szerette volna megpróbálni, milyen ülés esik odafenn az emeletes omnibusz tetején. Emeletes omnibusz azonban csak az Andrássy úton közlekedik. A lányok azonban viszolyogtak ettől az útvonaltól. Mintha csak a minden házban kiszögeezett tábla rémítette volna őket: „*Cselédeknek és hordároknak a fölépcsőn járni tilos!*” Ők a hátsó lépcsőházhoz szoktak... Ezért egy „földszintes” omnibuszba szálltak, mely a Király utcán halad végig. Ennek előnye, hogy a kocsis mellett is lehet ülni. János oda kitelepedett Julival. Tógyer és Mária bent a kocsiban ültek és az ablakon tréfásan ki-kikopogtattak Janiéknak.

A nehézkes, széles kocsi elindult. Ritka jószág volt még akkor keréken a gumiabroncs. Még a kétfogatú bérkocsiknál, a fiákeroknál is kivételes. Dübörgött, csörömpölt a kövezet gránit kockáin az omnibusz, zörögtek az ablakok, és a kocsi belsejét megvilágító petróleumlámpa. Csattogtak a testes lovak patkói. Janiék jó érzéssel nézték ilyen közélről a lovak széles hátát. A falu óta nem volt ló a közelükben.

A kocsi keresztezte a Károly körutat, végigzörgött a Deák Ferenc utcán, neki a Lánchídnak. A pesti Lánchíd-főnél egy hajcsárgyerek még egy lovat kapcsolt a kettő mellé. Így kapaszkodtak fel a híd közepéig. Ott egy másik gyerek lekapcsolta a lógóst és csöndesen visszaterelte a hídfőig. A híd ívének lefelé hajló részén a kocsis még a féket is becsavarta.

Kiélvezték az utazást. A budai Alagút előtt leszálltak. Visszasétáltak a hídon, a keskeny járdán, amely a pilléreknél még beljebb fordult, oly keskeny közt hagyva, hogy az úttesten csak egy kocsi haladhatott át a pillér boltozata alatt.

A hídon és a két parton végig égtek a gázlámpák. Hűvös szél fújt a Dunán.

- Istenem, de szép ez a büdös Pest! - sóhajtotta Mária.

A Fürdő utcában elbúcsúzkodtak.

- Szerbusztok, lányok, Két hét múlva újra találkozunk.

23

Április közepe volt.

Ebédidőben egy mogorva, idősebb munkás szólt be Jani bódéjába:

- A szaktárs szervezett?

- Miért kérdi?

- Én bizalmi vagyok. Ha nem haragszik, tudni szeretnők, ki van velünk.

- Hát én igen... Az építéshez csak most kerültem. A bőrösöknél vagyok. Itt az igazolványom, minden havi bélyeg be van ragasztva. Megmondom, ahogy van: nem akarok onnan kimaradni.

- Be kéne lépnie hozzánk is.

Az ajtóban egy másik munkás képe bukkant fel. Kint hallgatta a beszélgetést.

- Szervezett. Az a fő.

Félrevonultak, suttogtak. Aztán derűs arccal tértek vissza.

- Idehallgasson, szaktárs. Maga nem lép be hozzánk. Megértette? Akárki kérdi, hogy szervezett építómunkás-e, csak felelje, hogy nem. Többet ne szóljon. Bízza ránk. De minket elfogad-e bizalminak?

- El hát, ha azok.

- Azok.

- Nahát.

Másnap reggel a főpallér rontott be hozzá.

- Tagja az Építómunkások Szakszervezetének?

- Én nem.

- Akkor jó. Ne hallgasson az izgatókra, mert akkor más őrt kellene keresnünk.

Azzal elsietett. Később megint az öreg bizalmi nézett be.

- Tudja, mi készül itt? Új kollektív szerződés. Magasabb bért kívánunk. Sztrájk lesz... A vállalkozók makacskodnak. Készülni kell.

- Majd mi adjuk meg a jelt - javasolta Jani. Suttogott a bizalmival. - Fél nappal hamarabb leállhatunk.

A vállalkozó, a mérnök, a pallérok nem is sejtették, hogy a szervezetlen éjjeli őr bódéjában éjszakánként milyen munka folyik. Tógyernek mostanában többet kellett kint az őrködésben Janit helyettesítenie. Ezalatt Jani írt...

Április 21-én este a bizalmik magukkal vitték a Szakszervezetbe, hadd tudja meg idején, hányadán van a dolog. Megtudta.

Másnap reggel, amikor a munkások megjelentek az épületen, minden sarokban, minden fordulón cédulát találtak. A vállalkozó szögeivel, a vállalkozó kalapácsával fölerősítve, nagy, olvasható betűkkel:

**MA DÉLBEN 12 ÓRAKOR TEGYÉTEK LE A SZERSZÁMOT!
SZTRÁJK!**

Másnapra az egész szakma csatlakozott... Egy hét múlva megkapták a magasabb bért.

*

Az egyszerűen bútorozott diákszobában ketten ültek. Márkusz Miksa volt Szerecsen utcai bőrnagykereskedő kisebbik fia, Géza, meg ennek osztálytársa, Ottó.

Ottó kifejtette terveit:

- Jövőre leérettségizünk. Akkor a sógorom - tudod, a nővérem férje - bevezet a tőzsdére.

Géza mozdulatlanul meredt Ottóra, aki a világ legtermészetesebb hangján beszélt. Fekete, jóalakú, csinos, de kissé közönséges képű fiú Ottó. Géza valamivel alacsonyabb, keskenyebb, szőke és gondolkodó arcú. Hat éve járnak egy gimnáziumba, egy osztályba. Egy házban is

lagnak, de nem barátok, mert családjaikat nagy társadalmi különbség választja el. Ottó apja ugyanis csak utazó ügynök. Néha mégis összeülnek.

Délután együtt jöttek haza a nem kötelező gyorsírás-óráról. Belemélyedtek a viharos közélet vitatásába s a beszélgetést Géza szobájában folytatták. Ez most megdöbbenve nézett társára. Hát ez lakik benne, így gondolkodnak osztálytársai! Hét éve napról napra ugyanazon a tananyagon haladtak végig. Ovidius és Vergilius költeményeit olvasták, Livius történelmi művének hősi elbeszéléseit, Cicero szónoklatait... Stiliztikát, költészet-elméletet, szónoklattan, irodalomtörténetet tanultak. A természet különböző területeinek rejtelseit. Vegyészetet, fizikát...

És ezek után Ottó tőzsdés lesz. Ad és vesz. „Jól” nőszül; ostoba, puccos feleségét Siófokon nyaraltatja, télen pedig kártyapartikat rendeznek barátaikkal...

Életprogramul ezt a tanulságot vonta le a történelem szédítő méreteiből, a fáraók gúliától a magyar szabadságharcig. A tudomány csodáiból, az irodalom remekeiből, a hősök tetteiből!

Gézát olyan mély szomorúság töltötte el, hogy felháborodása sem tudott erőre kapni. Mint a fejbeverés, eltompította Ottó kérdése:

- Te, persze, a családi üzletben maradsz?

Elvörösödött. Halálosan szégyellte magát. Nem először volt ez az érzése: ingoványban van; emberfölötti erőre van szüksége, hogy kimásszék a hínárból és lemosdjék.

- Családomnak nincs üzlete.

- Jó, jó, tudjuk. Pillanatnyilag. De majd csináltok újat. Márkuszékat nem kell féltetni.

Kitért a vita elől. Próbálta másra terelni a szót.

- Olvasod a Budapesti Naplót? A bátyám rábeszélte szüleimet, hogy erre fizessünk elő. A legjobb napilap. Minden vezércikke irodalmi alkotás. Példa lehetne a retorika tankönyvben. Vészi József, Bíró Lajos, Kabos Ede, Goda Géza, Ady Endre írják. Ragyogók. És a tárcarovat! Tudod, milyen szédületesek Ady Endre versei? Már csak azért is érdemes olvasni a lapot. Ilyent magyarul még nem írtak. Milyen szürke, milyen lapos mellette minden mai nagyság: Ábrányi Emil vagy akár Endrődi Sándor, hogy ne is szóljunk Szabolcska Mihályról. A tizenhatodik század magvas magyar nyelve tör elő a legmodernebb érzelmek kifejezésére.

Ottó egy percre figyelte a lelkes hangra. Aztán játszani kezdett az asztalon fekvő újsággal. Unatkozott.

- Nagyon mellre szívod a tananyagot - jegyezte meg.

- Ez nem tananyag - védekezett ügyetlenül Géza.

- De olyan. Engem nem érdekel az egész iskolai marhaság.

Géza nem először hallott ilyen kijelentéseket iskolatársaitól, de csak kamaszos nyegleségnek vette. A meggyőződéses kulturálatlanság először ütötte meg ilyen kétségbevonhatatlanul.

- Hát akkor miért jársz gimnáziumba?

Ottó vállat vont.

- Amiért mások. Hogy érettségim legyen. Ez emeli az ember társadalmi helyzetét. Több hozományt kap. És főleg a katonaság miatt. Három évig bakának, vagy egy évig önkéntesnek, aztán tartalékos tisztnek lenni - lényeges különbség. Miért? Neked mire jó? Az ember keressen pénzt, pénzt, öregem, ez a fő!

Géza elsápadt. Halkan, indulattól reszkető hangon jelentette ki.

- Én nem fogok pénzt keresni. Én utálok a pénzkeresést. Mocsok.

Ottó elhűlve nézte. Társa folytatta:

- Elvégzem az egyetemet és fizetésemből fogok élni. Tanár leszek, dolgozom, a hivatásomnak élek. Terjesztem a tudást.

Felugrott. Indulatosan járt fel-alá a szobában. Iskolatársában tiszteletet keltett fellépése, de nem értette.

- Egy ócska tanár? Koldus fizetéssel?

- Az ócska tanár, ahogy mondod, koldus fizetéséért a közt szolgálja, a társadalmat. Felsőbbrendű ember és előkelőbb, mint a te jóhozományú pénzcsinálód!

Ottó az újság alól előkotorta Marx-Engels válogatott munkáinak első kötetét. Mostanában jelent meg magyarul, füzetekben.

- Csak nem vagy szocialista?

Géza megragadta a kötetet. Lapozgatta.

- Idenézz, micsoda tanulmányok a történelem és a közgazdaságtan köréből. Az embernek egyszeribe kinyílik a szeme. Megérti az emberiség sorsát, a múltat és a jelen hétköznapjait.

- Furcsa - csóválta fejét Ottó -, hogy egy jó családból való fiú... Még képes leszel és elmégy szociáldemokratának.

- A szocialista egyetemi hallgatók körébe járok. Egyelőre mint vendég.

Ottó felállt, megveregette a vállát és már nem azzal a tartózkodással beszélt, amivel az ügynök fia a nagykereskedő fiával beszél. Fölényesen búcsúzott:

- Nem baj, öregem. Egy egész tanév nagy idő. Az alatt megjöhet az eszed. No, szervusz.

Társának távozása után Géza bosszankodva ült asztalához. Felcsavarta a lámpát és olvasni kezdett. Hamarosan belefelejtkezett.

Szerencsétlenségére ekkor jött be hozzá a bátyja, Pali. Vacsora előtt egy kis beszélgetésre. Géza késői gyerek; tizenkét évvel idősebb bátyja a felnőttek közé számított a szemében.

- Papa megkért, beszélgessek veled kissé a jövődről - kezdte Márkus Pál.

Leültek. A helyzet ünnepélyes volt. Gézát egy kis ijedtség csapta meg, mint a külvilág, a nagy, félelmes idegenség szele. Az életben mindent simának, magától értetődőnek képzelt - nem számított ilyen beszélgetésre.

- Papa felveti a gondolatot, hogy nem kár-e neked még egy évet eltöltened a nyolcadik gimnázium elvégzésével. A te eszeddel a nyár folyamán könnyen elkészülhetnél a különbözeti vizsgára kereskedelmiből. Az csak hároméves iskola és ősszel mindjárt érettségizhetnél. Akkor máris beléphetsz valahova gyakornoknak...

Pál elhallgatott. Géza falfehér lett, feje előrecsuklott, válla meggörnyedt.

- Mi az? Rosszul vagy?

Géza nem felelt. Eddig természetesnek találta, hogy családja gondoskodik róla, taníttatja. Most egyszeriben érezte, hogy felnőttek nézik és már nem tartják többé kötelességüknek nevelését. Ő pedig ki van szolgáltatva a felnőtteknek, akiknek pénzük van, nélkülük tehetetlen... Majdnem elsírta magát.

- El akarom végezni a gimnáziumot.
- Családunk anyagi helyzete jelenleg nem éppen fényes...
- Majd házi tanítványokat keresek.
- Hát annyira nem vagyunk. Azt az egy évet kibírjuk.
- Azután se leszek boltos! - tört ki Géza. - Utálok ezt a kalmárkodó, alantas mesterséget.

Pált feldühösítette ez a hang.

- Hát te miből élsz, taknyos!
- Hagyj békében! Hagyj békében! És kikérem magamnak - ugrott fel Géza, nekivörösödve.

Pali meghökkenve állt fel. Pillanatig szembenézett öccsével, azután szó nélkül kiment. Bevágta az ajtót.

Géza az ágyra roskadt, arcát a párnára nyomta. Könnyei a bordó színű ágytakarót áztatták.

Sötét este lett. Félóra múlva csöndesen nyílt az ajtó. Pali visszajött. Zavarban volt.

- Nem akartalak megbántani, öcskös - mondta -, ne haragudj.

A fiú még mélyebbre fúrta fejét a takaróba, torkát fojtogatta a zokogás. A mély kétségbeesésből azonban egy csapásra magához tért. Hirtelen felugrott, felkattantotta a mennyezetlámpát. Kivörösödött szemmel, feldúlt, sápadt arccal állt szembe bátyjával.

- Ülj le, Pali. - Szinte kiáltotta. Elé állt. - Nézd. Te igazán megértheted. Te igazán... Tőled kaptam az első könyveket. És azóta is.... Tudományos folyóiratokra fizetsz elő. Nem csodálkozatsz azon, ha nekem ez... ez életszükséglet.

- Ülj le te is. Nem csodálkozom. Csakhogy, fiam, az élet - - élet... Az ember először az egzisztenciájával foglalkozik, azután szabad idejében azt csinálja, amit akar. Akkor foglalkozhat irodalommal, zenével, tudománnyal. Ha megvan hozzá a pénze.

- Szóval az ember csak mellékesen lehet kultúrlény. Mert az luxus. A kultúra a szórakozások közé tartozik. Kinek lovaglás, kinek társadalomtudomány.

- Sajnos, valahogy így áll a dolog. Nekem nem tehetsz szemrehányást. Én művelődöm, kultúréletet élek.

- Ezt szeretem. A kettősséget azonban tagadom. Hogy más az élet és más a kultúra. Én olyan életet akarok, amely egészében, minden vonatkozásában át van szöve kultúrával.

- Akkor nem ebben a társadalomban kellene élned. Nincs olyan társadalom, amely ezt lehetővé tenné. Jelenleg legalábbis nincs.

- Tehát társadalmunkban csak kétféle ember van: dúvad, aki fogát csattogtatva gázol keresztül minden több forintért, több érvényesülésért - továbbá vannak hülyék?

- Hát ez így túlzás. Olyan pálya azonban, amelyről ábrándozol, nincs.

- Van. Több is. Én a tanárit választom. Mert akkor állandóan cselekedhetek, közvetlenül hathatok embertársaimra.

- Szép elképzelés. Tudod, milyen a valóságban? A tanár nem lehet kultúrlény, mert nincs elég pénze könyvre, folyóiraatra, színvonalas életmódra, utazásra. Egy kereskedő sokkal többet megszerezhet magának.

- Az emberen múlik! - Gézát már magával ragadta a vita heve. - Ha gazdag nem is lehet, de vannak módok, hogy valamennyire felsegítse magát. Könyvtárakba járhat. Írással is kereshet mellékesen...

Pali felállt, mosolygott.

- Idealista vagy. Ezzel nem sokra jutsz az életben. Majd csinálunk valamit. Ne izgulj, öcskös.

Magában azt gondolta: nem is rossz, ha a család egyik tagja értelmiségi pályára megy. Ez őrá is fényt vet: az öccse diplomás ember! Hátha viszi is valamire tudományos pályán ez a Géza. Társaságában bemutathatja: Öcsém, doktor Márkusz Géza egyetemi magántanár... Hízelt neki a gondolat.

Géza boldog volt, hogy bátyja melléje áll. Hamarjában szeretne volna kitálatni minden ábrándját.

- Tudod, majd ha tanár leszek... nem, már egyetemi hallgató koromban tanfolyamokat fogok tartani munkásoknak...

- Jó, jó! Most gyérünk vacsorázni.

Géza megfogta bátyja vállát. Csillogó szemmel fordult feléje.

- Már olyan rég szeretnék valamit mondani. Úgy furdal... a lelkiismeret papa régi alkalmazottai miatt...

- Légy nyugodt - felelte Pali szilárdan. - Mihelyt új üzletbe kezdünk, mindnek állást biztosítunk, aki vissza akar jönni. - Megkönnyebbülve, nevetve tette hozzá. - Beláthatod, hogy nekem ezek után fokozott mértékben családi és emberbaráti kötelességem, hogy gazdasági pályán maradjak.

24

Egy délelőtt Béni János éppen aludt a bódéjában, amikor látogatója jött. Erre igazán nem számított. Egy pillanatig azt hitte, hogy még álmodik. De nem: csakugyan Mura Antal volt!

- Szerbusz, Janikám! - Tóni zavartan vigyorgott, bár igyekezett az elfogulatlant játszani és könnyedén viselkedni. Mintha Jani nem látta volna már kínos helyzetekben.

- Szép tőled, Tóni, hogy eljöttél. No! Ül le.

- Hát igen. Arra gondoltam, hogy jó volna együtt dolgozni régi cimborámmal. Te persze azt hiszed, hogy én akármilyen ember vagyok. Szó sincs róla...

- Látom, látom. Hát mikor akarsz beállni. Beszélünk a főpallérral.

- Á, ide nem jövök. Annyit, mint itt, kevesebb munkával megkeresek a Ligetben. Még többet is. Téged akarlak állásba vinni, hogy lásd, ki vagyok.

- Kikiáltónak?

Tóni hahotázott.

- Ahhoz dörzsöltebb fiúk kellenek. Rendes, becsületes munkáról van szó. Van nekem egy ismerősöm a Kis Színparkban. Nyáron ott dolgozik, télen a Fővárosi Orfeumban. Díszletmester. Mire a Vurstli ősszel bezár, nyílik az Orfeum. Behozott engem télre színpadi munkásnak. Most jövök onnan, megállapodtunk. Azt mondták nekem az ismerősöm meg a gondnok: ha tudok

még egy rendes embert, közvetítem oda. Hát én rád gondoltam... Azért mert az emberrel mindenféle történik, nem muszáj mindjárt azt hinni róla, hogy... hogy már elfelejtette Élesdet, meg a cimboráit...

Jani felállt, úgy szorította meg Tóni kezét.

- Köszönöm. Nagyon köszönöm. Nagy jót tettél velem, Tónikám, ha átsegítettél a jövő télen. Megyek oda máris.

- Akkor elkísérlek. Hadd legyek biztos a dologban, én is...

Tóni útközben már elfogulatlanul fecsegett. Bármennyire hálás volt is iránta Jani, gyanakodnia kellett rá. Talán pillanatnyi érzékenyülés vezette őt hozzá, szerette volna, ha a régi becsületben tartják régi barátai - de hiába: Tóni már nem a régi. A hanyag, könnyelmű élesdi öreg legény lecsúszott a fővárosi alvilágba...

Aztán elkövetkezett május elseje. Jani valósággal izgatottan várta. Nagy élmény lesz. Hiszen az otthoni kis felvonulások, az ünnepség a Munkáskörben, vagy a majális a határban - az is mind szép volt, igazi ünnep. Itt a fővárosban százezrekkel lesz együtt. Ki tudja, milyen találkozásokra, milyen ismeretségekre ad alkalmat a munkásság nagy találkozója. És milyen nagy, igazán nagy lehet itt az ünnep...!

Nem úgy lett, ahogyan Jani tervezte. Előző héten egy segédmunkás kimaradt, hétfőn üres volt a helye. Jani hirtelenében beugrott. A pallér beleegyezett, hogy ő végzi a kimaradt munkás dolgát. Az éjjeli őrököt és a többi munkát is folytatta. Nehéz volt, mert Tógyer már nem volt segítségére. Mégis csinálta, hogy pár koronával többet keressen. Az utolsó napokat nehezen bírta. Meg is hűlt.

A május elsejét megelőző estét készülődésre szánta. Ruhájának, cipőjének takarítására, elemőzsiás csomag összeállítására. Mindezt előre szépen elgondolta.

Köhögött. Alig állt a lábán. Amikor a munkát befejező kongatás elhangzott, sietett kunyhójába. Jaj, ha most lett volna valaki mellette!

Tüzet gyújtott a kondér alá. Vászonzacskóban szárított rántást tartott, mint a kubikosok. Csak beledobott egy marékka a vízbe, sót, paprikát hozzá - és levest forralt. Jó sokat. Odakészítette a kenyeret is, de egy falatot sem tudott lenyelni. Csak a levest itta, forrón, sokat.

Aztán ledőlt heverőjére, hogy alszik egyet sötétedésig.

Éjszaka riadtan ébredt. Ki őröködik, ha ő alszik? Tagjai, mint az ólom. De csak talpra vergődött. Rázni kezdte a hideg: láza volt. Magára szedte ruháját és kiment. Körüljárta az épületet: minden rendben volt. Csak ma ne történjék baj és ne ellenőrizték éjszaka! Hiszen nem bírja a fennlétet.

Visszatért kunyhójához. Újra levest főzött. Aztán vizes ruhát csavart nyakára, mellére; becsavarodott a pokrócba. Egy ideig rázta a hideg. Aztán jobban lett. Elaludt.

Mélyen aludt világos reggelig. Akkor levetette a teljesen megszáradt borogatásokat. Megint kiment. Mindent rendben talált. Május elsejét talán még a tolvajok is tiszteletben tartják...

Vidám, napsütéses reggel volt. Derűs kék ég. Az utcán frissen trappoltak a fuvaroslovak, fülük mögött libegő, vörös papírpántlikákkal. Szalaggal befonva az üstökük is. Pántlikás az ostor, zöld lombokkal díszítve a kocsik bakja.

Az üzletek nyitva, de a kereskedők is színes papírcsíkokat ragasztanak a kirakatüvegre: ÉLJEN MÁJUS 1.

Sok az utcán az ünneplőruhás kisember. Feketében, kemény kalappal, sétabottal. Piros székfü vagy kokárda a gomblyukban. Igyekeznek a szakszervezetek gyülekezőhelyeire... Közeli utcában rezesbanda fújta a Marseillaise-t. Ott már felvonulók oszlopai haladtak.

Jani nem bírta erővel. Köhögött, hörgött, fuldokolt.

Újra levest készített, ma jel megint becsavarodott borogatásokba.

Átaludta május elsejét...

Másnapra túl volt a baj nehezen. Nem akart beteg lenni. Nem akarta elveszíteni munkáját. Rettegett az újabb nyomorúságtól. Bízott erős szervezetében s az csakugyan nem hagyta cserben őt. A nappali munkából kiállt. Vánszorogva, köhécselve végezte, ami teendője akadt. - Néhány nap múlva múlni kezdett köhögése. Ereje lassan-lassan visszatért.

Ezekre az éjszakákra Tógyert hívta örködni.

Tógyer ugyanis éppen ezekben a tavaszi napokban maradt el mellőle. A következő vasárnapon már Juliékkal sem ment a Ligetbe. Az épületre még eljárni dolgozni, de gyakran hiányzott. Szemben, a pálinkamérésben ismeretségre tett szert. Annak a háznak viceházmesternéje tetszett meg neki. Szlovák özvegyasszony volt. Egymás nyelvén alig tudtak, a magyar nyelvet is csak törték - mégis megértették egymást. Olyan harminc és negyven közti asszony volt, amilyen százezrével található a nagyvárosi nyomorúságban. Kora, arca szinte felismerhetetlen. Fakó, szürke arc, mely semmit sem mutat. Mindig mezítláb, fekete kendője bogra kötve a hátán, fejkendője eltakarja örökké fésületlen haját. Ruhája, képe mindig poros. Hol a szemetet hordja, hol a lépcsőt mossa, a házmesternét nagyságának szólítja... Mégis nála volt Tógyer szívének kulcsa. Eleinte csak szívességből segített neki esténként a szemét összeszedésénél. Aztán odaköltözött a pincelakásba...

Jánost egy ideig bántotta a dolog. Hiába, nem volt mit tenni. Tógyert is elnyelte mellőle a nagyváros mélysége, akár Mura Tónit, ha másképpen is. Ő azonban erősnek érezte magát. Nem fog elsüllyedni, egész ember, igazi ember lesz. Amilyennek lennie kell a munkásnak... Milyen az - ki tudná biztosan megmondani!

*

Az utóbbi időben Hegedűs Danit is elvesztette maga mellől. Nyomorúsága heteiben néha-néha találkozott vele a szakszervezetben, de került vele a beszédet. Valamiképpen ne gondolja szegény fiú, hogy terhére akar lenni. Amióta az építkezésnél van, este nem járhat el. Így teljesen elszakadtak egymástól.

Tudta Jani, hogy nem jól van ez így. Elhatározta, hogy fölkeresi napközben. Egy délelőtt, amikor éjjeli őr minőségében alhatott, az anyagkiadásnál sem volt rá szükség, elindult a műhelybe, ahol Dani dolgozott.

Danit azonban már nem találta ott, a Petőfi utcában. Mestere azt mondta, elment tőle a Klauzál utcába, egy cipőfelsőrész-készítőhöz.

Ott csakugyan megtalálta. Kis üzem volt, mindössze heten dolgoztak benne. A cégtáblán mégis a gyár elnevezés hivatkozott. Egy szabász vágta fel a bőrt a cipőkhöz különféle alakzatokra; ketten vászonbélések kiszabásával foglalkoztak, hozzáillesztették a bőrdarabkákhoz. Dani másodmagával ragasztó volt. Egymáshoz csírizelték a bőr és vászonbélés darabokat, melyeket azután két tűzőnő varrógépen végleg összeerősített.

A két varrógép berregett. Belépésekor Jani csak a nők előrehajló hátát látta, meg ápolatlan hajukat. A zajt élénkítette a kalapácsok kopácsolása. Dani és a másik ragasztó az összezsírozott bőrdarabokat egymásra kalapálták, hogy jobban tapadjanak.

- Jó napot - emelte fel fejét a szabász. - Mi tetszik? - Új arc volt számára Jani. Azt gondolta, vevő. Oldalt ugyanis állványon egymás mellé és fölé sorakozva nagy, kék dobozok helyezkedtek el. Mindenikre rá volt írva, milyen színű és méretű felsőrészeket tartalmaz. A kisebb cipész ugyanis átlag rendelőinek nem fabrikál már egyéni felsőrészt. Megveszi készen, csak a talpat csinálja maga hozzá, a rendelő lába szerint. Ilyen cipésznek gondolta a szabász Janit.

Ez csak intett Dani felé, hogy hozzá jött.

- Hegedűs úr - figyelmeztette a szabász. - Keresik.

Dani felütötte a fejét.

- Hát veled mi van? - kérdezte. Letette a kalapácsot, megtörülte csirizes kezét.

- Jól vagyok. Csakhogy építkezésen dolgozom.

- Már azt hittem, elvesztél.

- Azért kerestelek meg. Csak nem hiányoztam?

- Ne butáskodj.

Jani gyorsan elmondta, mint van és megkérdezte Danit, meglátogatná-e valamelyik este, mert ő nem mozdulhat el olyankor. Dani készségesen beleegyezett.

- Megyek már. Nem akarom, hogy a főnököd haragudjék.

Dani vállat vont.

- Nem ő a főnök. A főnök csak ritkán ül idebenn. Beszerzi az árut, kiadja a munkát és elszámol az anyaggal, pénzzel, amit a szabász kezel. Hóna alatt a táska: ez a főnök üzlete. Ajánlja magát a suszteroknál, megrendeléseket vesz fel, egyszóval ügynököl. Szorgalmas ember. Semmivel kezdte. Az a terve, hogy cipőgyárat csinál. Nemcsak felsőrészt, de egész cipőket készít és még boltot is nyit hozzá, abban árusítja. Ügyes gondolat, csak pénz kell hozzá. A város nő, a fogyasztás emelkedik. Ha hitelt kap, vagy egy pénzes társat, megvalósítja... Kis kezdet, kis üzem, de megvan benne a modern iparosodás minden lehetősége. A szabást, a stancolást géppel csinálják; a varrógépeket villanyra kapcsolják: egy ember meggazdagszik és több ezer kis suszter jut koldusbotra... No, szervusz!

Ezután elmúlt egy hónap: Dani nem jelentkezett. János már röstelkedett is, minek járt barátja után - az már megfeledkezett róla.

Június közepén, egy szép estén kunyhója előtt ül. A forgács vígan égett a kondér alatt. Üvegesedő szalonnadarabok közt hagyma pirult. Jani vizet öntött rá és vagdalni kezdte bele a burgonyát. Ott feküdt mellette tizenöt deka kolbász is, melyet a végén fog hozzászeletelni.

Váratlanul ekkor jelent meg Dani. János örömmel fogadta a vendégét. Az otthonosan telepedett a bogrács mellé. Az ide-oda csapódó füst megköhögte, de nem bánta. Jó mulatság a városba szakadt embernek nyílt tűzhöz ülnie, fogni a kanalat és a fortyogó vízben kavargatni a burgonya darabkákat...

- Add ide! - vette ki Jani kezéből a zacskót, melyet hegyesre csavart a boltos. Maga hintette a paprikát, mérte a sót a kondérba.

Csak mikor a két mázas tányérből jóízűen elfogyasztották az ételt, akkor kezdtek beszélgetni. Mindkettejük számára ez volt előző nap óta az első meleg táplálék.

- Zajlik az élet, azért nem jöhettem ilyen sokáig - mentegetődzött Dani. - Ha nem a szakszervezetben, akkor a pártban van megbeszélés, gyűlés.

- Eddig mire jutottatok?

- Még csak annyi bizonyos, hogy a belpolitikai helyzet alaposan megváltozott. A kormánypárt a választáson megbukott, de a kormány még a helyén van, noha az országban úgyszólván senki sem támogatja. Ilyen viszonyok közt a munkásságnak meg kell mozdulnia, előtérbe kell lépnie. Itt az alkalom. Követeljük az általános, titkos választójog bevezetését. A parlamenti többség, a koalíció valljon színt: a nép mellett van-e, vagy csak az uralkodóosztály egyik csoportját képviseli.

- Hallom, voltak már kisebb tüntetések.

- Igen. Tisza Pista ellen. A koalíció napról napra tüntetőket küld a Körútra, a Kerepesi útra, abcúgolják Tiszát, a kormányt, éltetik a nemzeti követeléseket, a külön magyar pénzügyet, hadügyet... Emellett a munkásság is kezd már mozogni. Tüntetésünk a választójog mellett. Ezzel akarunk nyomást gyakorolni a koalícióra: vezérlő bizottsága javában vitázik, álljon-e a választójogi reform mellé, vagy sem. Vannak, akik meg akarják nyerni a népet, vannak, akik félnek tőle. Ezért egyik így vélekedik, a másik amúgy. Bizonytalan helyzet, nem tudni még, mi lesz belőle... Veled mi van?

Jani elmondta, hogyan él. Őszig van munkája és fedél a feje felett. Addigra elkészül ez a ház. Szerencsére van már állása őszre, színpadi munkás lesz a Fővárosi Orfeumban. Csak akkorra lakást kell keresnie.

- Dehogy kell keresned. Hozzám jössz, a mi szállásunkra és kész - ütött jókedvűen a vállára Dani.

- Hej, Danikám - örvendezett János. - Be jó lesz, hogy újra együvé kerülünk!

Így beszélgettek az épület udvarán álló bódé előtt, amikor az utcáról behallatszott a rikkancsok kiabálása.

- Rendkívüli kiadás! Rendkívüli kiadás! Az új kormány letette az esküt!

Vettek egy lapot. Gyertyafény mellett olvasták el a bódében. A közel öt hónapja húzódó kormányválságnak a császár huszárvágással vetett véget. Ha nem lehetett parlamentáris kormányt összehozni, kinevezett parlamenten kívülit. Tisza már régen lemondott, csak ideiglenesen vezette az ügyeket, helyzete tarthatatlan volt. Itt van hát az új kormány. Nem politikusok a miniszterek, hanem hivatalnokok, szakemberek. A miniszterelnök pedig egy öreg tábornok, a császári darabont-testőrség „kapitánya”: báró Fejérváry Géza.

- Van-e a miniszterek közt ismerős név?

Dani elgondolkodott a névsoron.

- György Endre, a földművelésügyi miniszter, valaha, évtizedek előtt cikket írt a szocializmusról, sokat foglalkozott a szövetkezeti mozgalommal. Belügyminiszter: Kristóffy József. Ez meg társadalomtudományi felolvasásokat tartott a múlt években, az elvtársak beszéltek róla. Valami reform-szaga van ennek az új minisztériumnak. Csak nem akarnak Bécsből kicsit ráijeszteni a mi nagyságos urainkra!

- Hiszel a nagyoknak? Akarhatnak jót a népnek?

- Bajosan. Ez a kormány a bécsi császár kormánya, a magyar urak ellen, darabontkormány ez!

Az éjszakai gyorsvonat percig sem időzött a csehországi Konopist állomásán. Egyetlen utas szállt le. Magas alakján bő, világosszürke felöltő, fején szürke keménykalap. Kezében kis táska. Hosszú léptekkel sietett végig a peronon a kijáráshoz. Ott egyszerű kétfogatú várakozott. A kocs mellett álló inas már ismerte a jövevényt.

Felrántotta az ajtót és meghajolt.

- Excellenc - suttogta.

A kocs nekilódult és zörögve futott a városka néptelen főutcáján. Itt-ott egy-egy utcai lámpa pislákol. Aztán elmaradtak a lámpák, tavaszi fák friss szaga csapott be az ablakon. Itt már kezdődött a kastély parkja...

*

Az utasnak eszébe jutott egy másik éjszakai utazása. Pár év előtt... Bécsben járt, ott töltötte szabadságát, megnézte a birodalmi fővárost. Aztán III. osztályú személyvonaton dőcögött hazafelé.

Nemdohányzók számára fenntartott kocsiban ült. Bécsben, a vonat indulása előtt az utolsó percben egy katona szállt fel. Vele szemben telepedett le a fapad sarkára.

Nem törődött vele. Mégis valami furcsa érzése támadt, de csak később tudatosodott benne, mi volt ez. A III. osztályba szálló katonából nem csapta meg a kaszárnyák jellegzetes dohány- és verejtékszaga, amely kiirthatatlanul beleszívódik a kincstári egyenruhákba.

Jött a kalauz, lyukasztotta a jegyeket.

- Adjon nekem jegyet. Utolsó pillanatban értem a pályaudvarra, nem volt időm váltani - dörögte a katona és megnevezett egy közeli kis állomást, amely azonban már a magyar határon innen feküdt.

A kalauz kiállította a jegyet. A katona a zsebébe nyúlt.

- A másik ruhámban maradt a pénzem!

A kalauz dühös lett.

- Kiállíttatja az emberrel a jegyet! Most ki fogja ezt nekem megfizetni? Igazolja magát, őrmester úr, majd a vasútigazgatóság behajtja magán a büntetéssel együtt.

- Az igazolványom...

A katona zavartan tapogatta zsebeit. Köpenye, mely félig eltakarta arcát, szétnyílt. Látható lett puha, fehér, széles képe. Csak kipödört, nagy bajusza tette katonássá. Komor tekintetében rémület és tehetetlenség.

Az utasok érdeklődve fordultak a kínos jelenet felé. A kalauz bécsi tájszólásban magyarázkodott:

- Az embernek vigyáznia kell a szolgálatban. Ma mindenféle szélhámosok és sikkasztók utazgatnak. Hát ha valamelyik katonaruhában akar megszökni a rendőrség elől. Mindenfélet olvasunk az újságban...

- Ha az úr sikkasztó, tele volna pénzzel - szólt közbe egy kupecforma ember. Tömött pipájával éppen a peronra indult, hogy rágyújtson.

Az utasnak a katona arca láttára egy kép villant emlékezetébe. Az újságokból... Az öreg uralkodó, a trónörökös, az öccse és még néhány tisztiruhás kísérő... Meg egy pletyka, amelyről az egész ország tud.

- Ha megengedi - szólt hirtelen. - Mennyi a jegy ára?

És kifizette.

Mikor a kalauz továbbment, az őrmester udvariasan fordult útitársához.

- Nagyon köszönöm, hogy kisegített ebből a... - népies kifejezést keresett - ebből a slamaszti-kából. Szabad tudnom, kinek tartozom a jegy árával?

- Szóra sem érdemes.

- Helyes. Hát akkor: kinek tartozom köszönettel?

Az utas már biztos volt gyanújában. Így nem beszél nadrágos emberrel egy hivatásos altiszt! - Átnyújtotta névjegyét.

Az őrmester ránézett a kis kártyára és elmosolyodott.

- Ön a közigazgatásban szolgál, doktor úr. Bécsben hagytuk a pénzünket, mi?

Kristóffy doktor elvörösödött. Nem felelt. Talán magyarázza, hogy fizetéséből a szabadságidő végén nem telik gyorsvonat II. osztályra?

Útitársa már elemében volt. Élvezte a helyzetet, hogy inkognitóban beszélgethet valakivel, aki tudja róla, kicsoda, mégis úgy kell viselkednie, mintha nem tudná. A magyar közigazgatás működése és a nemzetiségi területek nehézségei iránt érdeklődött. Jól ismerte a magyar közigazgatási jogot, azt is világosan tudta, hogyan valósul meg a gyakorlatban.

A tisztviselő első feleletei megnyerték tetszését. Az Alföldre szakadt szegény szlovák család fia csak nehézségek közt végezhetné el az iskolákat. Apja *urat* akart faragni belőle és erején felül taníttatta. Hát *úr* lett! Ilyen. Még a kisváros „úri” társasága sem fogadta be a „tót”-ot, akinek *csak* iparos volt az apja. Sértettségében könyvekhez menekült. Társadalomtudománnyal kezdett foglalkozni.

Szavai most belátásról, bírálókészségről tettek tanúságot. És mert joga volt fesztelenül beszélgetni az „őrmesterrel”, hát egy-egy gúnyos megjegyzést is megengedett magának.

A vonat egy őrháznál állt meg. Az őrmester szalutált és kiszállt. Kocsi várta. A vonatból, a bakterház egyetlen petróleumlámpájának fénye mellett is látszott, hogy parádéskocsi ült a bakon, kalapján libegő szalagok. Főúri birtok terült el ott. Valahol távol, a sötétben grófi kastély rejtezik. *Véletlenül* éppen ott vendégeskedik egy szegény cseh grófnő, a fiatal Chotek Zsófia - a trónörökös titkos menyasszonya.

*

...A konopisti kastély kerti szárnyán, az emeleten az utolsó terem ablakai világosak. Sárgán izzanak a villanykörtek.

A fényben zsugorított négerkoponyák vigyorognak a falon. Körülöttük afrikai zeneszerszámok: különféle dobok, pengető hangszerek, kürtök. Meg fegyverek, fegyverek, fegyverek. Primitív afrikai öldöklő eszközök, polinéziaiak, finom indiaiak, közép-ázsiaiak. A trónörökös világkörüli utazásainak gyűjtött emlékei. A szomszédos szobákban folytatódik a fegyvergyűjtemény; a kőbaltától, az ókori lándzsától, a középkor ravasz gyilkoló szerszámain át - az ismétlőpuskáig.

A szobákban a fal mellett könyv- és iratszekrények. Iratsomók tömege, rendezve, cédulával ellátva. Statisztikai adatok. Az egyes tartományokra vonatkozó tudnivalók. A törvényhozás különböző ágai. Pénzügyi adatok... Más iratokok az ezekre vonatkozó észrevételeket, rendelet- és törvény-tervezeteket tartalmazzák... II. József óta Ferenc Ferdinánd az első Habsburg trónörökös, aki felkészül uralkodói munkájára. A maga módján.

A trónörökös altábornagyi egyenruhában íróasztala mögött állt. A puha, széles arc nagy bajuszával oly köznapi, mint egy vidéki garnizon parancsnokáé. Köznapiasságát fokozza széles homloka felett fölfelé kefélt, kurta haja. Csak orra felett a komor ránc, tekintetének szigorúsága sejteti, hogy a kedélytelen átlagemberben fanatikus lélek lakik.

- A kocsi már közeledik - jelentette a szárnysegéd.

- Menj elé a kiskapuig.

Tavaszi eső esett, amikor a kocsi megállt. A jövevény kiszállt, sebtében kezét fogott az adjutánssal. A kerti ajtó bezárult mögöttük. Egy lakáj viharlámpával világított. Hátsó ajtón léptek a kastélyba. A csigalépcső fölött agancsok. Kristóffy József ismerte ezt a járást. Ő is a trónörökös titkos tanácsadói közé tartozott, memorandumok, törvénytervezetek kidolgozója. Titokzatos kezek emelték fel vidékről a budapesti Belügyminisztériumba és gyorsan előléptették. A nemrég alakult Társadalomtudományi Társaságban is szerepet játszik; radikálisokkal, szocialistákkal ismerkedik, olyan politikai erők hordozóival, melyeknek eddig nem volt szava a magyar politikában.

A falépcső karfáján a szárnysegéd megnyomott egy gombot. A fordulónál a fal sarkában, oszlopon ülő, kitömött bagoly szeme gyullad ki: két kis zöld villanykörte.

Kis előszoba. A lakáj lesegíti Kristóffy bő felöltőjét, elveszi kalapját. Előtűnik a frakk. Néhány simítás. Máris nyílik az ajtó és bent áll a dolgozószobában, mélyen meghajolva. Maga fölött érzi a trónörökös szúrós szemét, oldalában, hátában a zsugorított néger koponyák vigyorgását.

Fölemelkedett. Ferenc Ferdinánd mereven, kifeszített mellel állt vele szemben és - mosolygott.

- Nos, hogy van - belügyminiszter?

- Parancsára, fenség.

- Hogyan sikerült eljönnie.

- Észrevétlenül. Az eskütétel óta titkárom a bécsi Sacher-szállóban őrzi lakosztályomat. Holnap délig nem engedhet be senkit, mert - dolgozom. Aztán Pestre utazik. Addigra én is ott leszek.

- Helyes. Kristóffy, maga tudni fogja teendőit.

- Parancsára, fenség.

- A helyzet kulcsa kezünkben van. Ezek a mucsai bölcsek a magyar parlamentben lehetetlen helyzetet teremtettek. A mi dolgunk, hogy ez a helyzet még lehetetlenebbé váljék. Hogy a koronának kelljen rendezően közbelépnie. Az oktan kis szeparatista urak ellen sorompóba kell állítani a népet.

Kristóffy hallgatott. A trónörökös homlokán elmélyült a ránc. Szeme még sötétebb lett.

- Ne az 1846-i galíciái, vagy az 1848-i magyar eseményekre gondoljon. Tiltakoznom kell az ilyen feltevés ellen! Ezek csak olyan ideig-óráig tartó praktikák voltak az összmonarchia fenntartása érdekében, de már akkor elavultak. Ilyenekre én nem vagyok kapható. Ma más világ van. Először is széleskörű választójogot kell biztosítani népeinknek.

- Törvénytervezetünk van rá...

- Ezt a tervezetet hamarosan nyilvánosságra hozza.

- Örömmel fogja üdvözölni a radikális polgárság, mely jobbára művelt értelmiségi és nem nagyszámú. Továbbá a munkástömegek... A magyar parlament pártjai azonban mind össze-fognak ellene. Tisza Istvánéktól Kossuth Ferencéig. Ez bizonyosra vehető.

Ferenc Ferdinánd fölemelte a kezét, úgy kiáltotta:

- És ezzel a nyakukat török. Szembekerülnek a néppel. A korona és a nép egymásra talál és elsöpri őket!

- Oktrojált alkotmányreform?

- Legyen! Többé nem kiváltságos hat százalék küldi képviselőit a dunaparti palotába, hanem a felnőtt férfi lakosság hatvan-hetven százaléka: a munkások, a nemzetiségiek. Ezek megértik majd, hogy a népek, a birodalom, a korona érdekei azonosak.

- Forradalmi veszély?

- Nem lesz forradalom. A hadsereg, a közigazgatás szilárd kezekben van. Új alapokra helyezzük a monarchiát.

- Számolnunk kell a magyarság ellenállásával.

- Magyarság! A gatyás parasztok? Az Amerikába vándorló koldusok? Ezek nem féltik uralmukat, mert maguk is nyomorult szolgák. Csak az a silány kis úri réteg.

A főherceg lenyelte föltolakodó indulatát. A szárnysegéd azonban, aki bizalmasa volt és minden gondolatát ismerte, megengedte magának, hogy közbeszóljon és kiegészítse:

- Ez az anyagilag és erkölcsileg mélyre hanyatlott osztály önző, korlátolt, kulturálatlan és buta, mint a fal. Felsőbbrendűségét barbár hejehujákkal óhajtja bizonyítani. Nemzeti büszkesége a cigányzene, nagyra van azzal a képességével, hogy kéjtől hörögve nyel le méregerős paprikákat és hülyeségek ordítózása közepette jókedvében betöri a tükröt, rosszkedvében földhöz veri a tányért, miközben nagy és még nagyobb mennyiségű bor vedelésével virtuskodik.

Az adjutáns lihegett. A főherceg gyengéden leintette:

- Elragadtattad magad.

Légáram futott végig a szobán. Tapétaajtó zárult a szárnysegéd mögött. Mire Kristóffy odanézett, tekintete csak egy néger koponyával találkozott a helyén. - Ketten maradtak a szobában. Kint vihar keletkezett. Felsüvöltött a szél, megrázta az ablakokat.

A fiatal belügyminiszter megborzongott. Sápadt fényben a szoba, körül borzalmas alakú fegyverek és hullafejek merednek rá mindenfelől. A főherceg hangja messziről kongott:

- Ide nézzen, Kristóffy, milyen térképeket terjesztenek!

Az íróasztalhoz lépett. Színes térkép feküdt előtte. Az Osztrák-Magyar Monarchia - földarabolva. Szeme hirtelenében csak Magyarországot kereste. Alig találta meg a Dunántúl és a Tisza-Duna köze kis területén. Szeged: Szerbiáé - a román határ a Tiszánál...

- Lázálom.

- Ma! De holnap? A különféle sovíniszták erre készülődnek. És ami a cigányzenés magyar politikusokat illeti - őrajtuk igazán semmi sem múlik... Beláthatja, hogy a magyarságra nézve is kedvezőbb, ha az ország többi népével a parlamentben egyezik meg. Hogy úgy mondjam:

birtokon belül és a korona hatalma alatt - mintha valami katasztrófa szabadon engedte ezeket az erőket. Amitől Isten óvjon.

A térképet íróasztalába söpörte. Indulatosan egyszer fel-alá lépett a teremben, aztán megállt az íróasztal előtt.

- Azt terjesztik rólam, gyűlölöm a magyarokat. Nem igaz. Ugyanolyan nép, mint többi népeink. És jó katona-anyag. Tűrhetetlennek tartom azonban állami berendezkedését, amely mindenkor akadálya volt a birodalom fejlődésének. Mindenható főrendiházában Európa arisztokráciájának alja. Műveletlenek és léhák, vezető állásokra alkalmatlanok, legfőbb reprezentálni tudnak ideig-óráig, míg valami közönséges disznóság nem derül ki róluk. A magyar gróf urak legfőbb huszársíztnek állnak, semmit sem tanulnak, pár év alatt elisznak, elkártyáznak néhány birtokot és ezzel be is fejeződött katonai karrierjük. - A birtokos nemesség maradéka - még rosszabb. Ez is iszik, kártyázik, ezenfelül nyelveket sem tud és modortalan. Inkább meghúzódik vármegyéjében, ahol mindegyikük olyan kiskirály, hogy bárkinek orra alá köpheti pipája füstjét. Levantei csöcselék.

- Sajnos, mégis ők a nép vezetői, példaképei. Szokásokban, erkölcsökben, politikai jelszavakban.

- Fel kell szabadítanunk uralmuk alól népünket - válaszolt a közbeszólásra indulatosan a trónörökös. - És ha népeink nem értik, mi válik javukra, meg kell segítenünk őket akaratuk ellenére is.

- Bízhatunk abban, hogy őfelsége ilyen értelemben támogatni fogja a kormányt?

Ferenc Ferdinánd elhallgatott. Ismét fel-alá lépett a szobában. Sóhajtott.

- Bécsben még mindig a régi slendriánság az úr. A „weiterwursteln” politikája: a régi módszerek keserves, hanyag tovább vonzsolása, a halogatás. Egyszer hallgatnak rám, máskor nem...

- Feltehető, hogy őfelsége engedményeket tesz a koalíciónak az úgynevezett nemzeti követelések irányában?

- Azt semmiképpen!

- És ha a koalíció tesz engedményeket?

- Máris tett. Őfelsége azonban egy lépést sem tágít. Ebben bizonyosak lehetünk. Ő ragaszkodik a régi állapotokhoz.

- Fenséged ismeri a magyar politikusokat. Számolnunk kell azzal is, hogy a koalíció a miniszteri bársonyszékekért egészen beadja a derekát.

Csönd volt a szobában. Ferenc Ferdinánd az ablakhoz lépett, homlokát az üvegre szorította.

Kristóffy állt és várt. Nézte a magas, szélesvállú főherceg hátát, fehér tábornoki kabátját, feje tetején a kefehaját. Elgondolta, hogy ez az ember, akinek maholnap milliók sorsát kell intéznie - emberkerülő, embergyűlölő. Gőgös. Neki soha még kezet sem nyújtott, még akkor, őrmesteri álcában sem. Mégis fellázadt az uralkodó család házi törvényei ellen, rangján alul nősült és eltűri, hogy felesége, gyermekei hivatalosan ki vannak rekesztve a császári ház tagjai közül. Vallásosan korlátolt. Konzervatív, de kastélyában külön petróleum-motorral fejlesztett villanyáramot - és fel akarja forгатni a birodalom eddigi rendjét. Tele van kormányzási és reformtervekkel, de az emberek világa annyira idegen számára, hogy soha verset, regényt nem olvas. Katonai indulókon kívül más zenét nem ismer.

Ferenc Ferdinánd megfordult. Arca szomorú volt.

- Ha a koalíció behódol és Bécs elfogadja - akkor egy nagy történelmi lehetőséggel szegényebbek vagyunk.

A belügyminiszter meghajolt. A trónörökös még nem bocsátotta el. Gondolatainak láncát nem szakította meg:

- Akkor megmarad a katasztrófa lehetősége... Hogy a Balkán felhúzódik Bécsig. És az apró-cseprő nemzeti államokkal - most már nemcsak az Aldunától, hanem a lengyel síkságtól Konstantinápolyig - vagy a cár sakkozik Pétervárról, vagy a Kaiser Berlinből.

Összekulcsolta kezét és arca elé emelte.

- Ha Isten kezünkbe adja szent hivatásunkat, úgy fogunk élni vele minden erőnkkel, hogy ezt megakadályozzuk.

- Megteszem, ami tőlem telik - mondta Kristóffy.

A főherceg egy kézmozdulattal elbocsátotta. Az ajtóból még hallotta, amint Ferenc Ferdinánd öklével az íróasztalra csapott és olyan kifejezést használt, amilyent főhercegek valóban csak egyedül, vagy egymás közt engedhetnek meg maguknak: - Ó, csak bevezettethetném már abba az ócska Burgba az angol vécét!

Ezzel nagyon sokat mondott. Köztudomású volt, az öreg császár annyira ragaszkodott a hagyományokhoz, hogy a bécsi kastélyban még hordozható szoba-árnyékszékeket kellett használni... A leendő uralkodó a Burg minden hagyományának hadat üzent...

Fülében ezzel a disszonáns akkorddal lépett ki a viharlámpás lakáj nyomában Kristóffy az esőbe... Lehet-e a népeket boldogítani akaratauk ellenére? Hajlandók lesznek-e a dunavölgyi népek konföderációra lépni, szövetséges államot alkotni azért, hogy a Habsburg-uralom megmaradjon? Ismerte a trónörökös és katonai körének terveit: Szerbiát, Romániát fegyverrel akarják elfoglalni és a birodalomhoz csatolni, hogy a népek elszakadási törekvéseinek véget vessenek. Lehet-e ember, aki egymaga képes megállítani a történelem szekerét és irányt szabni útjának? Távol a népektől lehet-e terveket kovácsolni az állam vezetésére?...

- Halt! Wer da? - hangzott a kastély homlokzata felől a kiáltás. Váltották a katonai őrszemeket. - Állj, ki vagy! Jelszót!

A kocsi ajtaja csapódott. A kerekek csikorogtak, locsogtak a sárban. Aztán csak a lovak egyenletes trappja hallatszott.

Kristóffy fáradtan dőlt hátra.

„Én kis ember vagyok - gondolta -, ki tudja, mi az, mi lesz abból, amit kezdek. Annyi bizonyos, a trónörökös szándékait képviselem, a jövő emberét. De valóban övé lesz-e a jövő?... Fejérváry miniszterelnök totyakos, öreg generális: szintén gyöngé ember. Ő az öreg Ferenc József régi bizalmasa. Ő képviseli a lehetőleg kevés zökkenővel járó továbbvacakolást... Kossuth Ferenc, az ellenzék vezére is gyöngé. Öreg, hiú, csak kegyelmes úr szeretne lenni, ugyancsak nem fájzott apjára... Hol itt a történelemformáló erő? A népek? A tömegek? Ezek nem a mieink. Nem ismerjük őket. Ha megindulnak, ki tudja, merre mennek!... Ha mi nyúlunk értük, nem tudjuk megfogni. Kicsúszik kezünkől az ismeretlen, a formátlan erő...”

Budapesten, az Erzsébet körúton párszáz főnyi tüntető csoport vonult.

- Éljen a haza!

- Éljen Kossuth Ferenc!

- Éljen Lengyel Zoltán!

- Éljenek a nemzeti követelések!

A nap múltó nevű politikai nagyságait éltették és a koalíció mellett tüntettek. A menet élén diákok. Főleg *jogászok*, akiknek neve a nyárspolgárok szemében évtizedek óta egyértelmű a fővárosban a politikai tüntetőkkel, az ablakbeverőkkel, a rendbontókkal. Ők legérzékenyebb képviselői a magyar közjogi sérelmeknek, a függetlenségi törekvéseknek. A tüntetők zöme azonban alkalmilag összeverődött elemekből áll. Sok az inas. A figyelmes szemlélő a felvonulók közt szervezett csoportokat különböztethet meg. Egy-egy kortesforma ember körül harmincan-egyvenen. A kortes gyakorlott torokkal rikkantja a jelszót - csoportja rávágja: Éljen! Ezeket a belvárosi Sas Körben fogadták meg egy korona napidíjért. Énekelni kezdtek:

*Abcúg Tisza, abcúg Csáky,
abcúg báró Fejérváry,
abcúg Buda főkapitány,
éljen doktor Lengyel Zoltán,
éljen a haza!*

Szegény Kossuth-nótát, mely eddig valósággal nemzeti himnusz számba ment, most alaposan lejáratták az ilyen szövegekkel. A jó polgárok csak a járdaszélről nézték őket, helyeslően mosolyogtak. Akadt, aki egyszer-egyszer az éljenzéshez is csatlakozott. A koalíció mögött azonban pártokba szervezett tömegek nem állanak. Elképzelhetetlen, hogy például egy kereskedő, vagy akárcsak egy magára adó, szegény írnok is kimenjen az utca közepére és kiabáljon.

Kövek repültek a kirakatokba, melyeken nem volt nemzeti szalag. Az emeleti ablakok csörömpölve hulltak le, ha a házon nincs háromszínű zászló. - Így megy ez estéről estére. Féléve a koalícióé az utca.

Tegnap óta azonban furcsa újdonság tűnt fel a pesti utcákon. A járdákon rengeteg a sétáló. Soha még munkaidő után ennyien nem sétáltak a körúti akácfák alatt. Minden sétálónak piros székfü vagy kokárda a gomblyukában. Sétapálca, bot a kezükben. És sétálnak. Csoportosan fel-alá.

Béni János is sétál Danival és más ismerősökkel. A József körúton a Rákóczi út felé. Dani a minapi nagy esemény súlyát mérlegelte. A szocialista párt küldöttsége megjelent az új belügyminiszternél és tolmácsolta a munkásság kívánságát: az általános, titkos választójog törvénybe iktatását. Kristóffy a kormány nevében biztosította a küldöttséget, hogy a választójog kiterjesztése: kormányprogram.

- Nagy esemény ez, ti meg sem értitek, mekkora - magyarázta egy öreg bőripari. - A külső jelek is mutatják. A miniszter így szólította meg a küldöttséget: „Tisztelt uraim, kedves barátaim!” Bezzeg harminc év előtt, az én fiatal koromban báró Wenckheim belügyminiszter szivarfüstöt fújt a munkásküldöttség arcába és előkelő orrhangon azt mondta: „Magok monokások? Hát akkor dolgozzanak. Ne foglalkozzanak politikával, az nem magokra tartozik. Különben ellátom a bajokat...”

Egy fiatalabb szaktárs más anekdotát hozott fel a munkásküldöttségek és a miniszterek találkozásai történetéből:

- Bánffy Dezső az „erős kezű” miniszter, ülve fogadta a küldöttséget. A szocialisták zsakettba öltöztek, mert ez a szabály miniszteri kihallgatásnál. Hogy ruhakölcsönzőből szerezték - kinek mi köze hozzá! A kegyelmes úr ahelyett, hogy felelt volna a szónoknak, csúfolódni kezdett: „Lám, az urak - nyomta meg a szót - mindig arról szónokolnak, hogy a munkásság nyomorog. Pedig milyen szép kabátjuk van!”

Több se kellett a küldöttség vezetőjének, Bokányi Dezsőnek. Azon nyomban kibújt a zsakettból és odadobta a miniszter ölébe. „Tartsa meg a kabátomat, ha annyira megtetszett a miniszter úrnak!” És ingujjban, köszönés nélkül távozott; utána a többiek.

- Még tavaly is - emlékezett János - Tisza István azt mondta a küldöttséget vezető László Jenőnek: „Maga fogja be a száját!”

Ilyen beszélgetés közben a Dohány utcáig jutottak. Itt rengetegen torlódtak a járdán. A New York-kávéház teraszán a vendégek székekre álltak, úgy nézték az utca sürgését.

Sípszó hallatszott. A körút közepén vörös karszalagos ember integetett:

- Sorakozó, elvtársak!

A sétálók az úttestre zúdultak. Pillanatok alatt több ezer emberből álló menet indult befelé a körúton.

- Éljen az általános, titkos választójog!

- Éljen Kristóffy!

A Wesselényi utcánál találkoztak a szembejövő koalíciós tüntetőkkel. A két menet megtorpant. Nagy a sivalkodás:

- Abcúg, hazátlan bitangok!

- Burgzsandárok!

Erre már botok emelkedtek. Rövid a harc. A munkások söpriek az ellenzékietek. Futnak szerteszéjjel. János egyszerre csak szemben találta magát Hartl Gusztival.

- Maga is egy kroncsit kap? - vigyorgott rá a zömök alak.

- Ökör! - ordított rá János.

A kavarodásból ekkor egy ugyancsak gyanús külsejű alak támadt Hartlra:

- Maga előbb a zsebemben kotorászott. Kivette a pénzem!

- Kikérem magamnak a gyanúsítást!

Most Mura Tóni penderült a támadó elé:

- Miféle pénzt? Útközben azt a koronát is elitta már, amit a Sas Körben kapott!

- Sztrűj! - süvítette Hartl jassznyelven a riadót.

Erre Tónival együtt kitörtek oldalt és futásnak eredtek.

A vészkiáltás indokolt volt. Jöttek a rendőrök. Egész század kövér gyalogos a Wesselényi utcából.

- Kardot ránts!

A körút egész szélességében már lovasok patkói csattognak. Lobogott a sisakokon a lószőr-forgó, a gázlámpák fényében csillogtak a magasra emelt kardok.

János előtt egy rendőrlő horkolt, ágaskodott, nem akart az emberekbe taposni. A sarkantyúzásra körbeforgott. A rendőr lihegett, káromkodott. Füttyök hasítottak a levegőbe, kövek repültek.

- Zsaruk! Pfuj! Abcúg! Le vele!

Béniék körül összeszorultak az emberek. Rendőr-gyűrűben voltak. Dani már a zsebkendőjét szorítja vérző fejére. Egy kard lapjával csapott János hátára. Ferenc Ferdinánd és Kristóffy József magas politikája így érkezett le Béni János magyar állampolgár személyéig.

Közben rés nyílt. Futottak a legközelebbi kapu alá. János kabátja két darabban lógott, ketté-repedt. A járdákon itt is, ott is felhangzott még:

- Éljen az általános választójog!

*

A bécsi Burgban a császár dolgozószobája.

Az íróasztali lámpa fényköre kopasz, agg fejre hullt, fehér császárszakállra. A tábornoki kabát ujjának vörös hajtókája kopott. Az eres, öreg kézben toll az aláírásokra.

- Andrássy Gyula gróf titkos memoranduma - tette le a titkár az iratot. - A koalíció Vezérő Bizottsága a nemzeti követelések fokozatos bevezetése esetére is hajlandó a kormányt vállalni.

- Nem kell. Lesznek még puhábbak is az urak.

A toll leereszkedett és az irat hátára jegyezte: „Iráttárba! Ferenc József.”

- A belügyminiszter jelenti Budapestről. A Szociáldemokrata Párt akcióba lépett. A munkások szétverik a koalíciós tüntetőket.

- Szép... És mi van a szocialistákkal?

- A szocialistákat szétveri a rendőrség.

- Szép... Akkor nyugodtan várhatunk.

És a toll leereszkedett; rendes, apró betűkkel a jelentésre írta megjegyzését: „Tudomásul szolgál. F. J.”

NEGYPEDIK RÉSZ

amelyben hősiünk majdnem elmerül, de a rendőrség „szerencsésen” megmenti

27

Széles arany keretben díszmagyarba öltözött férfi képe függ. Sötétvörös bársonyköntös arany paszományokkal. Nyakánál kissé visszahajtván, kilátszik zöld selyembélése. A nagyúr ül. Karszékehez zománcveretes díszkardja támaszkodik árván, mert gazdája éppen nem forgatja... Az őszes-fekete szakállal borított arcból szeme fönstségesen tekint előre a távol jövőbe - és hogy távolabb lászon, orrán csíptető szemüveg. A háttérben holdfényes park. A férfiú jobb karja asztalkán pihen és kezében okiratot tart: egy részvénytársaság alapszabályait...

A festmény mesketei Mersich urat ábrázolja. Fénymásolatai irodája és gyára minden helyiségének falán láthatók; egyszerű fekete keretben darabja három korona ötven fillérbe került.

Az eredeti kép - felkapott, divatos arcképfestő alkotása - a Sas utcai lakás szalonjában függ, hatalmas garnitúra fölött. - Keletkezésének története van, amelyet érdemes följegyeznünk az utókor tudomására.

Terve annak az estélynek előkészületei közt fogant meg, amelyet Mersichék akkor rendeztek, amikor megkapták a nemességet. A gyáros ekkor arra gondolt, hogy neki erre az alkalomra tulajdonképpen díszmagyarba kellene öltözködnie, utóvégre magyar nemes lett. A családnak ebben nem volt gyakorlata, nem tudták eldönteni a kérdést: díszmagyarban fogadja-e vendégeit, vagy frakkban. Mersich egy ismert ügyvédhez fordult, nevezetes terézvárosi demokrata képviselőhöz.

Ez hosszú telefonbeszélgetésben meggyőzően csoportosította mindama polgári és feudális szempontokat, amelyek a frakk, illetve a díszmagyar mellett és ellen szóltak. Végül az összes körülmények gondos mérlegelése után, azt javasolta: legyen frakk, hiszen a nemesség ebben az esetben polgári érdemek jutalmazása.

- Ellenben tudja mit, tisztelt uram! Festesse le magát díszmagyarban. Lehetőleg ülő helyzetben, mert akkor közömbös a termet, de kényelmesebb is úgy. A kardot sem kell fognia, ami egy gyárosnál, ugyebár, szintén meggondolandó. Legjobb ügyfeleim így csináltatták...

A demokrata ügyvéd másnap kétszáz koronás költségjegyzéket küldött az értekezésért. Az végleg meggyőzte Mersich urat, hogy követnie kell tanácsát. Nemességét minden zugban reprezentálni fogja a kép - - míg ő valóságos öltözködésében megőrzi polgári önérzetét.

A festmény azonban csak több mint egy év múltán készült el és került a szalongarnitúra fölé. - A garnitúra díványa fölött e percben még egy velencei tükör ízléstelenkedik, mint Mersich úr és neje hajdani nászutazásának emléke. A díványon pedig Mersich Aliz kisasszony ül. Kis aranykeretű tükröcskéjében utolsó szemlét tart. Minden rendben van: kezdődhet a színjáték.

1906. farsangja van. Mersichéknél zsúr lesz, tánccal egybekötve.

Újabban mozgalmas társadalmi életre rendezkedtek be. Zsúrokat, estélyeket adtak. Ezeknek középpontjában Aliz kisasszony volt. Aliznak tetszett ez az élet. Az eredmény azonban elmaradt. Nem jelentkeztek komoly udvarlók, még kevésbé megfelelő vagyoni állapottal rendelkező kérők. A mai zsúr azonban elhatározó lesz...

Aliz a tükörbe nézve, elfintorította arcát és elmosolyodott. „Tulajdonképpen minden rendben van. Jó életem lesz és azt csinállok, amit akarok” - gondolta magában.

Az elmúlt nyarat ugyanis a bajor Alpokban töltötte és onnan - hogy úgy mondjuk - hírneve kissé megtépázott állapotban került haza. Lelke sebzett volt és hónapokba telt, míg kiheverte az életreszóló csapást. A csapás egy német katonatiszt alakjában jelentkezett. Olyan pökhendi hangon raccsolt, hogy még született németek közt is kevés akadt, aki szavát értette. Egyébként pomerániai nemességéhez egy vörös vasa sem volt. Aliznak mindazonáltal nagyon imponált. Tiszteletére még aranszegélyű névjegyet is nyomtatott magának, bal felső sarkában dombornyomású koronával:

- ami németül olyan előkelően hangzik, hogy magyarul ki sem lehet mondani. Ilyesfélét jelent: „Mesketei Nemes Hölgys Mersich Aliz”. Kurt nemes úrfi azonban nyersen kijelentette, hogy szláv nőt nem vehet feleségül, mert az alsóbbrendű faj. Ősei megfordulnának beomlott kriptájukban és az ő előléptetése elakad a császári hadseregben. Aliz sírva bizonygatta, hogy ő nem szláv, hanem magyar. Még csak ez kellett!

- Ah, so! - nézett végig rajta lesújtó pillantással Kurt. - Also eine Zigeunerin! Szóval cigány! - Mennél jobban próbálta igazolni származását Aliz, annál alacsonyabbra süllyedt faji értéke... Kurt más virágra csörtetett...

Aliz kissé testes mamája magas sarkú cipőjében végigzuhogott a szobákon. Ellenőrizte, minden rendben van-e. Háromnegyed öt elmúlt, minden percben jöhetnek a vendégek. Mersichnén elől-hátul mélyen kivágott, csipkével borított lila ruha. Villog, kidagad belőle fehérre púderezett válla, keble. A füléből függő briliánsok a szivárvány minden színében sziporkáznak. Sziporkáznak ujjain a gyűrűk, keblén a csat. Halványan fénylik a nyakán kétszer átvetett, mégis hosszan lelógó igazgyöngysor. Minden mozdulatára csattognak karján a zománcozott arany karperecek. Hajtűin is briliánsok. (Milyen kár, hogy az orrkarikák és az ajakra szúrt ékszerek már csak Közép-Afrikában divatoznak, különben Mersich úr ezekkel is elláthatta volna feleségét, hogy gazdagságát mutogassa és bizonyítsa hitelképességét!)

Pillanatra Mersich úr is megjelent az ajtóban. Sápadt, ünnepélyes, gondterhelt. Fél fejével alacsonyabb a feleségénél. Szmokingban van. Drága, finom holmi. A gyáros egyébként hatalmának, gazdagságának tudatában biztos föllépésű ember. A frakk és szmoking azonban nem esete. Sehogy sem tud összesimulni a ruhával és úgy feszeng benne, mint egy műkedvelő előadás szereplője. Pedig ma neki is nagy jelenete lesz...

Az első vendégek. Aliz két iskolatársnője.

- Szervusz, drágám! - sikoltják és kölcsönösen egymás nyakába borulnak. Aztán rögtön szemügyre veszik egymás ruháját. - Hogy ez milyen sikkes!

- Igen - magyarázta Baba, az egyik jövevény, művelten, ahogyan újságból, a *Divatlevélből* jegyezte meg - az idén az uszályos ruhák divatoznak. Sok csipkével. És köpenyek, melyek nyomában a középkori pompa egy-egy feledhetetlen lehelete suhan...

Már egy gavallér következett. Mersich-mama még kissé magasra kapja kezét a kézcsókhoz, Aliz viszont oly előkelő hanyagsággal és unalommal ejti előre, hogy a gavallérnak majd eltörik a dereka, oly mélyre kell hajolnia. Aztán a virágcsokor átnyújtása következik.

- Zsüliett, tegye vízbe! - adta tovább Aliz Járó Julinak, akinek ilyen alkalmakon franciára finomodik a neve. Nagy mennyiségű váza volt előkészítve a csokroknak; egyelőre hadd lássa minden vendég, hogy megbecsülik a virágját.

Márkus Pál korán érkezett. Zömök alakja nem mutatós, mozgása sem elegáns. A szmoking azonban jól áll rajta. Határozottan, magabiztosan, mégis szerényen mozog és ebben van valami betanultság, keresettség. Kezet csókolt a mamának, virágot nyújtott át a leánynak. Kifogástalanul tette, mégis olyan zárkózott az arca, a fellépése, mintha nem szórakoztató összejevóten, vagy családi alkalommal jelennék meg, hanem üzleti tárgyaláson.

Nagyon kedvesen fogadták, de tartózkodóan. Hogy, hogynem, mégis a szoba, a garnitúra - a társaság közepébe ültették, a nagy díványra és körülötte helyezkedtek el az érkező vendégek.

Márkus Pál először van itt és ezelőtt mindössze egyszer találkozott Mersichékkel. Egy közös ismerős család zsúrján hozták össze és mutatták be őket egymásnak Alizzal. Csak a szemében, a szája sarkában rebbent meg néha fölényes, gúnyos mosoly, mintha mondaná: Engem vizsgáztattok? Hogyan állom, meg a helyemet társaságban? Nosza, állók elébe. Ha megbuknék ezen a vizsgán, akkor is én lennék a középpont... Persze, jobb ha elkápráztatom ezeket a csinos libuskákat...

A büfé a szomszédos kis szalonban van. Azon túl Mersich-papa dolgozószobája következik. A nehéz függönnyel eltakart ajtó mögött a gyáros már ügyvédjével tárgyal.

- Elhoztam a tervezetet. Itt mindjárt le is tisztázhatjuk. Ha fölmerül valami kívánság még, beleírhatjuk. Az egyes nevek után üresen hagytam a jegyzett részvények számát.

- Horovitz úr van itt - közölte az irodai gépirónő, amikor kopogtatásra kinézett az ajtón. Itt volt készenlétben ő is; ma estére áthozták az irodából a láthatatlan írású, súlyos írógépet is.

Mersich csak intett, hogy jöhet. Közben teljesen elmerült a részvénytársasági alapszabály és az alakuló közgyűlési jegyzőkönyv tervezetének olvasásába. Szaporán bólogatott. Föl se nézett sógorára.

- Ülj csak le, Miksa.

- Hát csakugyan átalakulsz részvénytársasággá, Marci?

- Átalakulunk. Mert így a legbiztosabb a családi vagyon. Mindjárt te is elolvashatod az okiratot.

A sógor az ablakhoz vonult az ügyvéddel, ott suttogtak.

- Akármilyen keveset jegyzek mint igazgatósági tag és részvényes, másod- és harmadsorban egész vagyonommal felelek, ha a vállalatot baj éri. Nem akarok belemászni valamibe.

- Ugyan, hogy jut eszébe ilyesmi, Horovitz úr. Önre csak előnyös, ha csakugyan benne van a családi részvénytársaságban. Legalább hét tag kell egy rt. alapításához. Idegent be sem veszünk. Csak egyet, hogy kiteljék a szám - strómannak.

- Hát igen... - köszörülte a torkát Mersich. Majd titkárnőjéhez fordult. Igyekezett közvetlen, barátságos hangot megütni, anélkül, hogy a főnöki távolságot csökkentené. - Maga, kis-asszony, menjen ki a büfébe. Szórakozzék jól. Majd behívom, ha kell. Ne menjen messzire.

- Ebben a ruhában? - hökkent meg az öregedő lány.

- Mi baja ennek a ruhának? Menjen csak nyugodtan. Mikor az ajtó becsukódott és a függöny összecsapódott mögötte, Mersich előadta az ügy anyagi részét.

- Az alaptőke kétszázezer korona. Száz darab egyenként kétezer koronás részvényre oszlik. Ebből húsz darab az én nevemen lesz, húsz a feleségemén, tizenöt a fiamén, tizenöt a lányomén - ez a hozománya. Kilenc a tied lehet, Miksa. Ha akarod, befizeted; ha nem, akkor részvényeid nálam maradnak letétben. Húsz darab leendő vőmé; ő tényleg befizeti a vállalatba. Egy a strómané, akit a vőm hoz, de ez csak névleges jegyzés, a részvény nálam marad.

- És van pénze annak a Palinak? - kérdezte a sógor. - Hiszen az apja fizetéseképtelen.

- Van pénze. Mégis az a kívánsága, hogy ezt mások előtt ne hangoztassuk. Érthető. Az apjára való tekintettel. Ő nem bánja, ha úgy tűnik is, mintha az egész részesedést hozományba kapná. Ez nekem kétszeresen jó. A vállalathoz megkapom a pénzét, mégis gazdagabbnak látszom, mint amilyen vagyok. Nem is szólva arról, hogy Aliz hozománya is nálunk marad és egy kitűnő munkatársat kapok...

Kint Márkus Pál halkán, de nyomatékosan fejtegette a társadalomtudomány elemeit. Harminc éves volt, eddig apja üzletében kevéssé volt lekötte: ráért olvasni. Anyagi függetlensége módot adott arra, hogy szépléleknek érezze magát. Igyekezett is, hogy műveltségével feledtesse szüleinek „alacsony származását”. - Ezentúl majd nemigen ér rá olvasni. Egy ideig még széplélek lesz. Aztán elkövetkezik az idő, amikor távoli emlékké halványodik benne mindaz, amiért most úgy érzi, lelkesedik: irodalom, társadalomtudomány, hangversenyek...

- A társadalmi fejlődésnek természetes útja az evolúció, a fokozatos haladás. Ez kétségtelenül előbb vagy utóbb a szocializmushoz vezet. Ezt nekünk radikális, modern polgároknak is tudomásul kell vennünk. A lét és nemlét kérdése, hogy a társadalom életébe rendszert iktassunk a rendszertelenség helyébe... A huszadik századdal új éra, új kor kezdődött. Ez napjainkban már Ada Negri, Csizmadia Sándor és Morris Rosenfeld költészetéből is közismert. A múlt század társadalomtudománya előrevetítette ezt. Már Marx is megírta...

- Jé! - sikoltotta Mersichné, aki éppen lányának karosszéke mögött állt és hallgatta az előadást, amelyből egy szót sem értett. - Azt a Marxot jól ismerem. Az államvasúti igazgató...

Pillanatnyi kínos csönd. Márkus Pál csak fölpillantott a közbeszólóra, aztán egy ujjal legyintett:

- Nem az, hanem a - másik...

Mersich titkárnője osont a dívány mellé.

- Márkusz úr, bocsánat - suttogta - tessék átfáradni az... az irodába - akarta mondani, de nem fejezte be a mondatot.

Márkus elvörösödött.

- Bocsánat, hölgyeim - hajolt meg és mosolyt erőltetett az arcára.

Távozása után irodalomra terelődött a szó. Prücsi, az egyik ifjú hölgy, azt hangoztatta, hogy Zola már elavult, mert tulajdonképpen romantikus.

- Zola a verizmust súrolja - fejtegette ezzel szemben Aliz. - Lélektani megoldásaiban nagy szerepe van a pszichológiai alapoknak. Jellemzi a kedélybeli sivárság s éppen ez az, ami rejtélyesen hat a mi bénult idegeinkre.

Iskolatársnője, Baba, itt szelesen közbevágott:

- Hát ami a rejtélyességet illeti, én Wilde Oszkára esküszöm. Az a hangulat, az a vergődés - páratlan! Örök egyedüllét, álombeli tűz és láng, amely ébredéskor hamuvá omlik. Ködös szürkeség, amelyben a költő úgy halad, mint hajók az éjben. Ó, Wilde érzelmi motívumai...!

A művelt lecke felmondása ezzel elakadt, de mások felkaptak egy szót, beleakaszkodtak és folytatták a társalgást, amely így egyre bonyolódott és nem volt, aki megtalálja belőle a kigabalyodást. Malvin (divatjamúlt név, de a nagymamája ragaszkodott ahhoz, hogy így hívják) azt állította, hogy Molnár Ferenc személyében már megvan a magyar Maeterlinck; Tolsztoj az ő számára örök misztérium és nem szégyelli bevallani, hogy Ibsen unalmas.

Ellenmondások zúdultak fel. Aliz megpróbálta összeegyeztetni a különböző felfogásokat:

- Általában és különösen ezt talán el lehet rá mondani, de a modern patológia... Gyerekek, ne fáradjunk át inkább a büfébe? - fejezte be hirtelen fordulattal. Ezzel bebizonyította, hogy kész háziasszony, aki képes úgy vezetni és befejezni a társalgást, hogy róla és önmagáról mindenki azt hiszi, hogy mondott valamit, sőt okosat.

A büfé felől szembejött Márkus Pál.

- Aliz kisasszony, ha megengedi egy pillanatra.

Megérintette a karját. Aliz követte. Szívdobogást kapott. Márkus arca kissé sápadt, különben nyugodtan, magabiztosan jár. Végigmentek a szobákon, csöndesebb zugot kerestek. Végül a hallban kötöttek ki. Leültek a sarokban két székre, amelyet a szobalányok készítettek oda maguknak a ruhatárhoz. Ez a regényes a dologban! Juli és Mári az előszoba ajtóban álltak. A beszélgetés foszlányokban jutott el hozzájuk.

Pál halkán, megfontoltan adott elő valamit, mintha üzleti ajánlatot tenne.

- Tudja... Pali - felelte Aliz és először szólította keresztnévén -, jól meg kell gondolnunk ezt a dolgot. Én nem olyan vagyok, mint mások. Én egyéniség vagyok, meghasonlott egyéniség. Mondhatnám: szétforgácsolt egyéniség. Ilyen talán még sosem létezett. Azt hiszem, őszintén beszélhetünk. Én eredeti vagyok és tiszteletben kell tartania az én alanyiségomat...

Újabb sottogás és Márkus megcsókolta Aliz ujjá hegyét. A lány erre mély hangon, elmerengve folytatta:

- Hát... akkor... szecessziós stílusban kell berendeznünk lakásunkat, tónusokkal, finom nüanszokkal és valőrökkel, amelyek megfelelnek a modern dekadansznak...

Márkus Pál felállt:

- Hát akkor - mondta kevésbé merengő hangon -, menjünk át a kedves papa dolgozószobájába és írjuk alá a részvényjegyzési ívet...

Félóra múlva az egész Mersich család együtt vonult be a nagy szalonba. A papa kezében a Budapest-Rákospalotai Bőrgyár Részvénytársaság alapszabályai - amelyeket majd ama bizonyos festményen is a kezében fog szorongatni. Megilletődött orrhangon jelentette be:

- Tisztelt hölgyeim és uraim! Van szerencsém közölni önökkel az örömdetes családi eseményt: Aliz leányom és Márkus Pál úr eljegyzését.

Örvendező, meglepett sikolyok hangzottak fel. A nők megrohanták Alizt és sorra csókolták. Márkus Pál dermedt mosollyal, de erélyes szorítással fogadta a férfiak kézrázását.

És a fiatal pár mögött - igen, közvetlenül a hátuk mögött... Mersichné majdnem elájult a látványra - egy sötétkék zakóba öltözött, ismeretlen, csúf alak állt és fülig húzott szájjal vigyorgott. Stájner J. József volt, a részvénytársaság hetedik tagja - a stróman.

*

Juli és Mári az előszoba ajtóban maradtak. Kéznel voltak, akár jön valaki, akár menni akar.

Kincses Mári a könnyeit törölgette. Folytatta félbeszakadt beszélgetésüket:

- Tudom én már, mit teszek. Nem is lehet másképp... Megyek a Dunának.

Juli szeme előtt megjelentek az újságok szürke betűkkel elborított hasábjai. Takarításkor félre szokta tenni az előző napi lapokat; azután alkalmilag titkon elolvassa. Főleg a *Napi Hírek*-et... „*Öngyilkos varrónő*. V. Júlia huszonegy éves varrónő lúgkövet ivott. A mentők életveszélyes állapotban a Rókus-kórházba szállították”. Alatta hirdetés: „KEBELVÍZ pompás kebel elnyeléséhez”... „*Öngyilkos joghallgató*. K. Miklós huszonhárom éves joghallgató lakásán mellbe-lőtte magát. A kiszállott mentők már csak a beállott halált állapíthatták meg...” „*Tizenkét-tizenhét éves fiatalkorúak eltűnése...*” Majd:

Azt csicsergi a kis madár fenn a magas ágon:

Gáspár-féle bajuszkötő legjobb a világon...

Elszorult a szíve. Ezek az izgalmas hírek - ilyenek közelről. Az életben. Mit mondjon Márinak? Hogyan segítsen rajta?

- Ne beszélj bolondokat, Mári. Nem szabad mindjárt ilyenre gondolni!

- Ha apám megtudja, agyonvág...

- Dehogy vág, dehogy... Megmondta tavalý Jani bácsi, vigyázzunk Henrik úrfira.

- Csak neked mondta! - sírta el magát Mári.

- De te nem vigyáztál.

- Mikor olyan szépen beszélt... Most rám se néz.

- Beszélünk vasárnap Jani bácsival.

- Nem élem túl ezt a szégyent.

28

János üzenetet kapott, hogy keresse fel sürgősen Stájner. Esténként a Hét Holló-ban találhatja, az Andrássy úton.

A Nagykörúton ballagott célja felé. Nedves nap volt, a levegőben már érződött a közeledő tavasz langyossága. János lelke földerült. Lám, mégis rendbejön a dolga. Felöltője eltakarja vásott munkaruháját; cipőjét, kobakját is kiváltotta már a zálogból. - Stájner úrtól nem várt sokat, de az is valami, ha alkalmilag gondolt rá. Talán pár koronás kereset. Tavasszal megindul újra az építkezés; ha addig jobb nem akad, elmehet napszámba. Majd csak lesz valahogy.

Itt ez a Nagykörút! Többször háromemeletes házak. Nem olyan kép ez, mint falun, ahol egymás után minden ház egyforma. Nem is olyan, mint vidéken, ahol valahogyan mégis összesimulnak egyszerűségükben, még ha újabban ki is ütközik itt-ott valami flancos épület. Ezek a nagykörútiak - mintha egymással vetekednének: én nem olyan vagyok, mint te, én más

vagyok! Mindegyiknek más a homlokzata, mind elűt a szomszédjától. János nem a zagyvaságot észleli, hanem az újdonságot, a frissiséget, a lendületet érzi benne. Nemrégén itt még apró házacsák álltak, közből kukoricatáblák... És most a város fő útőere. Nagyvárosi! - János is büszke rá, szereti, noha neki csak nyomorúság jut falai között.

Megállt az Oktogon téren, ahol az Andrássy út keresztezi a Nagykörutat. Nézett minden irányba. A körúton lámpagyújtogatók jártak, hosszú botjukkal sorra világították ki a gázlámpákat. Az Andrássy út fehér fényben izzik. A körút kövezetén csattognak a lovak, zörögnek a kocsik - az Andrássy úton puha, meleg dobogássá halkul a közlekedés a finom faburkolaton. Az Oktogon tér közepén áll a lovas rendőr. Gömbölyű tetejű csákóján fehér lószőrforgó. Időnként fölemeli a kezét és megállít egy-egy kocsit. Így átmehet egy asszony gyerekeivel, vagy átszalad valami ügyetlenkedő falusi, aki eddig csak ugrált a járművek előtt, és nem tudta, hová lépjen. Egyébként az úttesten is összevissza sétálnak a járókelők a két irányból jövő kocsik között; azok is szépen eligazodnak egymással. Legföljebb a kocsisok emelik föl ostorukat és szidják egymást, ha majdnem összeütköztek.

Az Andrássy utat eredetileg Sugár útnak nevezték, mert sugár egyenesen vágott át egy zezzugos régi városrészt. Harminc évvel előbb történt a városrendezés. Addig az utcácskák közt könyökbe hajló, keskeny utca haladt át, a Könyök utca, közepén a Hajós tér, piaccal és zsidvásárral. A tér helyére került az Operaház. Az utcácskáknak csak itt-ott van kurta maradványa. Köztük két és fél kilométeren büszkén halad át a Sugár út, kétfelől három-négyemeletes, reneszánsz és barokk homlokzatú palotákkal, emeletmagas vasoszlopokon fehérén izzó ívlámpák sorával.

A Hét Holló sarokházban van. Ferdén szemben vele a Drexler-palotának nevezett óriási bérház, földszintjén kávéházzal, Dalszínház utcai ablakai az Operaházra néznek.

János belépett az ajtón. Végignézett a fényes éttermen. Stájner urat nem látta. Előbbre haladt. Mellette elrohant egy frakkos pincér, mindkét kezében megrakott tálcákat egyensúlyozva. Megvárta, míg üres kézzel visszatért, akkor megkérdezte:

- Itt találom, kérem, Stájner József urat?

- Pillanatnyilag nincs itt, de minden este ide szokott jönni.

Tanácsstalanul nézett körül. Le nem ülhetett ebben a drága étteremben, azért, mert Stájner úr elhívta kocsit húzni vagy miegymásért. Szeme megpihent a legközelebbi asztalon. Két férfi ült ott. Egyik bajuszos, a másik borotvált. Mindkettő írt. A bajuszos az asztal fölé hajolt és föl sem tekintve, szinte szorongva, rőtta a betűket a papírra, szorgalmasan mártogatva tollát a tintatartóba. A másik hátratámaszkodott a széken és messze tartotta maga elé munkáját. Kezében a tollal olvasott, időnként jegyzett csak valamit az iratra.

- Hát majd visszajövök később - mondta János. A pincér azonban már nem volt mellette.

Lassan megfordult.

- Hej, földi! - hallotta maga mögött. Visszanézett. Csakugyan neki szóltak. A borotvált férfi. Dús, barna hajából egy tincs homlokába lóg. Arca sápadt, szája mellett két mély vonás fájdalommassá teszi kifejezését. Legföltűnőbb a szeme: nagy, barna, csillogó szem. Jánosra tapadt.

- Nem Szilágy megyei maga?

- Nem. Bihari vagyok.

- Mégis földi. Megismertem a szaváról. Jöjjön közelebb.

A férfi fölállt. Erősen megszorította János kezét.

- Te, Zsiga - szólt társának -, a Hét Hollóba betévedt egy ember a mi vidékünkéről!

Amaz fölvetette fejét. Szórakozottan kezet nyújtott ő is. - Bocsáss meg - mormolta a másiknak -, nagyon sietek. Mindjárt befejezem ezt a történetet. A holnapi szám gyermek-rovatába kell. Az *Újság*-nál fél tízkor van lapzárta. - És újra írásba mélyedt.

- Meséljen valamit hazulról - nyomta le az asztal mellé Jánost a borotvált arcú.

- Több mint egy éve elkerültem onnan - felelte zavartan. - Miről mesélhetnék? Nem tudok én olyant, ami urakat érdekelhet.

Amannak arcáról pillanatra eltűnt a fáradt, keserű ránc. Lágyan elmosolyodott. Szeme még nagyobb, csillogóbb lett.

- Miért jött el? Nincs föld?... Dehogy nincs. Csak agyon kell ütni a váradi Káptalan-sor urait. Nem igaz?

- Ha lehetne.

- Pincér! Egy imbiszt. Három terítéssel.

A Zsigának szólított bajuszos, aki történetet írt Az *Újság* gyermek-rovata számára, bosszúsan dörögte:

- Ne vendégelj! Különben sem érek rá...

A másik mutatóujjával az asztalra koppantott.

- Aki nem akar a vendégem lenni... - kezdte haragosan, de elhallgatott. Barátságosan fordult Jánoshoz. - Hát, földi, ha maga tudná, mi az az irodalom...

- Tudom... egy kicsit... hát úgy egészen kicsit...

- Annál jobb. Figyeljen csak, olvasson. Meglátja, tíz évet nem adok és ez a mogorva, szorgalmas barátunk itt az asztalnál, nagy ember lesz. Olvasni fogja az egész ország Móricz Zsigmond nevét.

- Ugyan, Bandi! - A bajuszos föl se nézett. Lázasan rótta a sorokat, mintha kergetnék. - Mindjárt készen lesz. Még ma este pénzt kell hazavinnem. Előleget kérek. Beteg a kislányom, tüzelő sincs otthon.

A pincér hozta a hideg tálat és terített. Móricz szótlanul, sietve evett és közben fel-felkapta a tollat, törölt, javított a szövegben. Társa meg Jánost faggatta otthoni élete felől, hogyan került el Élesdről, mit csinál a városban.

- Köszönöm a szíves látást - búcsúzott János. - De már itt jön, akit keresek.

Stájner úr jött sebbel-lobbal.

- Á! Jani! Jó, hogy itt van. Jöjjön csak! - Leült vele a szomszéd asztalhoz, a Bandinak szólított férfi háta mögé. - Pincér! Egy nagy kávét hab nélkül és süteményt!... Ezt vacsorázom minden este, mert gyomorfekélyem van. Maga?

- Köszönöm, már vacsoráztam.

- Ismeri... ezeket? - kérdezte Stájner sűgva és fejével a mögötte levő asztal felé intett.

- Csak földiek.

- Én sem ismerem őket. Csak itt szoktam látni. Valami újságírók... Most fontos dologról van szó, Janikám. Gondolhatja, ha idehívtam. Egész nap rohanok; még jó, ha egy órára beszaladhatok az üzletbe.

- Ki van ott egész nap?

- A segéd... Ismeri. Aki Márkuséknál volt... Most magára is szükségem lenne. A régi házi-szolga hazament vidékre. Magát különben is jobban szeretem, mert intelligens ember. Nézze, itt most nagyobb a helyzet. Bizalmi állás. Heti huszonöt kroncsi. Egyelőre olyan mindenes lenne. Pár hónap múlva... majd meglátjuk - tette hozzá titokzatosan.

Stájner nem említette, hogy János felkutatását Márkus Pál bízta rá. Pált pedig öccsének, Gézának tett ígérete kötötte. Mohón hörpölte a kávé. Megkent vajjal két zsömlét és úgy falta, mint aki egész nap nem evett. Valóban reggel óta csak futtában kapott be valamit - nem ért rá az üzlettől. És máris gyomorfekélye volt. Tele szájjal folytatta:

- A Márkus Pali úr benősült egy gyárba. Igazgató lett. Én felügyelőbizottsági tag vagyok a részvénytársaságnál. Ez nem állás. Viszont én leszek a gyár lerakatának vezetője. Képzelteti, hogy prüszkölnek a Szerecsen utcai nagykereskedők. Megkerüljük őket: közvetlenül a gyár árusít a kiskereskedőknek, de még az iparosoknak is, olcsóbban, mint a kiskereskedők. Persze, az engedményt titokban adjuk. Nekünk még így is nagyobb a hasznunk. Ez olyan újítás, amilyen még nem volt. Óriási üzlet lehet belőle.

- És ezt szabad?

- A szakmai szokások tiltják. De mit tehetnek ellenünk? Különben sem a gyár neve lesz a cégtáblán, hanem az enyém. Hát ebbe a raktárba kerülne, Janikám. Na, mit szól a Stájnerhez?

- Igazán nem tudom, hogy köszönjem...

- Majd lesz rá alkalma... Most kibéreltem a Szerecsen utcában egy helyiséget a lerakatnak. Ezt rendbe kell hozni és berendezni. Maga fog felügyelni a munkára, a kőművesekre, az asztalosokra, a redőnykészítőkre. Menjen minden, mint a karikacsapás... Aztán - hajolt suttogva közelebb -, más tervem van magával. A gyárat is nagyobbítják. Eddig hetven emberrel dolgozott, ezután kétszázzal fog. Oda szeretném magát behozni, a raktárba. Ez azonban egyelőre kettőnk közt marad! Szóval...?

János kezét adott. Még kicsit beszélgettek, amíg Stájner befejezte étkezését. János elmondta, hogy ősz óta színpadi munkás, színpal-tologató a Fővárosi Orfeumban. A színpadon bűvészek, légtornászok, állatidomítók és táncosnők szerepelnek. Közben Jani arra gondolt, hogy Mura Antallal csak egy hétig dolgozott együtt. Annak nem ízlés már a rendes munka. Egy hét múlva eltűnt a színháztól és Jani nem is látta többé. Elnyelte a fővárosi alvilág...

- Földi! - szólította meg az előbbi újságíró, amikor Stájnertől elbúcsúzva, megint elhaladt mellette. - Tudja, hol az Athenaeum-nyomda?... Elvinne oda valamit?

- Szívesen.

- Ezt a kefelevonatot kellene odajuttatni. Átadja a portásnak és kész. De nagyon fontos.

- Nem lesz hiba. Félóra múlva ott lesz.

- Bandi, nem kellene mégis inkább egy hordárral? - szólalt meg Móricz Zsigmond. Éppen felállt és cihelődött. Kezében a gyermek-történet kézírata.

- Nem! - erélyesen, ellenmondást nem tűrő hangon pattant a felelet. - Ehhez ne nyúljon hordár keze. Ezt vigye egy földi! - A barna szemű a zsebébe nyúlt és egy koronát nyújtott Jánosnak. Ez letette a pénzt a márványasztalra.

- Nem vagyok én hordár - felelte büszkén. - Földinek teszem.

Amaz örömmel felkiáltott és megragadta János kezét. Móricz is csöndesen elmosolyodott és megérintette tenyerével János vállát.

Béni János kiment az étteremből. Indult vissza a Nagykörút felé, a nyomdához. Még idejében így is elérhet a munkahelyére. Későn kezdődik este az előadás. Az Oktogon téren, az Abbázia-kávéház fényes ablakai előtt megállt és belenézett abba a kis papírcsomagba, amit vitt. *Korrektúra* volt, egy könyv nyomdai levonata, amelyben a szerző kijavította a szedés hibáit, mielőtt kinyomtatják.

ÚJ VERSEK

olvasta a könyvecske címét. Fordított egy lapot. Betűzni kezdte az első költeményt:

*Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat
S mégis megkérdem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?...*

- Erős beszéd! - Tovább lapozott, olvasgatott. Nem mindent értett belőle. Furcsa volt, újszerű, de sok szó megragadta a figyelmét. Visszaforogott a címlapra és megnézte, ki írta.

ADY ENDRE

„Ezt megjegyzem magamnak” - gondolta és jókedvűen továbbhaladt.

29

- Jó reggelt, barátja az erénynek! Hát itt van - üdvözölte hétfőn reggel Stájner úr a belépő Janit. - Akkor először is gyерünk ki a méltóságos gróf Teleki térre. Megvesszük az iroda-berendezést.

Villamosra ültek a Rákóczi úton. A Népszínház utcán át elérték a Teleki teret. A sarkán leszálltak. A hentesek bódéi előtt haladtak el. Olyan tömegben és olyan olcsón kínálkoztak itt a szalonna- és kolbászfélék, olyan csábító volt a fokhagyma- és zsírszag, hogy Stájner úr nem állhatott ellen. Megállt, keserves képpel szimatolt.

- Jaj, csak ne volna gyomorfekélyem - sóhajtott. - Janikám, legalább maga egyék. Én majd nézem.

Nagy karaj puha, fehér kenyéren zsírtól csöpögő, meleg császárhússal kezdődött az új szolgálat első napja. Ez nem volt kedvezőtlen előjel.

Valóban, jó erő kellett ahhoz, hogy az ember nekivágjon a zsibvásár őserdejének és onnan ép bőrrel kerüljön ki. Jani jóllakottan őszintén sajnálta szegény Stájner urat, aki befizetett érte a hentesnél, de csak a császárhús szagával lakhatott jól. Üres kávé a hasában, úgy rohant éhesen, lihegve a nagy bálvány, az ÜZLET szolgálatában.

Először a járdán kétfelől heverő ócska cipők halmai közt kellett áthatolni. Jani sok ócska cipőt látott és használt már életében, de el nem gondolhatta, mire jók még ezek, amelyeket itt tapasztalt. Aztán textilmaradékok, csipkék asztalai következtek. Sok-sok ruhásbódé. A Petőfi utca előkelő hely ehhez képest, a kereskedelmi gyakorlat mégis ugyanaz. Hangok kapaszkodtak beléjük:

- Mi kellene az uraságoknak? Ne tessék elszaladni! Álljanak meg! Jöjjenek beljebb! Ami nincs a kirakatban, megtalálható az üzletben...

Csodálatos halmazai az ócskavasnak. Rozsdás abroncs-maradványok. Kulcsok zár nélkül és záruk kulcs nélkül. Kakukkos órák kakukk nélkül és falióra-súlyok óra nélkül. Mérlegek, melyek sosem voltak hitelesek és nem lesznek többé mérlegek... Hogyan lehet pénzt kihozni ebből a szemétdombból és miként lehetséges, hogy a nagyváros mégis mindezt felszívja, felhasználja?

János lába pillanatra földbe gyökerezett: könyvek halommal! Fillérekért. Bőrkötéses és aranyozott díszműk. Persze, csak sorozatok egyes kötetei... Hátha találhatna itt egyet-mást... Ha telnék neki, hogy megkezdje egy kis könyvtár összegyűjtését...

- Gyerünk, gyerünk. Mit néz azokon az ócska sajtupapírokon? Lássuk, miből élünk - biztatta Stájner.

A bútoros bódék egész városrésze következett. Göncökbe bugyolált, kócos asszonyok és elmondhatatlanul hanyag öltözetű férfiak. Jani kubikos-munkán is valóságos grófi eleganciát jelentett ezekhez képest, annyira nem állt rajtuk sehogy sem a ruha. Mind kiabáltak, visítottak, ha idegen közeledett.

A bódék előtt és a bódék homályában hálószoza berendezések és ebédlő kredencek. Sántító székek meg matracok, díványok, melyekből kilóg a lószőr... De aki ért hozzá, itt is talál jófélét. Ez azonban ritkán kerül az ajtó elé. Ott a legátlagosabb tömegholmi látható.

Stájner biztos léptekkel ment be egymás után nyolc-tíz bódéba. Egy-egy odavetett kérdéssel érdeklődött az árak iránt, de nem állt meg, nem tárgyalt. Mikor már megismerkedett a tereppel, kényelmesen visszaindult és egymás után megalkudott a kiszemelt darabokra.

Három íróasztal, két nagy és egy kicsi - mindegyik másforma. Könyvelőpult. Két karosszék és két egyszerű. Szekrény, iratállvány. Asztalka, levélprés, tükör. Végül egy nagy dívány, bevonva fekete viaszosvászonral, támlás, kétoldalt henger a szélén. Pompás ülés esett rajta. Mindketten kipróbálták. Stájner ülve maradt.

- Most menjen, Janikám. Keressen egy nagyobbfajta kézikocsit. Hozza ide, megvesszük és mindjárt azon szállítjuk el a bútort.

- Haza, a Szerecsen utcába?

- Ments' isten! Előbb a poloskairtó vállalatához...

János rendületlenül takarékoskodott. Még aznap este fölmondta egy időre szállását. Úgy intézte, hogy az iparosok először az irodát hozzák rendbe. Addigra a bútorokat fertőtlenítették s ő nemcsak a berendezést szállította a helyére, hanem maga is odaköltözött. Ott lakott, míg a helyiség elkészült. Azt mondta, így jobban ügyelhet a tapasztásra, meszelésre; vízvezeték-szerelésre, a gázvezeték meg az asztalosmunkák elvégzésére: az áruasztalok és a mennyezetig érő állványok összeállítására.

Csak akkor költözött vissza Daniékhoz ingyen szállásáról, amikor a gyári lerakat megkezdte működését. Most már megtakarított annyit, hogy minden holmiját kiválthatta a zálogból. Mikor ruhája, fehérneműje kitisztítva, kivasalva körülötte feküdt, jó érzésbe keserűség vegyült:

- Szerencsésen eljutottam oda - ahol ötnegyed éve tartottam...

*

Stájner is berendezkedett. Eddig albérletben lakott a Kazinczy utcában. Most háromszobás lakást bérelt a Lipótvárosban, a Bálvány utcában. Vadonatúj ház, központi fűtéssel. Részletfizetésre bútort is vásárolt.

Árva, csupasz volt a lakás. Nem volt abban semmi, csak a bútorok, ahogyan a bútorkereskedőtől hozták. János, úgy gondolomra, tologatta a fal mellé. - Az egyik a hálószoza, tulajdonképpen ebben fog lakni. A másik csak dísznek való: dolgozószoba - itt látogatókat lehet fogadni. A harmadik szoba egyelőre üresen maradt.

- Azt majd rendezze be az asszony - jelentette ki Jani nagy csodálkozására az új nagykereskedő. - Én ugyanis nősülni akarok.

- Sok szerencsét kívánok. És ha szabad kérdenem, ki a boldog menyasszony?

Stájner úr egy fotelbe roskadt és vonaglott, úgy rázta a görcsös nevetés. Amint hahotázott, képe kivörösödött és olyan torz volt, mintha sírna. Látni mindenestre siralom volt. Hihizett és csuklott.

- Honnan tudhatnám én azt? Majd jön... naná, hogy nem jön! Pénzes vidéki lány, aki pesti úriasszony akar lenni! - A csúf ember újra nevetőgörcsöt kapott. - Csak nem tartom el ingyen más ember lányát? Kalitkát kell csinálni, hogy berepüljön az aranymadár. Mutatni kell valamit. Szükségem van hozományra, megnagyobbítom a boltot.

- Stájner úr megtartja a Wesselényi utcai üzletet is?

- Mit képzel? Az a segédé lesz. „Cégtulajdonos: Brezovai Márton”.

- De Stájner úr pénzén. Mint ahogy Stájner úr Márkuszéknak...

Elharapta a mondatot. Stájner kedélyesen válaszolt:

- Nagyon helyes. Okos ember nem beszél. Fölösleges... Most már nemcsak Márkuszék dolgoznak a nevem alatt, hanem Mersichék is, vagyis a Budapest-Rákospalotai Bőrgyár Részvénytársaság, amelynek városi lerakata fölött az van kiírva: Steiner J. József bőrnagykereskedő. Tudja maga, mi az, egy stróman? Hát az én vagyok. De azért külön boltot is tartok... Van itt ész!

- Nem fél, Stájner úr, hogy erre rájönnek?

- Na és? Bebizonyítani nem lehet. Különben is mindenki szemet huny a másik apró csalásai felett. Attól meg igazán nem félek, hogy maga kibeszél. - Stájner az ujjain számolta elő az okokat. - Először is, mert magának el sem hiszi senki. Megmondom úgy ahogy van, hadd tudja!... Másodszor: mert maga becsületes ember. Harmadszor: mert maga vigyáz legjobban az üzleti titkokra, hiszen intelligens ember... Negyedszer: mert maga is részt vesz az üzletben...

- Én?

- Maga. Maga az én bizalmi emberem. Én szóltam Márkusz Pali úrnak, hogy vegye fel magát segédraktárosnak a gyárba. Márkusznak is szüksége van bizalmi emberekre a Mersichék régi emberei mellett, hogy azokat ellenőrizték. Mersich a régi főnök - Pali az új, a jövő embere. Az ő bizalmasai vele mennek előre... Magát azonban, Janikám, én is támogatom, mert én is fejes vagyok ebben a vállalatban. Maga vigyázni fog az én érdekeimre is. A raktárból minden árunak hozzám kell kerülnie, a lerakatba, az úgynevezett főbizományoshoz, mert én a forgalom után kapok százalékot. El tudom képzelni, hogy titokban a gyár kijátszik engem és közvetlenül eladnak másoknak, a hátam mögött. Nagykereskedőknek, régi üzletfeleknek... Ha ilyesmit észre vesz, megsúgja nekem - nem bánja meg.

- Hej, de ravasz dolog!

- Mi az hogy? Azt hiszi, rám nem vigyáznak, hogy ne adjak el máshonnan származó árut? Mit gondol, kit ültettek a nyakamra? Nem nehéz kitalálni.

- Csak nem a Ramberger Pali bácsit?
- De éppen őt.
- Nahát!
- Sose sírjon. Ez az üzleti élet...

30

Mióta Tógyer elmaradt, János és Juli ritkán találkoztak. Egyszer aztán Juli felkereste Jánost és elmesélte Mári szerencsétlenségét. János tanácsot adott, hogy hová forduljanak bajukkal. A legközelebb már mondta is Juli:

- Elvittem Kincses Márit arra a címre, amit Jani bácsi adott. A Nőmunkások szervezetébe. A Szervezet: a kerületi szocialista pártban egy íróasztal és négy szék: ott három elvtárs kisasszony este nyolctól fél tízig dolgozik, azért addig, hogy mindenki idejében hazaszaladhasson még kapuzárás előtt.

Mariska kisasszony nagyon kedves volt hozzánk, még szemüveget is vett fel, úgy megnézett. Felírta egy papírra Ladányi főügyvéd úr címét, hogy ő majd eligazítja a Mári dolgát. Addig is lépjen ki a helyéből és menjen el a klinikára. Adott egy levelet is egy klinikai doktor úrhoz, az majd behozza oda házi terhesnek. Azután még próbálkozni fog, hogy az Anya- és Csecsemővédő Egyesület is segítsen Márinak, amikor kikerül a klinikáról.

Mári sírt, hogy ő nem adja a gyermekét angyalcsinálónak. Mariska kisasszony is biztatta, hogy ne adja. Menjen inkább gyárba dolgozni és nevelje maga a gyereket. Mári azonban nem akar hallani gyárról, mert arról borzasztókat mesélnek: egy falujabeli lánynak is levágta karját a gép... Aztán a kisasszony adott nekünk meghívó cédulákat, hogy menjünk el vasárnap délután a Molnár utcába, a Katolikus Körbe, ott cselédgyűlés lesz. Érdekes dolgokat fogunk hallani, csak figyeljünk rá.

Én el is mentem, de Mári nem jött, a számár. Volt ott egy emelvény: az emelvényen nagyságák, papok és szigorú öreg urak, de cseléd egy sem. A teremben ájtatos öreg nénikék ültek. Cselédek is voltunk ott sokan. - Akkor egy nagysága megnyitotta a gyűlést és azt mondta, hogy itt cseléd-egyletet fognak alapítani. Aztán sokáig beszélt egy úr és azt mondta, hogy megmentik a cselédek lelki üdvösségét, mert a városban nagyon erkölcstelen életet élnek...

Mikor ezt hallottam, megharagudtam. Apámmal voltam egyszer Élesden a Munkáskörben, hallottam, hogyan beszéltek ott. Hát én is itt közbekiabáltam: Inkább a fiataluraknak prédikáljanak, ne mindig a szegény cselédeket molesztálják!

Az elnök nagysága megrázta a csengőt és azt mondta: A közbeszólót rendre utasítom.

- Ne engem utasítson rendre, hanem a fiatalurakat!

Nem féltem tőle, megmondtam neki. Utóvégre nem az én nagyságám. Sok lány volt körülöttem. Elkezdtek kiabálni, meg nevetni. Akkor odajött egy nyálas fiatalember, kék szalag volt a gomblyukában, mert rendező volt. Azt mondta, menjek ki. - Mondtam: Nem megyek ki, hiszen meghívtak, itt a meghívó cédula a kezemben. - A lányok még jobban lármáztak. A rendező megfogta a kezemet és húzni kezdett. Erre Mariska kisasszony az ernyőjével ráütött a fejére. Aztán felugrott a székre és ő kezdett beszélni.

Azt mondta, hogy törvényt kell csinálni a cselédek védelmére, ők is munkások, dolgozó nők. Legyen betegségi biztosításuk. Tíz óra munkaidőt... Mi nagyon éljeneztünk. Az elnökné csöngetett, de senki sem törődött vele.

A lépcsőházból egész csapat kékszalagos rendező jött be. Az elnökné elájult, úgy vitték ki a mellékszobába a többi nagyságák, meg a papok; még az ajtót is magukra zárták. Mi pedig kipofoztuk a rendezőket, le a lépcsőn, a kapuig. Mariska kisasszonyék röpcédulákat osztogattak... Így végződött a cselédgyűlés...

Most sokáig nem leszek Pesten, mert édesapámék hazahívtak. Évek óta szolgálók Mersichéknél, hát elengedtek egy hónapra. Otthonról majd írok Jani bácsinak és nekem is írja meg, hogy mi újság Pesten...

*

János megírta ajánlkozását a Budapest-Rákospalotai Bőrgyár Rt.-hoz. Saját kezével, ahogy az ilyenkor szükséges. A továbbképző tanfolyamon megtanulta, hogyan kell készíteni effélét. - Megmutatta Stájnernek. Az elolvasta és bólogatott. Gyerekes írás volt, de feltűnőbb helyesírási hiba nélkül. Stájner-félék sem tudtak többet, ők is elvették az írásjeleket, csak a kezük volt gyakorlottabb a tollforgatásban.

- Jól van. Csak nagyon egyszerű. Nem elég csak úgy elmondani. Szebben kellene.

- Hogyan?

- Mert hát ez komoly dolog. Nem hetibéres állás, hanem havifizetéssel járó segédtisztviselői kinevezés egy tekintélyes vállalatnál, hat heti felmondással... Legalább a végére írjon valami szépet.

- Mi legyen az a szép?

- Mondjuk írja ezt: *Élvén abban a biztos reményben, hogy nagybecsű megelégedésüket sikerül kiérdemelnem, szíves viszontválaszuk elvártában, szolgáltatukra mindenkor készen maradtam kiváló tisztelettel alázasatos szolgáljuk: Béni János.*

- Hiszen Stájner úr mondta, hogy nem szolgának megyek oda, hanem segédraktárosnak.

- Mindegy. Az így szokás...

Személyesen vitte ki ajánlatát Rákospalotára. Stájner útbaigazítása szerint, egyenesen Márkus Pálhoz ment be. Ő vezette a gyári irodát, míg a városi központban tovább uralkodott az öreg Mersich.

Pali úr fáradtnak látszott. Tavaly óta megöregedett. Soványabb és szeme alatt táskák. Barátságosan fogadta Jánost, kezét is fogott vele, noha a Márkus cégnél még nem sok ügyet vetett rá. János már tudta, hogy miért növekedett meg az értéke.

- Jól van, Jani... bocsánat, Jani úr! - mondta, amikor átvette az írást. - Majd értesíteni fogjuk. Mindenesetre mutatkozzék be máris a raktárnoknak és nyerje meg jóindulatát. Barátságos viszonyt kell tartani a régiekkel.

Átment a gyár udvarán. Kerülgetnie kellett a téglá- és homokkupacokat, meszesgödöröket, régi ismerőseit az építkezéstől. Itt is nagy építkezés folyt. Új terem készült a kikészítőknek, pajta a szárításra és nagy, betonos gödrök a cserzéshez. A raktárat is toldották.

János elhaladt a műhelyek előtt, ahol övig meztelen, izmos, sovány férfiak hallgatagon vakarták késsel az irhákat, megtöltötte orrát a cserző gödrök átható szaga. Máshol a festékes kádak locsogása hallatszott.

A főraktárost a raktár óriási alagsori helyiségében találta meg. Egy kis irodában ült. Nagy darab ember. Pocakja előtt egymástól messze szétvetve vastag combjai. Arca vörös a jólétől. Látszott rajta, hogy munkabíró, nagyerejű, de már benne van az ötödik évtizedben és ilyen hízás mellett nem soká győzi a testi munkát. Halántéka máris lilás.

Kenyeret falt nagy szalonnadarabokkal. Kezében a bicska fűrgén faragta a félkilónyi hátszalonnát. Nyitott szájjal evett, egész arca mozgott a mohó rágásnál, kissé oldalvást mozgott, ami hiányzó fogakra vallott.

- Jó. Üljön csak le - szólt oda Jánosnak, mikor beállított és elmondta, mi járatban van. Két raktári munkás állt előtte és alázatosan hallgatták, amit nagy nyelésekkel megszakítva, beszélt nekik. Nem akarta abbahagyni a történetet. - Állandóan vállalom disznóölést, mert ahhoz is értek. Hát ezt is felvállaltam. Mondja a gazda: - Nem nézi meg azt a disznót előbb, böllér úr? - Megnézhetem. - Hühühű, micsoda kan volt! Mondom: Meri-e majd holnap lefogni? Ő nem. Hát akkor hívjon segítséget, mert egyedül nem állok elébe. Két szomszédot hívott át, azok lefogták; hatalmas állat volt... - És elégedetten nevetett. Szájában mozgott a félig megrágott szalonna.

- Ugyan, Sándor úr, mondja el még egyszer, hogyan kell megfőzni a cefrét, hogy meg ne érezze a finánc orra.

- Höhöhö! Van egy szomszédom, aki a pálinka seprejét kiöntötte a szemétdombra; jujujuj! Persze, az utcáról is odacsalta a szaga a fináncot... Nekem nem kell kisüst, nem plombáltatom le, nem fizetek szeszadót, mégse tudja meg senki. Á, fenét! Okos ember érti.

A feleségem vájdlingjába beleállítok egy tiszta spirituszfőzőt, arra teszek egy olyan széles lábast, hogy majdnem elfoglalja szélteben a vájdlingot. Aláöntöm az erjedt szilvalevet. Le-fődöm az egészet még egy vájdlinggal...

Terjengős előadás következett. Az egyik raktári megállította. Úgy gondolta, ilyen bizalmas közléseket nem kell idegen fülnek hallania.

- Ez az úr már régen vár.

- Jól van. Menjenek, folytassák a csomagolást. Majd kinézek később... Hát maga akar ide-kerülni? Nekem semmi kifogásom ellene. Nem én veszem fel az embereket. Hanem aki az én kezem alatt nem jól dolgozik, annak jobb lett volna meg sem születnie. Mert én bennem hét ördög lakik. Szóval raktári munkás lesz...

- Segédraktáros. Sándor úr helyettese.

Az megütődve nézett rá vérekes szemeivel.

- Nagyobb lesz a gyár, nagyobb a raktár. Sándor úrnak több dolga lesz, azért szükséges...

- Igen, igen, értem. - Arcáról eltüntette a gyanakvást. Gyorsan igyekezett barátságos képet vágni és megnyerni a főnökség új emberének bizalmát. - Hát azért mondom, kérem, hogy én jó ember vagyok. Énvelem nagyon könnyű kijönni. - Hirtelen fordulattal másféle dicsekvésbe kezdett, el akarta kápráztatni Jánost. - Nem is értem, mi kifogásuk van ellenem a munkásoknak. Ezek a prolik nem akartak megválasztani bizalminak, pedig én a főnökséggel is jó lábon állok... Meglátja, én rendes ember vagyok. A feleségem örökségéből vettünk egy kis házat. Azt megnagyobbítottam. Csak egy kőműves kellett hozzá, a többi munkát mind magam végeztem. Az ablakkereteket, a tetőszerkezetet is én csináltam. Három disznót hizlalunk. Hatszáz ölön szőlőt is termelek. Kóstolja meg a boromat, magam kezelem. Mit szól hozzá?

A szekrényből háromliteres demizsont emelt ki. A két pohár összekoccant.

- Egészségére! Nagyon jó.

- Isten éltesse! Na, látja. Fogunk mi még borozni, torozni együtt, jó barátságban leszünk... Maga szervezett munkás? Akkor jó, mert itt csak szervezett lehet... Én tagja vagyok a szakszervezet választmányának és vigyázok, hogy minden rendben legyen. A munkásoknak se legyen kifogása, a főnökségnek sem. Mi vezetők vagyunk, ésszel kell élnünk... Nem igaz?

János elment. „Ez még nehezebb dolog lesz, mint Stájner úr érdekeire vigyázni. Ezzel a hasassal jóban lenni...” - gondolta. Megértette, mi kifogásuk lehet azoknak a „prolik”-nak Sándor úr ellen, amiért nem akarták bizalmivá választani.

31

Húsvét vasárnapja volt. Juli már hazautazott, Mári a klinikán. János egyedül indult délutáni sétára.

Újra tavasz volt. Langyosan sütött a nap. Levetette felöltőjét és a karjára akasztotta. Friss volt. Reggel sokáig aludt, egész délelőtt olvasott. A továbbképző tanfolyamon kívül most agitátoriskolába is járt, sok olvasnivalója volt. - Aztán rendbeszedte magát. Egy kifőzésben megbédelt. Mit csináljon most?

Egy emlék ötlött eszébe abból az időből, amikor 1904 októberében a fővárosba került. A Práter utca magasfekvésű végén, ahol lakott, a kapu elől messzire lehetett látni. A házak fölött a szürke égbe légies-halványán hegy meredt magasra. Síkföldi ember számára ritka látvány.

- Mi az ott? - kérdezte egy kisfiútól, aki az utcán játszott.

- A Gellérthegy.

- Voltál már ott?

A fiú a fejét rázta. Nem volt ő még olyan messze, a Dunát se látta!

Ilyen elérhetetlen távolság a pesti külváros emberének Buda, a hegyek. - Elhatározta akkor, hogy ő fölmege a Gellérthegyre... És íme, közel másfél éve lakik a városban, de még maga sem jutott a hegy közelébe.

Kiért a Károly körútra. Kényelmes, sétáló léptekkel haladt a Kossuth Lajos utca felé. Ebéd utáni idő, az utcán ilyenkor nincsenek sokan. Sétaidő délelőtt van. Késő délután, estefelé újra megelevenedik vasárnap az utca.

János előtt egy nő ment. Karcsú, de csípőben valamivel szélesebb, mintha fiatal lány volna. Fehér, tavaszi kalap a fején, kezében napernyő. Szoknyája földig ér; galambszínű kosztüm van rajta, blúzának fehér gallérja kihajtva.

Ismerős volt az alakja, járása. Vajon ki lehet? Utolérte.

- Jé! A Jani!

Örvendező, barátságos hang. Hiszen ez Horváth Rózsi kisasszony, aki a Márkus cég könyvelője volt! Hosszúkás, pirosas, de sovány arca csupa mosoly. A rég nem látott hosszú, egyenes orr, a keskeny, élesvonalú száj, formás fül, szeme körül az apró ráncok. Friss jelenség, de meghatározhatatlan korú... Csinoságát emeli a lazán kötött nyakkendő, a piros selyemcsokor.

János is megörült.

- Kezét csókolom.

Rózsai kezét nyújtott.

- Jónapot, Jani. Örülök, hogy látom. Nahát! Hogy maga mennyire megváltozott. Alig ismertem meg. Milyen elegáns gavallér!

- Ne tessék csúfolódni. Hogy tetszik lenni? Hová megy, Rózsai kisasszony?

- Köszönöm kérdését, jól. A Magyar Bank tisztviselője vagyok, húsz koronával több a fizetésem mint Márkusznéknál. Egy barátnőmet akarom meglátogatni a Ráday utcában. Maga hová megy?

- Csak sétálok. Gondoltam, fölmegeyek a Gellérthegyre.

- Nagyszerű. Holnap van a Gellérthegyi búcsú. Tudja mit, kísérjen el.

János zavarban volt. Hogy egy kisasszony vele menjen az utcán! - Elindultak. A férfi zavara hamar feloldódott, mert Rózsai olyan folyamatosan, vidáman csevegett, hogy neki szólnia sem kellett. El sem merte gondolni, hogy a hervadó lánynak milyen öröm egy jóképű férfival járni - ha rendes ruha is van rajta.

Már túl voltak a Kossuth Lajos utca sarkán, a Múzeum körúton, szemben a Nemzeti Színház bérházával. Rózsai hirtelen megállt.

- Jaj, milyen önző vagyok. Magára biztosan vár valaki, én meg föltartom.

- Nem vár senki.

- Biztos? Egy szép lány? Nem?

János rázta a fejét. Rózsai kinyitotta a száját, melyben oldalt egy aranyfog látszott. Aztán csak komikusan elfintorította az arcát. Kétszer is mélyen lélegzett. Végre mégis megszólalt:

- Hát akkor, de csak ha igazán nem várja senki, én is felmegeyek a Gellérthegyre. Már úgyis régen szeretnék egy nagyot sétálni a szabadban.

- Velem jön, Rózsai kisasszony?

János elhűlt. Látta azonban, hogy a lány komolyan elindul vele Buda felé. Felelgetett kérdéseire. Elmondott mindent: mit tud, mi történt azóta Márkuszékkal, a volt munkatársaikkal. Azt is, hogy ő most a Stájner cégnél van, de rövidesen segédraktáros lesz abban a bizonyos börtényárban, ahová Pali úr benősült.

Rózsai el volt ragadtatva. Sok szerencsét kívánt neki.

Ekkor már a Ferenc József-hídon haladtak át. Aztán nekivágtak a Gellérthegy kanyargós útjainak. Rózsai minduntalan megállt, hogy lélegzetet gyűjtsön, mert hegymászás közben is folyton beszélt.

A férfi ritkán jutott szóhoz, de ha beszélhetett, most már ő is nyugodtan társalgott. Hiszen ez a lány nem is áll olyan magasan fölötte!

Rózsai elmondta, hogy az apja kisbérő volt. Ő is a Tiszántúl született egy elhagyatott tanyán, ahol szülei akkor gazdálkodtak. Amikor született, az anyját egy nagy kőre ültették... Mikor Pestre kerültek, négy polgárit végzett és egyéves kereskedelmi tanfolyamot. Tizenhat éves kora óta állásban van. Közben ruháit maga varrja, kalapjait is egyedül csinálja. Süt-főz, mint egy falusi gazdaasszony. Minderre méltán büszke volt. Mikor azonban Jani az olvasmányai iránt érdeklődött, kiderült, hogy Rózsai nem olvas semmit. Még Jókait sem ismerte. Nagyon csodálkozott Jani irodalmi ismeretein.

Leültek egy padra és Jani elmesélte Jócai regényének, *Egy magyar nábob*-nak a történetét. Rózsának tetszett. Még derűsebben folytatták útjukat.

Odafenn már álltak a híres gellérthegyi búcsú sátrai. A mézesbábosok, a körhinták, a céllövölde. Máshol festett kávésbögréket árultak, meg poharakat, amelyekbe rögtön bele is csiszolták azt a női nevet, amelyet a vevő kívánt. Ma még csönd volt, nem rikoltoztak a papírtrombiták, hiszen a búcsú csak holnap kezdődik, húsvét hétfőjén.

Mindent megnézték. Rózsi egyre vidámabb lett. Csakugyan: magányos, besavanyodott életet folytatott és ez a kirándulás esemény volt számára. János búcsúfiának egy kis mézeskalács szívet vásárolt neki. Rózsi a retiküljéből varrótűt vett elő, cénára fűzte a szívet és blúzára öltötte.

Aztán beültek a *Búsuló Juhász*hoz címzett vendéglőbe, megittak egy pohár sört. Majd körüljárták a Citadellát és minden oldalról lenéztek a városra. János is jól érezte magát. Mintha nemcsak a hegyen állana magasan, hanem élete útján is feljutott volna valahova, olyan magasra, amilyenre egy élesdi szegényparasztnak gondolnia sem szabad.

Az alkonyatban szürke tömeggé olvadtak a város háztetői, köztük eltűntek a tornyok, kupolák. Dél felé mezők terjeszkedtek. A vasúti híd táján fehéren csillogott a nagy lágmányosi tó vize.

A fellegrvár bástyái alatt letelepedtek egy padra, a hegy délnyugati sarkán. A várfalon katonai őr sétált, a Citadella kapuja felől kintorna hangja szállt feléjük, egy énekes koldus kornyikált egy régi katonadalt, az idegenbe vitt magyar baka sóhajtását.

Balra tőlük némán a Duna, előttük a Kelenföld széles lapálya, melyen csak itt-ott fehérlettek házikók... Nem szóltak semmit. Egy ideig csöndesen üldögéltek egymás mellett.

Aztán Rózsi felállt. Lefelé indultak. Keskeny ösvényen, melyet helyenként gidres-gödrös lépcsők váltottak fel. A lány János karjába kapaszkodott...

Amikor sötét este a Király utca és a Dalszínház utca sarkán elbúcsúztak, megbeszélték, hogy jövő vasárnap is találkozni.

32

Juli levele így hangzott:

Kedves Jani bácsi,

tisztelettel tudatom, hogy én jó egészségben vagyok. Kívánom, hogy ezen pár sor írásom Jani bácsit is a legjobb egészségben találja. Tudatom azt is, hogy én már nem megyek vissza, mert itthon maradok kedves szüleimnek segíteni, mert azt akarják, hogy ne legyek olyan, mint a városi lányok. Meg édesanyám is beteges. Tavasszal itt már lehet napszámba járni, aztán aratás lesz és én is dolgozhatok, apám vagy bátyám után markot szedhetek és megkereshetem a kenyérre valót. Azért hát ne várjanak vissza Pestre. Jaj, nem megyek többé magukkal a Vurstliba, mert itthon maradok.

Kérem, mondja meg Márinak a kórházban, hogy ne sírjon, hanem a Menhellyel küldesse ide hozzánk a gyereket, ha meglesz - itt jó dolga lesz. Édesanyám földajkált öt gyereket, majd ezt is; nem pénzért csináljuk. De okvetlen a Menhellyel küldesse, mert akkor a pénzt minden hónapban a jegyzőhöz küldik és akkor mindenki tudhatja, hogy énreám nem mondhat rosszat.

Jani bácsi, nagyon hiányzik a kedves társasága. Ha lehet, kedves Jani bácsi is hagyja ott Pestet és jöjjön haza. Márit csókolom.

Tisztelettel: JÁRÓ JULI

A Mersich nagyságáék ne haragudjanak rám, hogy nem megyek vissza, úgyis mindig mondták, hogy kidobnak. A szakácsné adja ki a holmimat és Jani bácsi tessék szíves lenni utánam küldeni.

*

Kora délután látogatta meg vasárnap a klinikán Márit. Megtalálta, de nem sokáig lesz ott. Már szoptatta a pólyást. Néhány nap múlva átmehet az Anya- és Csecsemővédő Egylet Vas utcai otthonába. Pár hétig ott maradhat, amíg megerősödik ő is, a kicsi is... Többet a társadalom nem tesz érte. Ennyit is csak Mariskának köszönhet, aki mindezt kiharcolta.

- Gyerek vagy lány? - kérdezte János.

- Gyerek.

- Hogy hívják?

- Mint az apját.

- Szép, erős gyerek... Mit mond az ügyvéd?

- A szakszervezeti ügyvéd úr mindent elintézett. Mersichék nagyon megijedtek a pertől, féltek, hogy megírják az újságba és akkor Henrik úrfi már nem kap olyan gazdag lányt feleségül. Ajánlottak száz koronát, mert azt mondták, úgyis angyalt csinállok a gyerekből. Ez is tiszta haszon nekem - azt mondták. Pedig én nem akarok angyalt csinálni a gyerekemből - sírja el magát Mária. Szíjogva folytatta: - Hát aztán megegyeztek ötszáz koronában egyszer s mindenkorra. Ezt a pénzt leteszik az Árvaszéknél, csak a kamatot kapom.

- Huszonöt-harminc korona egy évben. Ezzel ugyan nem sokra mégy.

- Ingatlanba is lehet fektetni, azt mondta a főügyvéd. Az árvaszék megengedi, hogy házat, telket lehessen venni a gyerek nevére.

- Akkor jó. Hazamégy, vagy a mi falunkba. Kertes házat veszel. Annyi kérőd lesz, csak győzzed számolni.

- Volt nekem kérőm, nem is egy, mielőtt Pestre jöttem. Szép lány voltam. Nem kellett egy sem. Nem akarok én falun élni. Hajnaltól vakulásig dolgozni. Könnyebb életet akarok. Most menjek haza falu szégyenének? Nem éri meg száz kölyök sem.

Közben magához szorította a pólyát és jajgatva sírt. - Jaj, mi lesz velem? Mi lesz ebből az ártatlanságból?

- Ide hallgass, Mária - mondta János és elővette Juli levelét. Felolvasta. Mária eszecskéje kicsit nehezen fogott, de kezdte érteni.

- Jövő héten fölkereslek a Vas utcában. Addig gondold meg a dolgot. Én is gondolok valamit. Majd megbeszéljük.

Ebben maradtak. János elsietett, mert Rózsival volt találkozója.

*

A ligetben járt Jani Rózsival, de nem a Vurstliban.

A Stefánia út faburkolatán tompa robogással szaladtak a hintók. Egyik oldalon arra, a másikon vissza. Fekete, sötétkék és bordó színű, zsinóros ruhájú, pántlikás kalapú parádés kocsisok ragyogó fogatokat hajtanak. A fényes szőrű lovak kecsesen szedik lábukat a gumikerekes hintók előtt. Bokájuk fehéren fáslizva, gumiszalaggal a hátukra kötve: így még szebben, könnyedebben emelgetik patájukat.

Janiék lassan sétáltak a járdán és nézték a színes forgatagot. A járdán zöldre festett karosszékek sorakoznak, abban kényelmesen ül a polgári közönség és szemlélődik.

- Ülünk le mi is.

Rózsi ijedten tiltakozott.

- Dehogy. Az pénzbe kerül. Ezek Buchwald-székek. - Megmagyarázta, mit jelent ez. - Magánvállalat állít fel egyes helyeken székeket, padokat; aki beleül, fizet.

Jani már látta is: töpörödött, öreg néni, oldalán bőrtáskával, orrán szemüveggel portyáz a székek előtt és minden új vendégen behajtja az árát, jegyet ad érte.

Társadalmi esemény a minden vasárnapi kocsikorzó a Stefánián. Rózsi elragadtatva nézte. A kocsik elhaladnak a Stefánia út végén levő Víztoronyig, azt megkerülik és ismét visszajönnek. Az utat csak egyszer illik megtenni. Az úgynevezett „jó társaság”, vagy aki abba akar számítódni, vasárnaponként okvetlenül megjelenik itt, ki saját fogatán, ki olyan bérkocsin, amelynek nincs szám az oldalára festve, tehát magánfogatnak látszik. Ilyenekben ülnek például a magasrangú, de kevés pénzű katonatisztek a feleségükkel. Egyébként ez az arisztokrácia találkozóhelye. A grófok közül persze el nem maradnak az ipar-bárók sem, a bankigazgatók, nagybérlők, háztulajdonosok. Szóval, aki számít, vagy számítani akar a pénzes világban. A férfiak csak mintegy hivatali kötelességet teljesítenek a sétakocsizással, ünnepélyesen megemelik kalapjukat az ismerősök láttára. A főszereplők a nők!

Ó, azok a toalettek! Természetesen minden vasárnap más öltözetben jelennek meg a hölgyek. Mit mondanának róluk, ha kétszer jelennének meg ugyanabban a ruhában! Még a férj anyagi helyzetében is kételkednének.

Rózsi elragadtatva nézi ezt a divatbemutatót. Elragadtatva nézik a Buchwald-székekről a kispolgári asszonyok is. Egy-egy szabást, a csipkedísz alkalmazását ellesik és megcsináltatják saját olcsó házivarrónőjükkel is. Rózsi majd egyedül csinálja meg...

- A Fedák Sári!

Az ünnepelt primadonna, a János vitéz című nagysikerű, új daljáték címszereplője gördül végig a Stefánián. Más színésznők is megfordulnak itt, de ezt a különlegességet csak a Fedák engedheti meg magának. Eredeti gondolat, ilyen még nem volt Pesten. Fedák nem fogaton hajt végig, hanem - automobilon. Olyan magas ez az ős-autó, mint egy lovaskocsi; magasak a kerekei, csak elöl ló helyett egy nagy szekrény, amelyben borzasztóan zörög a masinéria és a kocsi végén óriási kémény, rossz szagú füstöt hagy maga után.

A korzón ülők zsebkendőt tesznek orruk elé.

- Be kellene tiltani! - hangzik itt is, ott is. Az új találmány általános ellenszenvet kelt. Rózsi is harciasan mondja el a véleményét:

- El kellene rendelni, hogy a benzinfüst ne a kocsi végén jöjjön ki, hanem az elején legyen a kémény. Ne másoknak kelljen szagolnia, hanem azoknak, akik bent ülnek. Majd elmenne a kedvük az autózástól!

Egyébként Rózsi is boldog, hogy láthatta a színésznőt, akinek annyian köszönnek.

Most furcsa kocsi következett. Ilyen csak ez az egy van Pesten. Elöl ül az utasa, mögötte magasan a kocsis, aki a hintó teteje fölött tartja a kantárt. - A sok pénznek kijáró tisztelet és a derűtség moraja hullámszik végig az út két oldalán. Kipödrött fekete bajszerű, merev képű férfi feszeskedik a páratlan fogatban, sötétkék felsőkabát, sárga szarvasbőrkesztyű és fényes cilinder teszi megjelenését emlékezetessé. Arcán örök fájdalom borong, hogy oly keveseknek áll módjában cilinderét megemelni.

A társadalom felső körei nem hajlandók befogadni. Rózsi erről is tudja, kicsoda:

- Lovag Freystädter pasa. Az apja bérlő volt, fiára egy csomó pesti bérházat hagyott. Mindhiába: az öreg király nem hajlandó neki nemességet adni, semmi pénzért. Így jutott a hitványka „lovag” címhez. Az sem vigasz, hogy a neve végére viszont a „pasa” rangot biggyesztheti, mert azt csak a perzsa sahtól kapta, amikor Pesten járt. Reménytelenül szalad az arisztokrácia után; legalább otthon pasát játszik bánatában. Este, amikor lefekszik, keleti pompával berendezett hálótermében színes füstölők égnak és háremhölgynek öltözött nők fátyoltáncot járnak körülötte. Pedig ez a szegény gazdag ember - még a nőket sem szívlelheti.

A székeken ülők fölemelkedtek, a sétálók megálltak és az úttest szélére nyomakodtak.

- Most, most figyeljen! - szorította meg Rózsi Jani karját.

A vasárnap délután fénypontja következett, amikor Budapest királyi székvárosnak érezhette magát. Jött a főhercegi hintó. A bakon kocsis és lakáj, hátul a hintó végébe kapaszkodva szintén két lakáj áll. Mind lila ruhában, ezüst paszmánnyal, háromszögletű kalapban. Valóságos főhercegi pár ül a hintóban: ostoba képű, gömbölyded, barna nő és szőke, hegyesre pödrött bajszerű törzstiszt. A sétányon széles karlendítéssel kalapok emelkedtek és őfensége időnként ünnepélyesen szalutált. Milyen boldog ez a polgár, akire a főherceg személyesen ránéz köszönés közben.

A fényes menetben egy-egy prózai fiáker, kereskedő házaspárral. Sőt, konflis is döcög közbe-közbe, sajnálkozó mosolyt keltve: benne papa, mama, gyerekek, még a lábuk is kilóg oldalt. Fűszeresek vagy könyvelőék megnézték közről a nagyvilágot... János unatkozva jegyezte meg:

- Sétáljunk másfelé.

Rózsi megadóan bólintott. Mikor a Liget elhagyatottabb részei felé haladtak, álmodozva mondotta:

- Ha egyszer rászánhatnánk két koronát, hogy mi is végigkocsizzunk a Stefánián...!

33

Olyankor ment Tógyerékhez, amikor már „leszemeteltek”. A házban minden lakás előtt kosarukba öntötték a szemetesláda tartalmát, a telt kosarakat meg a kapu alá állították, hogy kéznél legyenek hajnalban, amikor jön a szemeteskocsi.

Tógyerék konyhaasztalnál ültek és vacsoráztak. Tógyer széles szíveskedéssel fogadta Jánost. Megölelte és hívta asztalhoz. János szabódott, hogy ő már vacsorázott. Egy pohár bort azonban meg kellett innia.

- Mi van veled? Hogyan élsz?

- Élek. Köszönöm, megvagyok, jól.

Jánosnak sehogy sem tetszett ez a jólét. Üres főzelék a vacsora száraz kenyérrel; az asztalon mégis egy liter bor.

- Ha én nem jövök hozzád, sose találkozunk.

- Á, nem érek én rá. Meg ha elmegy az ember itthonról, pénzbe kerül.

János már majdnem éles megjegyzést tett arra, hogy a vele való találkozás alighanem olcsóbb mint a bor és pálinka. De türtőztette magát. Ha az asszonynak így is jó, akkor bajosan lehet Tógyeren segíteni.

Elmondta, hogy Juli hazament és nem jön többé vissza.

- Ti nem mentek Élesdre?

Az asszony tiltakozott:

- Ilyen nagy házat nem akármikor kap az ember! Biztos, jó kenyér ez, dehogy hagyjuk itt!

- A ház. Mi van a te házaddal? Még mindig be van zárva?

- Be, be. Nem adom bérbe. Idegen ne rongálja az én házacskámat, a bérért sem szaladhatok haza. Eladom. Mondtam már neked sokszor: eladom. Csak írni kellene, levelet a jegyzőnek, hogy adja el. Írjál te levelet, Janikám; te talán meg tudod írni a levelet.

- Meg, ha akarod. De írni sem kell. Tudok rá vevőt. Mennyiért adod?

Tógyer ekkor szidni kezdte a jegyzőt, hogy utánaküldi az adófelszólításokat, márpedig ő nem fizet egy fillért sem, hiszen üres a ház, nem lakik benne.

- Megvan az adókönyved?

Tógyer előkereste az adóiratokat. Nem sokra ment a hátralék. Az adókönyvön rajta voltak a telekkönyvi adatok is.

- Jól van. No, mennyiért adod?

Végre kibökte:

- Százhusz forintot kérek érte, százért odaadom. Egye fene! Neked is adok ötöt, ha elszerzed.

- Nem kell - mosolygott János. - Annyit megér. Gyere fel holnap este a Ladányi doktor úrhoz, alighanem megcsináljuk a vásárt. Felírom a címét.

- Ideje is - beszélte az asszony. - Nincs a szobában, csak egy ágyunk. Venni kell még egyet, meg szekrényt, asztalt, tükröt, ami kell. Fel is kell ruházkodnunk egyszer...

Csóválta a fejét János. Szép tervek, de alighanem a pénz nagyobb része áldomásra fog menni.

Mári gyerekének akarta megvételni a házat. Juliék lagnának benne, amiért nevelik a kisfiút. A maradék pénzért még egy kis telek is akadhat a határban. Többet ér ez dolgos kezekben mint a letett pénz kamata - ha ugyan meglátják valaha a tőkét. Hiszen a közmondás is azt tartja: Arra jó az árvakassza, hogy a dzsentrí elsikkassza...

*

Áprilisi reggelen Jani és Dani együtt ültek szállításukon. Harmadik szobatársuk mosdott, füttyörészett, öltözködött, ők a szoba két szemben levő fala mentén elhelyezett vaságyakon gunnyasztottak és halkán beszélgettek.

- Hát nem igazunk volt, amikor verekedtünk velük?

- Nyomorultak! Mit is várhattunk volna tőlük egyebet. Eladták az országot, el pártjukat, el sajátmagukat is.

Este terjedt híre, hogy a király koalíciós kormányt nevezett ki. Az eddigi ellenzék, a volt 48-asokkal az élen kormányra lépett. Helyesebben: egyes pártvezérek beléptek a kormányba. A sajtó nagy vívmánynak tüntette fel az eseményt. Ujjongó tömegek járták az utcákat, a házakra nemzetiszínű zászlókat tűztek. A Nyugati-pályaudvarnál megszámlálhatatlan sokaság várta a Bécsből érkező új minisztereket és vállra emelve vitték őket a kocsikig - a kocsikból kifogták a lovakat...

- Ki ismerheti ki magát ebben?

- Ha legalább a „nemzeti vívmányokat” megvalósítanák - töprengett Jani. - Mégis jobb dolgunk lenne...

- Elhiszed, hogy néhány egészséges alma meggyógyít egy kosár rohadtat? Hogy néhány 48-as miniszter megváltoztat egy 67-es kormányt, egy 67-es rothadt birodalmat? Ki hinné azt is, hogy ezek a függetlenségi miniszterek egészséges almák?

- A nagy nemzeti ábrándok, a zajos hűhó után micsoda kiábrándulásnak kell következnie; micsoda bukás.

- Este megkérdezzük Alpári Gyulát...

A párthelyiség néhány szobájába este nagyon sok ember gyűlt össze. Izgatott, tanakodó csoportok: alig lehetett köztük áthatolni Alpári íróasztalához. Fiatalok álltak körül, hiszen ő vezette az ifjúsági mozgalmat. Éppen elrakodott és zárta a fiókokat, amikor Jani és Dani komor arccal beállítottak. Barátságosan rájuk mosolygott, elköszönt a fiataloktól, aztán hozzájuk lépett.

- Szabó Ervinhez kell mennem. Beteg. Jöjjenek velem - mondta és kétfelől beléjük karolt.

Áttuszkolódtak a vitatkozó csoportokon és leértek a Körútra.

Este volt. Az utca képe olyan, mint máskor. Csak a házakon himbálóznak zászlók. A 6-os villamos csilingelt, stráfkocsik zörögtek, konflisok árva, sovány lovainak patkója fáradtan csattogott a kövezeten.

Sok a járókelő, a Körúton ilyenkor legnagyobb az esti forgalom. Csoportok nézik a kivilágított kirakatokat. Kócsag- és strucc-tollas kalapokban asszonyok karolnak férjükbe, igyekeznek színházba, vendégségbe. A laktanyákból is ilyenkor van *kimenő*: sok az utcán a katona; ki sétál, ki siet valakihez vacsorára, hogy este kilenc órára, takarodóra otthon lehessen, a laktanyában. Ha nagy ritkán tiszt tűnik fel, feszesen szalutálnak.

Mindhármukat ugyanaz az érzés töltötte el. Szerették ezt a várost, mert nagy és a mienk. Mekkora nyújtózott tíz év alatt itt minden! Mennyi ember, mennyi ház, jármű - és milyen sok gyárfüst korma tölti be a levegőt. Nagy a mi nemzedékünk, fölfelé haladunk. Fontos feladatok várnak ránk, miránk, minden egyesre, a régi rendszer, a régi emberek visszahúzó, visszakívánczolásának erejével szemben...

Fölmentek a lépcsőházban és becsöngettek az ajtón.

- Bemehetünk az igazgató úrhoz?

Hosszú háziköntösben jött eléjük Szabó Ervin. Olyan furcsa volt ebben a régi holmiban, talán az apjáé lehetett valaha. Zavartan mosolygott, nyilván feszélyezte, hogy ilyen pongyolán látják. Haja, bajusza fésületlen, bizonyára most lépett ki az ágyból. Hiszen szobájában a dívány, melyen fekszik, megvetve, takarója csak sebtében, gyűrötten felhajtvá.

- Üljetek le.

Csupán az íróasztali lámpa égett, szűk kört világított meg maga körül. Leültek köré, a házigazda az íróasztalra könyökölt. Arca fáradt, sápadt.

- Meséljete.

- Mit szólsz hozzá?

Szabó Ervin fanyar mosollyal vállat vont. Zsebkendőjét szája elé szorította. Köhögött.

- Féléve várható volt. Ismerjük a derék embereket. Már régen csak szép formulát kerestek, mellyel beülhetnek az óhajtott bársonyszékekbe. Valami ígéretért koldultak, amivel igazolhatják magukat a nép előtt. Nem kaptak semmit, mégis belementek. Bécsben titkos paktumot kötöttek. Tudjuk, napok kérdése, hogy a szövege is a kezünkben legyen. Lemondtak a nemzeti követelésekről, ellenben megígérték a fegyverkezés fokozásának, a hadsereg létszáma emelésének, az új adóknak támogatását...

- El sem bírja hinni az ember! - tört ki János.

Szabó Ervin ráemelte kék szemét. Csíptetője mögött pislogott.

- Miért ne? 1875-ben ugyanez történt. Akkor Tisza Kálmán volt a 48-asok vezére: „szegre akasztotta” elveit és átvette a kormányt. Most csak megismételték ugyanazt.

Alpári összefoglalta a helyzetet:

- Tehát a régi taktikus, a volt miniszterelnök Wekerle az új kabinet feje. Benne van a földmunkások ellen hozott „rabszolgatörvény” szerzője, Darányi. Belügyminiszter a nagybirtokosok érdekeinek képviselője, Andrássy, a főellenségünk. Pénzügyminiszter, honvédelmi - csupa 67-es. A 48-at az öreg Kossuth Ferenc jelképezi - a kereskedelmi minisztériumban, az igazságügyben pedig egy rossz hírű ügyvéd, Polonyi; nyilván azért, hogy hamarosan leleplezzék valami piszkos ügyben. Ő fogja fegyelmezni sajtónkat az ügyességekkel. Dicső, gyönyörű!

- Mi lesz velünk? - vetette fel Dani.

- Udvar, hadsereg, közigazgatás, papság, nagybirtokosság és nagytőke minden reakciós eleme találkozott és összefogott ellenünk.

Alpári elhallgatott. Szabó hozzátette:

- A nemzeti elégedetlenség élére a munkásságnak kellett volna állania. Mi lettünk volna a polgári demokratikus forradalom ökle. Magunkkal vontuk volna a gyöngéket, a tétovázókat... Ehelyett! - legyintett. - Elmúlt a történelmi pillanat.

Egy ideig hallgattak. Majd folytatta:

- Az élet nem áll meg, barátaim. Mit csinálunk holnap?

Jani körülnézett a szobában. A csukott ablakokon, vastag függönyökön egy hang sem szűrődött be az utcáról. Bordó plüss karszékek, zöld plüss takaró az asztalon, közepén kis, csipkés terítő. Az íróasztalon elszórt ívlapok, a tintatartóra támasztva a toll, mintha mindig munkában volna, csak alkalmilag pihenne... És körül a falakon magasra nyúló könyvvállványok, tele könyvekkel, könyvekkel! Fent és hátul homályba vesznek tömegeik.

Sírni szeretett volna saját kicsiségén, tudatlanságán. Előtte ült az íróasztali lámpa fénykörében ez a fáradt, beteg ember, csapzott hajjal, alácsüngő, ritkás bajusszal. Milyen fehér az arca; keskeny keze is, amint lecsüng az íróasztal szélén! Néz a szőnyegre és kék szeme egyet-egyet pislant a csíptető üvege mögött...

Csöngettek. Új látogató érkezett. Sápadt, vékony fiatal férfi ez is.

- Hogy vagy, Zsiga? Dolgozol?

- Betegállományban vagyok - suttogta a jövevény. Naszódi Zsigmond, a Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője. Leereszkedett egy székre. - Közben összeállítottam és sajtó alá rendeztem elbeszéléseimet. Egész kötetre való gyűjtemény. Azt a címet adom a könyvnek: *Dózsa népe*. Mit szóltok hozzá?

- Nagyon jó...

- Pihenj le, Ervin - vette fel a szót egy idő múlva Alpári. - Nem fárasztunk tovább. Vigyázz magadra.

- Zsiga, te is mégy?

- Csak felnéztem egy percre... Lesz ez még jobban is, ne búsuljatok. Legnehezebb, ha nem ellenségeinkkel kell harcolnunk, hanem saját táborunkkal: a megrögzött szokásokkal, a gyávasággal, a pozíciójukat védőkkel. Győzni is fogunk... De hol leszek én már akkor. No, szervusz.

Elmentek. Naszódit a lépcsőházban támogatni kellett. Megszédült. Jánosnak eszébe jutott Müller úr, a nyomdász. Az köhögött ilyen keservesen, mikor a végét járta...

Szabó Ervin egyedül maradt. Homlokát az ablak hideg üvegéhez szorította. Nézett ki a sötétbe.

„Lesz ez még jobban is... De hol leszek én már akkor - ismételte Naszódi szavait. Szeme könnyes lett. - Mit tettem én ebben az életben? Ebben a rövid, hamar múló életben? Minden tanulmányomból, küszködésemből nem adhatok többet mint a gyufa föllobbanó fénye. Elégek, elenyészek. Közben szenvedek sokat, sokat... mert nagyot akartam, szépet... és hiába, hiába...”

34

Tavaly a nyomorúságos termés is fokozta a közínséget. Az idén pompásan ígérkeznek a vetések. Az aratók nem kótyavetyélik el munkájukat: nagyobb aratórészt követelnek és sztrájkra készülnek.

Csupa izgalom az ország. Az új kormány sem vall színt, ígéreti a választójogot, hogy a munkásokat csöndben tartsa, de nem hisz neki senki. Andrassy belügyminiszter felosztatja a Földmunkások Szövetségét, Budapesten és vidéken százával oszlatják, függesztik fel a szakszervezeteket. Zavar, bizonytalanság mindenfelé.

Janiék, Daniék izgatottan vitatkoznak, híreket cserélnek. Mit tegyenek? A vezetőségnek egyetlen válasza, egyetlen utasítása van mindenre: kiharcolni az általános választójogot, az majd minden bajt orvosol!

Mozgalmas este után későre jutott ideje Janinak, hogy végre fölkeresse Kincses Márit, akit Juli a gondjaira bízott.

Az Andrassy út és Nagymező utca sarkán kellemetlen emlék rohanta meg: ötnegyed év előtt itt fogták el a detektívek. Most nem kell félnie: jó ruha van rajta és igazolhatja, hol van állásban.

A Mozsár utcára kellett kerülnie, a mulató hátsó bejáratához. Híre szerint itt dolgozott Mári.

A kapuban sovány asszony jött vele szembe. Ránézett. Ismerős az arca, talán ismeri, talán nem. Egyszerű, de rendes kék kosztüm van rajta, fején kis fekete kalap, kezében esernyő. - Elhaladt mellette. Ekkor hátulról tétova hang szólította meg:

- Béni úr!

Megfordult.

- Nem ismer, ugye? Ne haragudjék, hogy megszólítom. Én megismertem és nagyon örülök, hogy látom.

Fakó, elnyűtt arc, kissé pirosítva - ami akkor még nem volt általános szokás.

- Honnan ismerjük egymást?

- Istenem! Hát a Práter utcából... Én vagyok a kis Ilonka anyja. Mennyire szerettem az a gyerek Béni urat!

- Mi van vele? Mit csinál a kislány?

- Most már jól van. Iskolába jár. Ha elvégezte a hat elemi, és Isten megsegít, kitaníttatom iparra. Talán varrodába adom...

Jánosnak Mariska jutott eszébe... A kis Ilonka is majd egyszer eltartja az anyját.

- Hát maga?

- Ó, én most rendesen keresek. Jól nevelhetem a gyereket. Helyszerző lettem, artista ügynökségnek dolgozom. Oda közvetítek lányokat. Most is voltam itt egyenél... Én csak a javukat akarom... Hát örültem, hogy láttam és meg fogom mondani Ilonkának.

- Isten áldja!

A konyhának a folyosóra nyíló ajtajánál állt meg.

- Kincses Márit keresem. Kenyereslány.

- Most ment ki éppen... Minden percben keresi valaki! - zsörtölődött a felíró. - Küldjétek be Márit!

Fekete ruhában, homlokán fehér bóbitával jött be Mária a mulatóból. Kezében tálca kenyérszeletekkel, cukrászsüteményekkel. Arca még sápadt, de - János meghökkent - ő is pirosítva.

- Mária, te, hogy kerülsz ide?

- Idejöttem. Fölvettek. Jól vagyok. - Észre sem vette János hangjában a bosszankodást, vagy nem akarta észrevenni. - Szép, hogy eljött hozzám. Köszönöm, hogy mindent elintézt.

- Nem tudok róla semmit.

- Hát magam vittem le a kisfiút Juliékhoz. Örültek a kicsinek. Nagyon jók voltak hozzám. - Márinak könnyes lett a szeme. Gyorsan megtörülte, hogy el ne mázolja arcán a púdert és festéket. - Most minden rendben van... Beköltöztek egy kis házba, amelyik a Tógyer bácsié volt és most a kis Hencsi néven van. Majd megszakadnak a munkában, hogy szép rendbe tegyék. Mióta Juli nagypjának el kellett adnia a házat, először laknak úgy, mint a magukéban... Háziúrnak nevezik a kicsit. Nagyon megbecsülik a kis háziurat.

Mária földerült. Mint aki már minden gondját elvetette.

- Nem járt nálad az előbb egy asszony. Kék ruhában?

- Járt. Honnan tudja?

- Beszéltem vele. Te, eszedbe ne jusson vele menni!

A lány nagy szemeket meresztett. Csodálkozott és felháborodott.

- Miért ne mennék! Nem akarok örökké kenyereslány maradni. Elvisznek Törökországba vagy Oroszországba és kitanítanak táncosnőnek.

- Jó lesz az úgy, Mári?

- Hát! Könnyű életem lesz. Azért jöttem Pestre. Megyek én akárhová, csak meg ne szakadjak a munkában. Mi lehet belőlem? Parasztasszony falun? Vagy ha nagy szerencsém van, viciné Pesten vagy egy rongyos suszter felesége! - Harciasan felcsattant a hangja. - Köszönöm szépen!

Bentről kiáltoztak:

- Kenyeres! Kenyeres! Hol marad a kenyeres?

- No, Isten vele, Jani bácsi. Majd küldök képes levelezőlapot.

Tenyerén a tálcával, kényeskedve belibegett a mulatóba.

*

A járdákon detektívek szemlélődtek. A mellékutcákban, a kapuk alatt rendőrök rejtőztek.

A főútvonalon a villamoskalauzok zenekara harsogott.

*Nem lesz a tőke úr mirajtunk,
elvész, aki a múltnak él...*

- énekelte ezernyi ezer torok. Sűrű sorokban hömpölygött a menet. Fekete zakók és keménykalapok, vörös nyakkendők, a gomblyukakban vörös székfű, sétabot a kezekben.

*A szabadság honába tartunk,
az igazság nekiünk a cél...*

Felrivalltak a réztrombiták, a kisdob riadón pergett:

Az igazság nekiünk a cél!...

Most vörös zászló alatt érdekes csapat következett. Csizmásan, kék vagy fekete magyar nadrágban; az idősebbjének zsinóros a kabátja, a fiatalabbak bőujjú ingben, aranyrojtos csokornyakkendővel. A csizmadiák, tímárok hagyományos iparos viseletükben.

Ismét fekete keménykalapok tömege. Majd az államvasútiak zenekara haladt el. A menet közepén találkozott hangja a villamosvasútiékkal. Így is szép, mert az összekeveredő zene is mutatja, hogy sokan vannak és erősek.

Újpestről szövönők parasztos népviseletben. A fehér ingblúzok, tarka mellénykék kivillannak a sok ünnepi feketéből... A tűzoltók zenekara... A hajógyáriak rezesbandája... Napszámosok, kubikosok, a főváros határában dolgozó szegénység bő gatyában, árvalányhajás kalappal. Ismét fekete ruhák, kobakok: a szabók, az építőmunkások, a vasasok. És megint zenekar.

A Marseillaise-t egy-egy újabb dal váltja fel:

*Piros zászlónk, vörös zászlónk
lobogtatja a szellő.
Jer alája, jer alája,
te jogtalan szenvedő.
Testvérünk vagy: mért ne tartanál velünk?
Ha munkás vagy, nem lehetsz te ellenünk!*

Béni János szélről haladt a felvonulók mellett, a bőrösök elején. Bal karján rendezői szalag. Egész csapat fiatal segéd és idősebb tanuló tartozik vezetése alá. Hiszen katonaviselt, érett ember, tud vigyázni. Lépjen közbe, ha valaki megsértené a tüntetőket, de akadályozza meg azt is, hogy a menetbe provokátorok férkőzzenek, verekedést kezdjenek és okot adjanak a rendőrségnek a közbelépésre.

Érces torok kiáltja a tömegben:

- Éljen az általános, titkos választójog!

- Éljen! - zúg rá a válasz.

Szellő viszi más irányba a zenekarok hangját. Többen rákezdnek, seregestül folytatják az éneket:

Általános, titkos választási jogot adjatok:

Hazafiak leszünk, nem hazátlan bitangok.

Ömlött, özönlött a tömeg a Városligetbe. János meg-megállt, gyönyörködött ebben a végeláthatatlan, százezres sokaságban.

Itt-ott egy-egy vörös zászló. Táblák jelszavakkal. Néha csak ennyi:

$$8 + 8 + 8$$

Ez azt jelenti: nyolcórás munkanapot akarunk! Nyolc óra maradjon alvásra, nyolc tanulásra, szórakozásra, magánéletre.

A Ligetbe érve, feloldódott a menet. Tízezrek torlódtak össze az Iparcsarnoknál, ahol Bokányi Dezső beszélt. A megafonnak még híre sem volt, a szónokok hangját csak a tömeg egy része hallotta. Ezért szélről bomladozik is a sokaság.

Itt pillantotta meg - Mariskát. Hozzásietett.

- Mariska!

A lány arca fölragyogott.

- Nahát! - kiáltotta és megragadta Jani mindkét kezét. De nevén nem szólította. Elnyomta első örömét és nyugodtan megkérdezte: - Mit csinál?

János röviden elmondta, hogyan megy a sora. - Magáról is beszéljen! - kérte.

- A nőmunkások szervezésével foglalkozom. Lapunk szerkesztésében is részt veszek. Nagyon sok a dolgom...

Még mindig ugyanazt a sötét ruhát viselte. Ugyanolyan rosszul táplált, halvány volt. Arc-kifejezése megkeményedett, határozottabb lett. Lehet, hogy ebben része volt annak is - hogy csíptetőt viselt. Nők akkor nyilvánosan még nem hordtak szemüveget. A gyöngé látás testi hibának számított. Mariska azonban tüntetett vele: nem tart igényt a női hiúságra - dolgozó ember ő is.

- Mariska kisasszony... ha láthatnám - dadogta megfélemedve János.

Mariska elpirult. Aztán zavartan, kurtán felkacagott.

- Jaj, annyi dolgom van. Nem érek rá magánéletet élni.

János észre sem vette, már kezét is fogott vele és eltűnt a sokaságban.

A tömeg javarésze úgy érzi, hogy korai még letelepedni, elővenni az uzsonnát. Akik még a felvonulás lelkes hangulatában voltak, vártak még valamit. A szétáramló sokaság Jánost is

elsodorta övéitől. Idegen munkások tömegébe került. Megütötte fülét, hogy halljukoznak, egyes társaik nevét kiáltozzák, szónoklatot akarnak.

Éppen fél lábbal egy pad szélére lépett és megemelkedve körülnézett, hol lehetnek szaktársai, hová lett Mariska.

- Halljuk! Halljuk! Éljen!

Meghökkenve húzódott vissza. Eszében sem volt szónokolni. A félreértés azonban megtörtént. Karok ragadták meg és tolták fel a padra.

- Halljuk!

Nevetségbe fullassza a felbuzdulást? Szégyenkezzék saját gyávaságán? Hiszen tanulta, hogyan kell agitálni. Titokban vágyódott is arra, hogy egyszer fellépjen... És most fekete kalapok, figyelő arcok százai fordultak feléje. Hirtelen forróság futott át testén.

- Munkás barátaim! - kiáltotta.

Csönd támadt. János már tudta, mit fog mondani. Amikor saját hangját meghallotta, nyugalom, biztonság töltötte el.

Beszélni kezdett:

- Ezer év óta nyomják el ebben az országban a dolgozó népet. A népet, amely fenntartotta az országot, munkával, s ha kellett, fegyverrel is. Eltartotta és megvédte az urakat is. Azoknak jutott minden jó, neki csak a nyomorúság maradt.

Most új hajsza kezdődött. A zsandárok uralma feléledt. Az új kormány megkezdte működését: a népbolondítók valósítják meg azt, amit negyven év óta várnak az ezerholdasok.

Hajrá, urak! Hajrá, népnúzó! Jertek, kezdjük az új harcot! Mi ismerjük a kormányt, de a kormány nem ismeri a népet. Csalódtok, urak, ha azt hiszitek, hogy megerősíthetitek a régi rablóvárakat! Megmutatjuk, hogy van erőnk jogainkat védelmezni, sőt előhaladásunkat kívívni. Hiába acsarkodik száz fekete gróf és feudális kormány: a szervezett munkásság meg fogja teremteni az új Magyarországot!

- Éljen! Éljen! - hangzott. János úgy beszélt, ahogyan akkor az újságok írtak. Kissé fellengzősen, erős képekkel, éles szavakkal. Kipirult, kimelegedett. Amikor lelépett a padról, idegen emberek szorongatták a kezét. Izgalmában meg sem tudta különböztetni az arcokat maga körül.

- Pálik Péter vagyok. Nagyon szépen beszélt a szaktárs - ragadta meg a kezét valaki. - Ha meg nem sértem, szabad a becses nevét kérdenem?

- Béni János.

- Isten éltesse! Somogy megyei?

- Én? Nem. Bihari, élesdi vagyok.

Az ismeretlen elengedte a kezét és már el is tűnt a tömegben. János pillanatra magára maradt, a homlokát törölgette. Két idősebb munkás állt mellette, komolyan nézték.

Az egyik megszóvalta a fejét.

- Miért mutatkozott be annak az embernek? Minek áll szóba idegennel?

- Megmondta nemcsak a nevét, hanem a szülőhelyét is - tette hozzá a másik rosszállón.

- Miért ne tettem volna? - nézett rájuk értetlenül.

János és Rózsi estefelé megint szokott helyükön ültek a Gellérthegyen. A tavaszi szürkület fátylában eltűnt a város. A sötétség egyre mélyült s belőle ezernyi fényponttal villództak a lámpák.

Nézte a lámpák által rajzolt fényvonalakat és tájékozódni próbált. Az a félkör bizonyára a Nagykörút... Ott hosszú, egyenes vonal: az Andrásy út. Lassanként már itthon érzi magát ebben a zajos házrengetegben. A falu elmaradt mögötte. Talán már élni sem tudna otthon...

Rózsira nézett. Magaszabta, egyszerű, mégis csinos tavaszi ruha van rajta. Jánost jó érzéssel töltötte el, melegítette ez a minden vasárnapi együttlét. Nézte a lányt, hajlékony, karcsú alakját, éles orrát, keskeny, formás ajkát. És szeme körül a finom ráncokat, melyek elmúlt esztendőkről árulkodtak, de még sem árulta el semmi Rózsi korát. Tiszta volt és illatos.

„Nincs szegényszaga” - gondolta magában, de ez nem jelentett számára megnyugvást. Rózsi valahogy idegen maradt számára.

A lány jókedvűen megszólalt és öklével tréfásan oldalba bökte Jánost:

- Tehát holnap belép a gyárba és beérkezett ember lesz.

János bólintott, elgondolkozva ült... Teljesen besötétedett. A közeli padokról egymás után eltávoztak az üldögélő párok. Magukra maradtak.

- Ennek semmi értelme - suttogta egy idő múlva Rózsi -, semmi értelme, hogy tovább csináljuk ezt... össze kell házasodnunk. Mindkettőnknek biztos állása van. Maga keres százhuszat, én százhatvanat, ez összesen kétszáznyolcvan. Ebből két ember nagyon jól megélhet. Rendezett viszonyok közt... Egy kis megtakarított pénzem is van a bankban... Néha kisebb kölcsönöket is szoktam adni, akkor magasabb kamatot kapok... Veszünk egy családi házat. Már érdeklődtem is Rákospalotán. Megtakarítjuk a lakbért...

- Jóságot is lehet tartani - szólalt meg János. Bekapcsolódott Rózsi gondolatmenetébe.

- Igen. Malacokat nevelünk és tartunk egy tejelő kecskét. Milyen jó, hogy maga ehhez is ért. Ez is megér havi ötven-hatvan koronát. - Szereti a kecsketejet?

- Szegény ember tehene - mosolyodott el a férfi és előbbi életének emlékei tolultak fel benne. Vágyódni kezdett a falusi majorság után. - Egy kis gyümölcsös, szőlő is elkelne...

- Lehetne... Öregségünkre gyűjtünk egy kis tőkét... Azelőtt azt gondoltam, hogy kereskedő lesz a férjem, üzletnyitáshoz használjuk a pénzt, így azonban biztosabb... Ilyen rendes emberrel. Fixfizetéssel.

Magához szorította János karját. Magabiztosan, elégedetten csevegett:

- Tudja, milyen rendes kis háztartásom van? Még tavalyról érintetlen hatvan üveg befőtt. Meg lekvár. Meglátja az éléskamrámat. Tíz kiló mosószappanom is van, szétrakva, hogy jól kiszáradjon.

János zsibbadtan hallgatott. Rózsi tervezett, határozott és ő - hozzájárult szó nélkül. Okos és célszerű mindaz, amit Rózsi mond. Mégis nyugtalanság, bizonytalanság töltötte el. Valami ellenállásféle. Klárral egyszerű, természetes volt a családalapítás. Ez a Rózsi - mégis idegen. Magáról tudja, honnan jött, hová tartozik. De hová tartozik Rózsi? Faluról városba települt kispolgár - mondaná Dani.

- Nem lehet a jóságot naphosszat magára hagyni - jegyezte meg, csakhogy valami ellenvetést tegyen. Rózsi már készen volt a válasszal:

- Úgy is tartanunk kellene valami olcsó kis cselédet.

János meghidegedett: Olcsó kis cselédet. Olyan Járó Juli-félét. Talán mindjárt Julit... Miért ne?... Távolabb húzódott Rózsától. Gondolatai kavargtak. Tehát nyitva előtte az út: olyan munkás lehet, mint a gyár főraktárnoka, Sándor úr. Pocakot ereszt, hatalmas falásokkal eszi a házi kolbászt és minden gondolata, törekvése kimerül a disznóhizlalásban, tyúktartásban és a titokban üzött pálinkafőzésben. Fizetését filléres hasznokkal toldogatva, korlátoltan, konok önzésben vegetálhatja át életét... az ő becses magánéletét.

Gondolatainak sorát Rózsi fejezte be. Megszakította János hallgatását. Közelebb ült hozzá. Hízogó hangon, de erélyesen kijelentette:

- Aztán a szakszervezetbe ne járjon. Rendes ember nem teszi ki magát annak, hogy baja támad a rendőrséggel... Nagyon-nagyon szépen fogunk élni.

A férfi most sem szólt. Nem tudta elmondani, elmagyarázni kavargó, alig tisztuló gondolatait. Rózsi belekarolt: Nyakán rózsa-szappan illata. Elfogódottan, izgatottan, mégis ellenállást nem tűrő határozottsággal hívta:

- Most jöjjön... megmutatom a lakásomat.

*

János keveset aludt ezen az éjszakán. Reggel öt órára volt beállítva ébresztő órája. Felberregte.

Pár pillanatig eszmélkedett. Aztán jókedvűen kiugrott az ágyból. Hiszen alapjában véve nagyon is rendben van az ő élete. Szép lesz, jó lesz minden. Most belép új állásába. Hét órakor kezdődik a munka. Időbe telik, míg kivillamosozik Palotára... Majd ha odakint laknak, később kelhet.

Gondosan borotválkozott az első napra. Mosdás közben arra gondolt, nem eszik a levest olyan forrón. Rózsi meg fogja érteni: nem válhat hűtlenné a mozgalomhoz. A lánynak fogalma sincs a dologról. Majd beszélnek róla...

A konyhából háziasszonyuk hangját hallotta, meg dörmögő férfihangot.

Erősen kopogtattak ajtaján.

- Szabad! - Elfordította a kulcsot.

Két rendőr lépett be.

- Melyikük Béni János?

- Én vagyok. Mit akarnak tőlem?

- Azt majd kérdezze meg a fogalmazó úrtól. Nekünk csak az a parancsunk, hogy előállítsuk. Öltözzék és gyérünk.

- Valami tévedés lehet...

A kövérebbik rendőr egy papirost dugott eléje:

- Béni János, élesdi, 1884. évi születésű... Maga ez vagy nem?... Hát akkor ne töltsük hiába az időt.

A másik alattomosan hozzátette:

- Jobb lesz, szedje össze minden holmiját, mert nem mindig jön mindjárt haza az ember.

- Nem lehet velem baja senkinek! - dühödött fel János. - Éppen ma tartanak fel, amikor új állásba lépnek.

Szótlanul kezét fogott lakótársaival, akik a paplan alól megdöbbenve nézték a jelenetet... Az utcán a rendőrök intettek egy bérkocsinak. Az egyfogatú kocsisa úgy tett, mintha nem venné észre, de hogy rákiáltottak, megállt. Hallgatott, csak tekintete árulta el, hová kívánja ezt a fuvart és megrendelőit.

A főkapitányság mállott vakolatú épületében egy zegzugos folyosóról nyílt az illetékes fogalmazó szobája. János a két rendőr közt állva, türelmetlenül, haragosan várta, mit akarnak tőle. A fogalmazó későre jött be. János már régen elkésett a munkából. A fogalmazó is személyi adatait ellenőrizte.

- Béni János, élesdi, 1884. évi születésű budapesti lakos, családi állapota: özvegy... - hadarta gépiesen és kérdően felnézett Jánosra.

- Én vagyok.

- Akkor írja alá ezt a kézbesítési bizonyítványt, hogy átvette a fővárosi államrendőrség végzését.

János aláírta.

- Rendben van - mondta a fogalmazó és kezébe adta a végzést. - Tudja, miről van szó?

- Nem tudok semmiről.

- A közrend megóvása érdekében a nagyságos főkapitány úr mint szocialista agitátort örök időre kitiltja a főváros területéről. Megnyugszik vagy fellebbez?

- Fellebbezek.

- Megteheti. Fölterjesztem a belügyminisztériumba. Mondanom sem kell nem lesz semmi haszna belőle. A fellebbezés nem függeszti fel az eljárást... Kísérjék át a toloncházba.

- Értesítenem kell a munkahelyemet.

- Hivatalból értesítjük.

János megsemmisülten mormolta maga elé:

- A menyasszonyomat is értesíteni kellene... - Hiszen Rózsai tegnap óta a menyasszonya...

Mikor elindult vele a két rendőr, hogy beültessék az udvaron álló zöld tolonckocsiba, úgy érezte, kifut lába alól a föld. Hull, hull lefelé, a sötét semmibe. A szíve összeszorult, lélegzeni alig tudott. Hiába volt a munka, a tanulás, a koplalás - hiába szerzett becsületet, megélhetést, már-már új családot, saját otthont: visszavetik, ahonnan elindult, a nyomorba, reménytelenségbe.

Mélyebbre mint valaha.

- Jó társaságban lesz, elvtársai közt - csúfolódott a tolonckocsit őrző rendőr.

János föltette batyuját, majd föllépett a hágcsón. A homályos kocsiban már többen ültek. Börtönviselt, sápadt emberek, akiket büntetésük kitöltése után visznek haza - egy kifestett arcú utcanő. Ketten rendes öltözetben, vasárnapiasan, keménykalappal: munkások.

- Maga is... elvtárs? - kérdezte egyikök.

János bólintott. A két munkás kezét fogott vele. Kezdett megnyugodni: nincs egyedül. Itt is, így is tagja egy nagy közösségnek. Testvéri kezek nyúlnak feléje mindenütt, részvevő szíveket talál.

Talán jobb is, hogy így történik. Tegnap este megszedült. Vajon szép, új otthon helyett nem megaláztatások végtelen sorát találta volna Rózsi mellett... Rózsi először bizonyára sírni fog, aztán haragudni. Haragudni arra az emberre, aki felborította szépen fölépített köznapi terveit. De neki nem elég Rózsi kispolgári mennyországa... az emberiség fölemelkedéséért harcol...

A kocsiba most rongyos, pálinka szagú csavargót tuskoltak.

Kész! Becsapódott az ajtó, kattant a lakat. A kerekek dübörögtek a kapu alatt. Az egyik agitátor dúdolni kezdte:

*Éhség, nyomor velünk,
mi mégis felkelünk...*

*

A toloncházban két csendőr vette át, hogy hazakísérjék, „illetőségi helyére”. Egyik csendőr olyan, mint a másik. Faragatlan, durva arcok, hegyesre pödrött bajszok. Mozgásukban kíméletlen határozottság és erő. Peckesen lépkednek, kalapjukon libegnek a kakastollak.

Szó nélkül haladtak a Keleti-pályaudvarig. A téren az egyik megszólalt:

- Vehet valami útravalót. Sokáig tart a vonatozás.

Betértek egy hentesüzletbe. Mikor kijöttek, a csendőr folytatta a beszédet, de arcát nem fordította János felé:

- Nem vagyunk mi olyan rossz emberek... Nem köll haragudni. Csak a kötelességünket teljesítjük. Látja, egy ujjal sem nyúltunk magához... Nem mindenkivel bánunk így.

János nem felelt. Amaz folytatta:

- Maga tanult ember. Agitátor. Mondja csak... aztán mikorra várják azt a... maguk világát?

- Mit tudnak maguk arról! - morogta János.

A másik csendőr is megszólalt. Nem hagyta, hogy tudatlanoknak tartsák őket:

- Akkor a szegénység lesz az úr. Elveszik a gazdagoktól a földet, meg mindent. És elkergetik a papokat.

A tolonc egy kis elismeréssel bólintott.

- Miért? Maguk mit gondolnak, mikor lesz az?

- Hiszen ha azt tudni lehetne! A magunkfajta kisember nem ismeri a politikát... Mondják, sosem lesz, mert erős az állam és az urak nem hagyják.

János látta, hogy ezek inkább félnek tőle, mint tőlük ő. Az őrmester megint szíveskedett:

- Vehet újságot is a trafikban. Népszavát is. Nem nézek oda. Nem köll haragudni az emberre.

- Hát jó. Majd szeretem a csendőr urakat - hagyta rá János. - Pedig tudom, akit hazatoloncolnak, azt először félholtra verik az őrsön.

Az őrmester megsértődött: hogy lehet egy ember ilyen értetlen!

- A csendőr csak azt csinálja, ami a parancs. Állami emberek vagyunk. Nyugdíjas állás ez, mit gondol! A szolgálat - szolgálat.

Arcuk ismét tuskóvá merevedett.

Beszálltak a vonatba. Olyan III. osztályú kocsiba, amelyik szakaszokra van osztva. Elhelyezkedtek egy szélső szakaszban és magukban kényelembe helyezkedtek. Bezárták az ajtót, behúzták a függönyt. János az ablaknál, szemben az őrmester, mellette a káplár.

A vonat megindult. Elhaladt a külvárosok szegényes bérházai közt, nyomorúságos lakótelepek maradtak mögöttük... Futott, futott. Kattogtak a kerekek. A távírópóznák közt emelkedtek, majd leereszkedtek a drótok, aztán ismét emelkedtek... Már kint jártak a városból. A mezőkön tavaszi munkákat végeztek az emberek. Zöld a határ, csak a gabonatóblák sárgulnak már. Távolban templomtornyok jelzik a falvakat.

Az állomásokon fáradt parasztemberek lódulnak a vonatnak. Kint az úton bricska áll, bakján parádéskocsis, kalapján hátul vígan libegnek a hátára hulló, kék szalagok.

Délután lett... szürkület... este. János kinézett az ablakon és a sötétben, egy nagy kanyarulatnál meglátta elől a mozdonyt. Kéménye szikrákat köpködött, vörösen izzott a gépház. Arra kellett gondolnia, hogy ez a hatalmas mozdony húzza az egész hosszú vonatot, de csak arra mehet, amerre a síneket rakták. Mozdony a munkásság is. Vajon, az is örökké csak a síneken halad? Nem. Elhagyja az építők által szabott irányát és megy, amerre maga kívánja...

Elöl az I. osztályú kocsik, vörös plüsspárnás, tágas fülkékkel, kevés utassal, akik kényelmesen elnyújtóznak. Mögöttük a sok-sok III. osztályú vagon, fapadokkal, szegénységgel, rossz levegővel... Rohannak és üldözik az I. osztályú kocsikat. Ha egyszer a mozdony megtorpan: a fapados kocsik rázúdulnak a plüsspárnásokra és az ízzé-porrá törnek...

A csendőrök bóbiskoltak. Fejük előrecsuklott, bólogatott a kerekek kattogására.

János előhúzta zsebéből az újságot. Egy versen akadt meg a szeme. Fiatal költő írta, látásból ismerte. A vers címe:

VIHAR ELŐTT:

*... Éhes paraszt, kaszás paraszt
áll a letarlott rónaságon,
s a föld beszél, a föld remeg:
Lesz még virág a pusztaságon,
lesz még vérrózsás kikelet!*

*Szekercéjére dől az ács
és néz és néz az éjszakába,
arrafelé, hol napkelet:
Legyen csak hajnal hasadása,
lesznek még véres reggelek!*

*Fekete bányász lenn a mélyben,
lenn a fekete föld szívében
csak ás, csak ás, fogvicsorítva ás:
Legyen csak már a dalnak vége,
lesz még kanóc, lesz még parázs!*

*Sápadt az ég.
Alján fekete felhők úsznak,
tikasztó minden és sivár.
Lenn ég a tűz, fenn készül útnak
a vihardadár...*

*

A vonat pedig rohant, rohant az éjszakában...

UTÓHANG

amely a szerző magyarázkodását tartalmazza

Nem, kedves olvasóm, szó sincs róla! Nemcsak akkor történelmi a regény, ha leírjuk Zrínyi Miklós buzogányát, vagy Báthory mentéjén a boglárt. Nemcsak a hűbéri kor évszázadai történelmi idők. Elmúlt, végleg lezárult, történelem ma már a polgári korszak is, amely hazánkban alig egy évszázadig tartott. Nem valami dicsőséges volt, de - volt. És ki állíthatná, hogy e sok viszontagságot látott ország történetében a feudális korok okvetlenül dicsőbbek voltak! Csak közismertebbek. Mert ha régebbiek is, az irodalom gondoskodott népszerűsítésükről, megfényesítésükről. Az az utolsó száz év, amely felemásan, satnyán, de lényegében polgári volt, szintén része az ezer éve folyamatos hazai életnek - és annál inkább ismernivaló, mert kevésbé ismert - mert időben közelebb áll hozzánk - mert mai életünk közvetlen megelőzője.

Furcsa, meghökkentő első pillantásra ennek megjelenítése. Ám ha megszoktuk, természetesnek tartjuk régi évszázadok nyelvének, szokásainak érzékeltetését a maguk nyersségében - miért idegenkedjünk attól, hogy megszólaltassuk a XX. század eleje nyelvének halandzsáit és azokat a kalandokat, mikor a nagyurak nem lóháton indultak törökre (s Petőfi szavai szerint: „kiket a törökök annyiszor kergettek”), hanem párnás karosszékekben ülve alapítottak vállalatokat... (amelyek ugyancsak nemegyszer bukással végződtek). Ha dicsőíteni tudjuk a cifra öltözetű hajdani nagybirtokosokat, kik vajmi távol estek a Nyugat nagyúri és lovagi ideáljától: ne féljünk megjeleníteni fél-levantei kalmárainkat, akik kicsinyben azt csinálták, amit a gazdaságilag fejlettebb országok kapitalistái nagyban - és családjuk ugyanannak a műveltségnek hódolt, ha a Nyugat határán, vidékiesen is. - Miért csak a jobbágyot ábrázoljuk - ha görnyed, ha lázad - miért ne maradékát is, a faluról városba került munkást - amint nyomorog, szervezkedik? Ma alig van erre irodalmi előzményünk? Annál inkább kell törekednünk e kor történelmének hű irodalmi ábrázolására.

Nehezebb olvasmány ez, mert szokatlan, mert számára nincsenek az olvasó fülében, gondolkodásában, érzésében vajt járatok. Az írónak fokozottan nehéz feladat megírni, mert ugyancsak töretlen utakon kell haladnia. Hogyan keltsen visszhangot?

E könyv olvasásakor ötven évet léptünk vissza a múltba, az 1904-1906 esztendőkhöz. Azóta két világháború özönvízként sodorta el az akkori életet. Csak törmelékek, roncsok maradtak belőle s ezek alapján nehéz volna képzeletünkben újjáépíteni azt a - nem is közeli - múltat, amely eltűnt a föld színéről. Az első világháború előtti másfél évtizedet nemcsak a XX. század kezdetének nevezhetjük, ugyanolyan joggal ráillik, hogy a XIX. befejezése volt. A múlt század utolsó évtizedében habár kétségtelenül megkezdődött az új, csak az első világháború volt az igazi választóvonal, amely a két évszázad életformáját végleg elvágtá egymástól.

Nekünk kell e múlt felelevenítésével először próbálkoznunk, idősebbeknek, akik még őrizzük e hangulatok, benyomások halványuló emlékét, s akik nem szüntünk meg kívánni olyan állapotot, amikor a Duna-vidéki népek önként és testvériesen egyesülnek egy nagyobb közösségbe. Akik a Keleti-pályaudvar környékén még láttuk az Amerikába vándorló szegényparasztnak táborozását - és földet söprő szoknyában, virág-, gyümölcs-, madárdíszes malomkerékkalapban a tipegő polgárasszonyokat - a választójogi munkástüntetések, a május 1-én felpántlikázott fuvaroslovakat - főhercegi hintókon a púderes copfű lakájokat - az első formátlan automobiloikat - akiknél még félóránként kopogtatott be egy-egy koldus - akik még olvastuk a „békebeli” újságokat. - Ma is ezeknek a régi lapoknak, folyóiratoknak sárguló, töredező papírú példányait kell elővennünk segítségül, hogy fölelevenítsük a régi világot.

Miután a mai olvasó járatlanabb ebben a korban, mint - mondjuk - Mátyás király vagy Dózsa György idejében, kénytelenek vagyunk néhány szófukar történelmi jegyzetet idetoldani. A könyvünkben tárgyalt események mind történelmi, valóban s így estek meg. 1904 tavaszán a Bihar megyei Élesden országos visszhangot vert sortűz csapott a magyar és román szegény-parasztokba, akik a „függetlenségi 48-as párt” gyűlését használták fel tüntetésre. Számos életbemaradottat ítéltek börtönre. Ez is fokozta az évek óta tartó belpolitikai válságot. A már morajló s 1905 elején kirobbant orosz forradalom olaj volt a tűzre. Mikor az 1904 végén erőszakkal feloszlatozott képviselőház helyébe 1905 januárjában újat kellett választani, a kormány elszigetelten és tehetetlenül állt a tömegekkel szemben. Nem mert erőszakhoz nyúlni és megtörtént az a Magyarországon példátlan eset, hogy az ellenzék kapta a szavazatok és az országgyűlési képviselők többségét. A kormányzó Szabadelvű Párt és ennek vezére, Tisza István miniszterelnök megbukott. E párt erőszakon és korrupción alapuló uralma 1875- 1905-ig tartott, s úgy ért véget, ahogyan kezdődött. - Az 1867-i kiegyezést a népszerűtlen Deák-párt hozta létre. Ennek többsége, minden mesterkedés ellenére gyorsan fogyott. Bukása pillanatában a „függetlenségi 48-as” párt vezére, Tisza Kálmán (István apja) lepaktált a hatalommal, „egyesült” (fuzionált) a Deák-párttal és átvette a kormányt - 67-es programmal. Tisza Kálmán Bihar megyei volt függetlenségi programját nevezték a híres „bihari pontok”-nak. Ezeket 1875-ben „szegre akasztotta” és kiegyezett Béccsel. Az országgyűlésen csak egy kis párt-maradék folytatta a 48-asságot. E párt és szövetségesei, az ún. „koalíció” került többségbe 1905-ben. Ötnegyed évi huzavona után bevették a „koalícióba” a Szabadelvű Párt némi maradványait is és kormányra léptek, ők is 67-es alapon! A 48-asok elnöke, Kossuth Ferenc mindössze kereskedelmi miniszter lett... Négy év múlva aztán visszatért Tisza István „Munkapárt” néven újjászervezett pártjával. Ennek vezetése alatt vonult aztán Magyarország az első világháborúba, a bukásba. - Az 1905/6-ban működő, országgyűlési többséggel nem rendelkező hivatalnok-kormányt „darabont-kormánynak” nevezték, mert elnöke, Fejérváry báró táborszernagy „kapitánya” volt a császár ún. darabont-testőrségének.

Munkásmozgalmunk folyamatos szervezkedése szerényen kezdődött a 60-as évek végén „szakegyletek”-ben. Iparunk, nevezetesen nagyiparunk a 90-es években lendült fel - ezzel párhuzamosan a már „szakszervezetekbe” tömörülő munkásságunk száma is tízezrekre emelkedett. Az 1905-ös időkben e szám hirtelen százazrekre ugrott. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890-ben alakult. Programjában, elméleti munkájában önállóságot nemigen tanúsított, nagyjából az ausztriai német testvérpárt függvénye volt. Eszméit az „austromarxistáktól” kölcsönözte és ebben különös hiba volt már csak az is, hogy egy ipari ország pártjának programját átvették Magyarországra, ahol a proletariátus többsége paraszt volt, az ipari munkásság pedig félgymarmati viszonyok közt sínylődött. Gyöngítette a szocialistákat az önálló szervezkedés hiánya is. Ebben az időben még nincsenek külön pártszervezetek. Csak szakszervezetek. E gazdasági jellegű szervezet minden tagját „hivatalból” párttagnak tekintették és a szakszervezeti díjjal együtt a párttagsági járulékot is beszédtek. Minden szakszervezeten belül egy bizottság volt (ilyennek tagja regényünkben Dani), mely a pártügyeket és pártirányítást intézte. Az ország politikai életében először a viharos 1905/6-os években jelent meg a gyorsan megerősödött munkásmozgalom. Az első orosz forradalom hanyatlása és ezzel egyidejűen nálunk a „koalíció” uralomra jutása után a mozgalom néhány évre visszaesett, 1912-től ismét gyorsan emelkedett.

A Könyvünk végén levő versrészletet akkor ifjú, ma veterán költőnk írta, Madarász Emil, a történetbeli időpontban; személyes emlékezeit is felhasználtuk és ezért e helyen köszönetet mondunk neki.

Geréb László